

**ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ
ΕΚΔΡΟΜΗ ΣΤΗΝ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ**

Ε. Μ. ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ

ΑΘΗΝΑ, ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2008

**ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ
ΕΚΔΡΟΜΗ ΣΤΗΝ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ**

Ε.Μ. ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ

ΑΘΗΝΑ, ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2008

Επιμέλεια τεύχους
Κωνσταντίνος Σερράος, Δημήτρης Σοφιανόπουλος

•

Επιμέλεια εξωφύλλου
Κωνσταντίνος Σερράος

•

Φωτογραφία εξωφύλλου
Ελένη Οικονομοπούλου

•

Οι φωτογραφίες που συνοδεύουν τις επιμέρους ενότητες είναι των
εκάστοτε συντακτών των σχετικών κειμένων

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος

Πρόγραμμα Εκπαιδευτικής Εκδρομής 29/6 – 3/7/2008

Συμμετέχοντες σπουδαστές / διδάσκοντες

Εισαγωγή στην Κωνσταντινούπολη

Γεώργιος Μ. Σαρηγιάννης, ομότιμος καθηγητής ΕΜΠ

Οι Έλληνες αρχιτέκτονες της Κωνσταντινούπολης και η συμβολή τους στη δημιουργία του αστικού περιβάλλοντος

Σάββας Ε. Τσιλένης, Αρχιτέκτων Μηχανικός – Πολεοδόμος

1ος Πολεοδομικός Περίπατος (29.6.2008)

- Ιωάννα Νασιοπούλου: Επίσκεψη στην Αγία Σοφία
- Ευαγγελία Βορδώνη: Επίσκεψη στο Νιχώρι

2ος Πολεοδομικός Περίπατος (30.6.2008)

- Ζωή Ζαβιτσάνου, Αναστασία Κοκώση: Βυζαντινή και Οθωμανική Κωνσταντινούπολη. Επίσκεψη και ξενάγηση στα μνημεία
- Στάθης Καντάς: Επίσκεψη στο Επιμελητήριο Αρχιτεκτόνων
- Στάθης Καντάς: Επίσκεψη στο Δήμο Κωνσταντινούπολης
- Βαρβάρα Παπαθανασίου: Βυζαντινή και Οθωμανική Κωνσταντινούπολη. Επίσκεψη και ξενάγηση στα μνημεία (συνέχεια)

3ος Πολεοδομικός Περίπατος (1.7.08)

- Μαριωάννα Λουκά: Επίσκεψη στα Βυζαντινά Τείχη και στο Istanbul Kultur Universitesi
- Ελένη Οικονομοπούλου: Επίσκεψη στο Φανάρι

4ος Πολεοδομικός Περίπατος (2.7.2008)

- Ευγενία Τούση, Βασιλική Φυτά: Ημερήσια εκδρομή στα Πριγκιποννήσια

5ος Πολεοδομικός Περίπατος (3.7.2008)

- Στεφάνια Μπονέτη: Πέραν - Ελληνικό Προξενείο - Ζάππειο - Ταρλάμπασι
- Ευαγγελία Βορδώνη: Επίσκεψη στο Πανεπιστήμιο Mimar Sinan

Συνολικές εντυπώσεις από την Κωνσταντινούπολη

Αμαλία Κουδούνη

Επίλογος: Σύντομες ταξιδιωτικές οδηγίες για την Πόλη

Γεώργιος Μ. Σαρηγιάννης, ομότιμος καθηγητής ΕΜΠ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τα τελευταία χρόνια, η κατεύθυνση «Πολεοδομία και Χωροταξία» του Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Αρχιτεκτονική και σχεδιασμός του χώρου» της Σχολής Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ αναπτύσσει σταδιακά μια «παράδοση» εκπαιδευτικών εκδρομών, με την πεποίθηση, ότι ο προσφερόμενος αυτός μεταπτυχιακός κύκλος σπουδών θα ολοκληρωνόταν, τόσο καλύτερα, όσο περισσότερο γινόταν εφικτό, οι θεωρητικές γνώσεις που αποκτούν οι σπουδαστές και οι σπουδάστριες στη διάρκεια των μαθημάτων, να συμπληρώνονταν και από μια συστηματική, αλλά συγχρόνως και συλλογική, in vivo παρατήρηση και μελέτη του αντικειμένου των σπουδών, που δεν είναι άλλο από το χώρο στον οποίο αναπτύσσονται οι ανθρώπινες δραστηριότητες και, απ' αυτές ειδικότερα οι πόλεις και οι οικισμοί.

Μια σειρά από ευτυχείς συγκυρίες οδήγησε στη διοργάνωση της πρώτης εκπαιδευτικής εκδρομής στο τέλος του ακαδημαϊκού έτους 2004/05. Επιλέχθηκε τότε ως προορισμός, το Βερολίνο, μια πόλη ενδιαφέρουσα, όχι μόνο για τους «φантаσμαγορικούς» σχεδιασμούς που ανέπτυξε και υλοποίησε μετά την επανένωση της Γερμανίας, αλλά κυρίως για την πολιτική της σε μια σειρά τομείς, όπως η κατοικία, με έμφαση στον ανασχεδιασμό υποβαθμισμένων περιοχών, ο δημόσιος χώρος, το περιβάλλον και το πράσινο, η αστική κυκλοφορία, καθώς επίσης και η συμμετοχή των πολιτών στο σχεδιασμό, με προώθηση πρωτοπόρων και καινοτόμων μεθόδων. Ακολούθησε την επόμενη χρονιά 2005/06 η εκπαιδευτική εκδρομή στη Βιέννη, μια πόλη σημαντική τόσο για την ιστορία της και την φροντισμένη παλιά της πόλη, όσο μεταξύ άλλων, επίσης και για τους συνεπείς και επιτυχείς σχεδιασμούς της, εδώ και δεκαετίες, για την κοινωνική στέγαση, τις αστικές μαζικές μεταφορές, την περιβαλλοντική αξιοποίηση ενεργειακών πόρων, την προστασία του τοπίου και του πρασίνου, τον σεβασμό του αξιόλογου οικιστικού πλούτου, κλπ.

Στην τρέχουσα χρονιά, το ενδιαφέρον στράφηκε προς την Κωνσταντινούπολη, μια πόλη που δεν θα μπορούσε να μην προκαλεί το ενδιαφέρον σπουδαστών και διδασκόντων, όχι μόνο γιατί χαρακτηρίζεται από έναν μαγευτικό συνδυασμό θέσης, φυσικού χώρου και ιστορικού περιβάλλοντος, ή γιατί εξακολουθεί να διατηρεί ζωντανούς τους συνδέσμους της με τον ελληνισμό, αλλά και διότι οι φρενήρεις ρυθμοί οικιστικής ανάπτυξης της αποτελούν ίσως μια μοναδικότητα στο μεσογειακό χώρο. Τα προβλήματα είναι προφανώς πολλά, οι συγκρίσεις με τα δεδομένα των δικών μας μητροπόλεων γόνιμες, οι δε σχεδιασμοί στο πολεοδομικό και περιφερειακό επίπεδο, συχνά προκαλούν το θετικό μας ξάφνιασμα, ενώ άλλες φορές κεντρίζουν το κριτικό μας πνεύμα.

Το παρόν τεύχος συνοψίζει το υλικό αυτής της εκπαιδευτικής εκδρομής, η οποία δεν θα μπορούσε να υλοποιηθεί χωρίς τη στήριξη μιας σειράς ανθρώπων. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλουμε στους συναδέλφους μας, Νίκο **Ουζούνογλου**, καθηγητή ΕΜΠ, Γιώργο **Σαρηγιάννη**, ομότιμο καθηγητή ΕΜΠ, και Σάββα **Τσιλένη**, υπ. Δρ. ΕΜΠ, για το υλικό που μας διέθεσαν, αλλά και για τις κατευθύνσεις, τις πληροφορίες και τις συμβουλές, που με πολύ κέφι και μεγάλη υπομονή μας προσέφεραν.

Ουσιαστικότητα ήταν η στήριξη και η βοήθεια που μας προσφέρθηκε από τους ανθρώπους του ελληνισμού της Πόλης. Θερμές ευχαριστίες επιθυμούμε να εκφράσουμε στον κο Λάκη **Βίγγα**, πρόεδρο της ελληνικής Κοινότητας Νιχωρίου, για τη συνολική βοήθεια που μας προσέφερε στην οργάνωση της εκπαιδευτικής εκδρομής, αλλά και για την υποδοχή που επιφύλαξε στο Νιχώρι. Θερμές επίσης ευχαριστίες οφείλουμε στον ιατρό κο Λάμπρο **Ψαρόπουλο** διευθυντή των Νοσοκομείων Βαλουκλή, καθώς επίσης και στο προσωπικό του Ιδρύματος Βαλουκλή, που υποδέχθηκαν και φιλοξένησαν με συγκινητικό τρόπο τους σπουδαστές μας.

Σημαντική τέλος ήταν η συμβολή συναδέλφων πολεοδόμων / χωροτακτών της Κωνσταντινούπολης, που είχαν την καλοσύνη να μας δεχθούν και να μας αφιερώσουν πολύ από το χρόνο τους. Θα πρέπει εδώ να αναφέρουμε, την κα Tülin **Ersöz**, δημαρχικό σύμβουλο, στέλεχος του φορέα μητροπολιτικής διοίκησης της Κωνσταντινούπολης, τους Güzin **Konuk**, Erbatur **Çavuşoğlu** και Bilge **Ulu-**

say Alpay, καθηγητές του τομέα Πολεοδομίας και Χωροταξίας του Πανεπιστημίου Καλών Τεχνών Mimar Sinan, την κα Nur **Akin**, καθηγήτρια του Istanbul Kültür Üniversitesi, καθώς επίσης και την αρχιτέκτονα Mucella **Yapici** και τους συνεργάτες της, στελέχη του Επιμελητηρίου Αρχιτεκτόνων Mimarlar Odasi.

Δεν θα πρέπει να παραλείψουμε να ευχαριστήσουμε τους σπουδαστές μας, οι οποίοι παρακολούθησαν με αμείωτο ενδιαφέρον το, κοπιαστικό πράγματι, και συχνά και ασφυκτικό, πρόγραμμα των επισιπέψών μας και ανταποκρίθηκαν με ειλικρινή επιστημονικό ζήλο στην προτροπή μας να καταγράψουν τις παρατηρήσεις τους και να συλλέξουν υλικό, ώστε να διαμορφώσουν στη συνέχεια τα κείμενα που περιλαμβάνονται σε αυτό το τεύχος και που εκφράζουν τις εντυπώσεις που αποκομίσαμε από τους πέντε συνολικά «Πολεοδομικούς Περιπάτους», γύρω από τους οποίους οργανώθηκε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα αυτής της εκδρομής.

Σε μας τους διδάσκοντες που είχαμε την ευθύνη της οργάνωσης και διεξαγωγής αυτής της εκπαιδευτικής εκδρομής μένει η ικανοποίηση από την πλήρη ανταπόκριση των σπουδαστών μας, η οποία με τη σειρά της γεννά την ευχή και την ελπίδα για μια περισσότερο οργανική ένταξη της «εκπαιδευτικής εκδρομής» στο πρόγραμμα του Διατμηματικού Προγράμματος Σπουδών «Πολεοδομία και Χωροταξία». Θα προτεινάμε γι αυτό το σκοπό τη διοργάνωση ενός σχετικού σεμιναρίου με τίτλο «Εκπαιδευτική εκδρομή Πολεοδομίας – Χωροταξίας», που θα μπορεί να αναπτύσσεται στο εαρινό εξάμηνο, εκτός των ωρών των μαθημάτων, και θα παρέχει το πλαίσιο εκείνο που απαιτείται για μια επαρκή σε συλλογικότητα και ουσιαστική ως προς το επιστημονικό της μέρος, προετοιμασία των εκδρομών, που θα ευχόμεσταν να ακολουθήσουν στις επόμενες χρονιές, τονώνοντας αναμφισβήτητα με αυτόν τον τρόπο τον εκπαιδευτικό τους χαρακτήρα και ρόλο.

Σοφία Αυγερινού – Κολώνια
Καθηγήτρια ΕΜΠ

Κωνσταντίνος Α. Σεργάος
Επίκουρος καθηγητής ΕΜΠ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΚΔΡΟΜΗΣ ΣΤΗΝ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ 29/6 – 3/7/2008**

Κυριακή 29.6	<ul style="list-style-type: none"> • 6:30: Συνάντηση στο αεροδρόμιο, στα γκισέ των Ολυμπιακών Αερογραμμών, αίθουσα αναχωρήσεων, είσοδος 2, γκισέ 80-85. • 08.05: Αναχώρηση από Αθήνα. Ολυμπιακές Αερογραμμές, πτήση ΟΑ 321 • 9:00: Άφιξη στην Κωνσταντινούπολη. Μετάβαση με λεωφορείο στον ξενώνα Βαλουκλή και στο ξενοδοχείο Holliday Inn (http://www.hiistanbulcity.com/location.php?lang=gr) <p>1^{ος} Πολεοδομικός περίπατος</p> <ul style="list-style-type: none"> • 11:00: Αγία Σοφία, Μεγάλη Κινστέρνα και γύρω περιοχή. • 13:30: Αναχώρηση από Eminönü (Boğaz iskelesi, αποβάθρα 3) και μετάβαση δια θαλάσσης στο Νιχώρι με περιήγηση στο Βόσπορο. Έξοδα εισιτηρίων καλύπτονται από τον Μητροπολιτικό Δήμο Κωνσταντινούπολης. • 14:45: Άφιξη στο Νιχώρι (Yeniköy). Συνάντηση με τον κο Λάκη Βίγια, πρόεδρο της κοινότητας Νιχωρίου, και ξενάγηση στην περιοχή. Επίσκεψη στις εκκλησίες (ορθόδοξη και αρμένικη) και στο σχολείο της κοινότητας. Παραδοσιακό δείπνο στο Νιχώρι. • 18:00: Επιστροφή με λεωφορείο στο ξενοδοχείο
Δευτέρα 30.6	<p>2^{ος} Πολεοδομικός περίπατος</p> <ul style="list-style-type: none"> • 9:00: Βυζαντινή και οθωμανική Κωνσταντινούπολη. Ολοήμερη επίσκεψη και ξενάγηση (συνολικό κόστος ξενάγησης 100 €). Σουλεγμανιέ, Μονή της χώρας (Καριέ Τζαμί), Άγιος Σέργιος και Βάκχος, Παντωκράτωρας (Σεργιέκ Τζαμί), Παμακάριστος (Φετιέ Τζαμί), Πύργος του Ανεμά, Μπλέ Τζαμί και λοιπά μνημεία. • 14:00 – 15:00 επίσκεψη στο Επιμελητήριο Αρχιτεκτόνων Mimarlar Odası (Istanbul Buyukkent Subesi, Yıldız Sarayı Dis Karakol Binasi, Barbaros Bulvarı - BESIKTAS. Tel: 0212-227 69 10-11 http://www.mimarist.org/). Συνάντηση με την αρχιτέκτονα Mucella Yapıcı. • 16:00 – 17:00: Παλαιά αποβάθρα Beşiktaş. Συνάντηση με την κα Tülin Ersöz, αρχιτέκτονα και σύμβουλο του Δημάρχου Κωνσταντινούπολης. Συζήτηση για θέματα marketing της πόλης στην Κωνσταντινούπολη. • 17:00: Συνέχεια στις περιήγησης στα βυζαντινά και οθωμανικά μνημεία.
Τρίτη 1.7	<p>3^{ος} Πολεοδομικός περίπατος</p> <ul style="list-style-type: none"> • 9:00: Περιήγηση στα Βυζαντινά Τείχη της Κωνσταντινούπολης. • 11:00: Επίσκεψη στο Istanbul Kultur Universitesi, Atakoy Kampusu, Faculty of Engineering & Architecture, Department of Architecture, 2ος όροφος (Muhendislik ve Mimarlik Fakultesi, Mimarlik Bolumu, 2.kat BAKIRKOY) Συνάντηση με την καθηγήτρια Nur Akin. Διάλεξη με θέμα «Πολεοδομικός σχεδιασμός για την Κωνσταντινούπολη». Βόλτα στην περιοχή Atakoy. • 13:00: Μετάβαση στο κέντρο της Πόλης. Ελεύθερος χρόνος. • 15:00: Φανάρι, περιήγηση στην περιοχή.

	<ul style="list-style-type: none"> • 16:00: Εσπερινός στο Οικουμενικό Πατριαρχείο • 17:00: Συνάντηση με τον Οικουμενικό Πατριάρχη. • 17:30: Μετάβαση με το λεωφορείο στην περιοχή Levent και Levent 4. και αποβίβαση στο σύγχρονο εμπορικό κέντρο (Alisveris merkezi) Kanyon. Βραδινό φαγητό. Επιστροφή με μετρό στην πλατεία Taksim.
Τετάρτη 2.7	<p>4^{ος} Πολεοδομικός περίπατος (ημερήσια εκδρομή)</p> <ul style="list-style-type: none"> • 9:00: Αναχώρηση από την αποβάθρα Kabatas για Πριγκηπόνησα (Η αναχώρηση από το ξενοδοχείο Holliday Inn και από ξενώνα Βαλουκλή πρέπει να γίνει μεταξύ 7:30 και 8:00). Πριγκηπος. Επίσκεψη στο μοναστήρι του Αγ. Γεωργίου του Κουδουνά και στο Ορφανοτροφείο. (Χάλκη - Θεολογική Σχολή) • 18:00 Επιστροφή.
Πέμπτη 3.7	<p>5^{ος} Πολεοδομικός περίπατος</p> <ul style="list-style-type: none"> • 8:00 – 8:30: Αναχώρηση από ξενοδοχείο Holliday Inn και από ξενώνα Βαλουκλή. Check Out (οι αποσκευές φορτώνονται στο λεωφορείο). • 9:00: Πέραν: Συνάντηση με τον καθηγητή Νίκο Ουζούνoglou – ξενάγηση στο Ζάππειο σχολείο. Σύντομη επίσκεψη στο Γενικό Προξενείο της Ελλάδας. Περιήγηση στην περιοχή Ταρλάμπασι. • 13:00 – 16:00: Ελεύθερος χρόνος. • 16:00: Επίσκεψη στο Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi - Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Fındıklı – İstanbul. Συνάντηση με τη συνάδελφο αρχιτέκτονα Bilge Ulusay. • 18:00: Αναχώρηση για το αεροδρόμιο. • 21:00: Αναχώρηση από την Κωνσταντινούπολη. Ολυμπιακές Αερογραμμές, πτήση ΟΑ 320 • 22:40: Άφιξη στην Αθήνα.

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ / ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΕΣ

Ευαγγελία Βορδώνη

Σοφία Γιακοπούλου

Γιάννης Δρόσος

Ζωή Ζαβισάνου

Δανάη Καιρή

Στάθης Καντάς

Έφη Καραμπάμπα

Αναστασία Κοκώση

Αμαλία Κουδούνη

Μαριώanna Λουκά

Δημήτρης Μούγιος

Στεφάνια Μπονέτη

Ιωάννα Νασιοπούλου

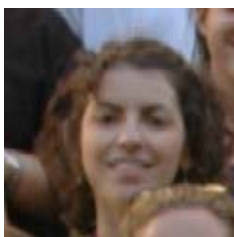
Βαρβ. Παπαθανασίου

Αιμιλία Ρόδη

Ευγενία Τούση

Βασιλική Φυτά

Γ. Αναγνωστοπούλου
υπ. δρ. ΕΜΠ

Ελένη Οικονομοπούλου
υπ. δρ. ΕΜΠ

Δ. Σοφιανόπουλος
υπ. δρ ΕΜΠ

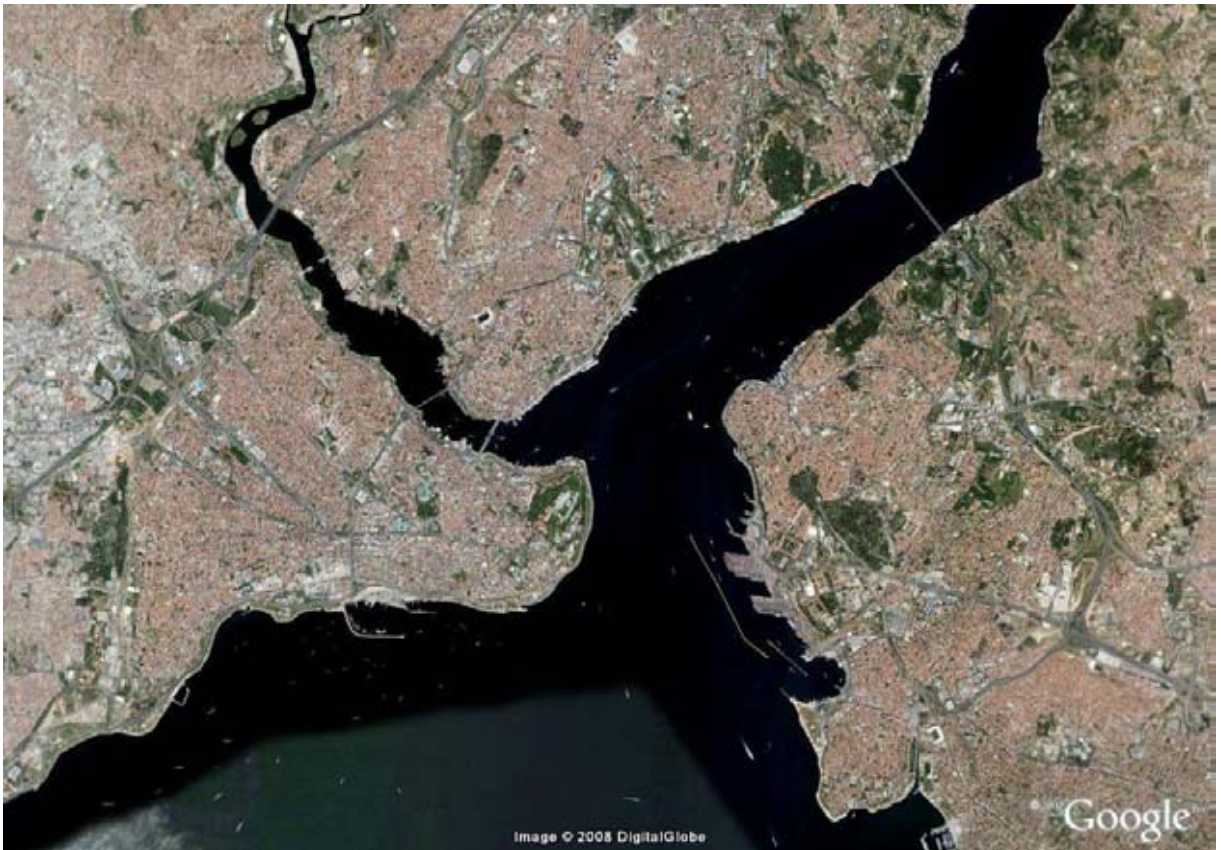
Σ. Αυγερινού Κολώνια
καθηγήτρια ΕΜΠ

Κων. Σερράος
επικ. καθηγητής ΕΜΠ

Γενική άποψη της πυκνοδομημένης αστικής περιοχής της Κωνσταντινούπολης, στο σταυροδρόμι του Βοσπόρου με τον Κεράτιο Κόλπο.

Η πολύβουη ιστορική Κωνσταντινούπολη με το Ακρωτήριο του Σαραγιού, τη γειτονιά του Σουλταναχμέτ και τη συνοικία της Αγοράς.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

Γεώργιος Μ. Σαρηγιάννης, ομότιμος καθηγητής ΕΜΠ

1. Η βυζαντινή και η οθωμανική Κωνσταντινούπολη

Γενικά ιστορικά στοιχεία

Η Κωνσταντινούπολη ιδρύθηκε στην αρχαιότητα ως αποικία των Μεγαρέων από τον Βύζαντα το 657 π.Χ. στην είσοδο του Κεράτιου κόλπου, με το όνομα «Βυζάντιον».

Το 325 μ.Χ. στην Σύνοδο της Νικαίας, ο Μέγας Κωνσταντίνος με την διαίρεση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας σε Δυτική και Ανατολική, έλαβε το ανατολικό τμήμα και ίδρυσε ως πρωτεύουσά του την «Νέα Ρώμη» στην θέση του Βυζαντίου, θέση η οποία ήταν πλεονεκτική τόσο ως οχυρή όσο και ως σημείο ελέγχου της ναυσιπλοΐας μεταξύ Ευξείνου Πόντου και Μεσογείου και συνδετήριου τόπου Ανατολής-Δύσης. Το όνομα Νέα Ρώμη δεν επικράτησε, και τελικά η πόλη ονομάστηκε από τον ιδρυτή της, «Κωνσταντινούπολις», όπως συνηθιζόταν (Ανδριανούπολις, Τραϊανούπολις, κ.ά), τα επίσημα εγγαίγια, τα «γενέθλια» όπως ονομάζονταν στο λατινικό τυπικό έγιναν με τις οδηγίες των αστρολόγων στις 11 Μαΐου του 330. Στον Μεσαίωνα η Πόλη είχε εντός των τειχών περί τους 500.000 κατοίκους.

Η Κωνσταντινούπολη άκμασε ως πρωτεύουσα της Ανατολικής, Βυζαντινής Αυτοκρατορίας επί χίλια εκατό έτη μέχρι την εκπόρθησή της από τον Μωάμεθ το 1453, ο οποίος μετέφερε την πρωτεύουσα των Οθωμανών από την Αδριανούπολη στην Κωνσταντινούπολη, και έμεινε πρωτεύουσα της οθωμανικής αυτοκρατορίας μέχρι το 1923 οπότε ο Κεμάλ όρισε πρωτεύουσα της νέας Τουρκικής Δημοκρατίας την Άγκυρα. Στην Οθωμανική περίοδο η Κωνσταντινούπολη επίσημα λεγόταν «Κωνσταντινιγιέ» (=του Κωνσταντίνου), και περιφραστικά Νταρ ελ Σααδέτ, (Πύλη της Ευδαιμονίας), και από την ελληνική φράση «εις την Πόλιν» Ιστανμπούλ, όνομα που επιβλήθηκε ως μοναδικό από τον Κεμάλ στα πλαίσια του ολοκληρωτικού εκτουρκισμού της οθωμανικής γλώσσας.

Στα περίπου χίλια επτακόσια χρόνια της μεσαιωνικής ιστορίας της η Κωνσταντινούπολη αποτέλεσε μια από τις σημαντικότερες πόλεις του μεσαιωνικού κόσμου, με πολυεθνικό χαρακτήρα που αντανακλούσε τον πολυεθνικό και πολυπολιτισμικό χαρακτήρα τόσο της Βυζαντινής όσο και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο πολυεθνικός-πολυπολιτισμικός χαρακτήρας ενισχύθηκε στην οθωμανική περίοδο περιλαμβάνοντας πλήθος λαών, εθνοτήτων και θρησκειών, από την Περσία μέχρι το Μαρόκο και από το Σεράγιεβο μέχρι την Αλεξάνδρεια, πράγμα που αντανακλούσε και στον χαρακτήρα της Πόλης.

Χρήση εδάφους

Η Πόλη εκτεινόταν στο τρίγωνο που σχημάτιζε ο Κεράτιος Κόλπος, ο Βόσπορος και η Θάλασσα του Μαρμαρά. Οχυρωμένη από την θάλασσα από τις δυο πλευρές της, οχυρώθηκε με ισχυρά τείχη από τον Θεοδοσίο (θεοδοσιανό τείχος) και από την ξηρά στην δυτική πλευρά του τριγώνου και στην συνέχεια και στις παράλιες πλευρές της. Το κέντρο της ήταν όπου τώρα είναι το ανάκτορο του Τοπ Καπί και περιλάμβανε το Μέγα Παλάτιον, τον Ιππόδρομο, την Μέση Οδό όπου ήταν και το κύριο εμπορικό κέντρο και ο ναός της Αγίας Σοφίας που έκτισε ο Ιουστινιανός μέσα σε 5 έτη, από το 532 ως το 537. Η πόλη επεκτεινόταν διαρκώς και έξω από τα τείχη του Βυζαντίου κτίστηκαν τα τείχη του Κωνσταντίνου και στην συνέχεια τα τείχη του Θεοδοσίου. Στην απέναντι ακτή του Κεράτιου Κόλπου, κατοικούσαν οι ξένοι, κυρίως Γενοβέζοι, και το τμήμα αυτό είχε επίσης δική του οχύρωση, από την οποία απομένει και σήμερα ο γενοατικός Πύργος του Γαλατά. Στους γενοβέζους έδωσε την περιοχή ο Παλαιολόγος, μαζί με εμπορικές ατέλειες και άλλα προνόμια το 1267 με την ανάκτηση της Πόλης από τους Λατίνους σταυροφόρους (1261). Στην Πόλη υπήρχαν δεκάδες παλατιών, πάνω από 470 εκκλησίες και 95 μονές, οι πιο ονομαστές ήταν η Αγία Ειρήνη, του Παντοκράτορος, η Πα-

ναγία των Βλαχερνών, η Μονή της Χώρας, η Μονή του Στουδίου, της Παμμακάριστου κ.α., καθώς και το Πατριαρχείο στο Φανάρι γύρω από τον ναό του Αγίου Γεωργίου.

Στην Οθωμανική περίοδο τα ανάκτορα των σουλτάνων, το γνωστό Τοπ Καπύ (Πύλη των Κανονιών) κτίστηκαν στην θέση του Μεγάλου Παλατιού, και κτίστηκαν ακόμη πολλά τεμένη όπως το Σουλείμανιέ, το τέμενος του Σουλτάν Αχμέτ, κ.α. Ο μεγάλος δρόμος *dinan yolu* (=δρόμος της διοίκησης) στην θέση της βυζαντινής «Μέσης Οδού» που οδηγούσε στα ανάκτορα ήταν οικοδομημένος με μέγαρα και σεράγια Οθωμανών ελλήνων ιουδαίων και αρμενίων κρατικών αξιωματούχων. Πριν τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο στην Πόλη υπήρχαν 50 ανάκτορα αξιωματούχων, 300 κυβερνητικά μέγαρα, 100 στρατώνες, πάνω από 2000 τζαμιά και μεντρεσέδες (ιεροσπουδαστήρια) κ.α. Στο κέντρο περίπου του τριγώνου κτίστηκε η Μεγάλη Σκεπαστή Αγορά της Πόλης, το Καπαλί Τσαρσί και στην παραλία, στο κύριο επιβατικό λιμάνι το Εμίνονύ, κτίστηκε η Μισίρ Τσαρσί (Αιγυπτιακή Αγορά) κυρίως για μπαχαρικά. Σε όλη την Πόλη υπήρχαν πλήθος από χάνια όπου έβρισκαν κατάλυμα τα καραβάνια των εμπόρων και όπου γίνονταν και οι πρώτες αγοραπωλησίες στους τοπικούς εμπόρους.

2. Η Κωνσταντινούπολη από τον 19ο στον 20 αιώνα

Χρήση εδάφους

Στον 19ο αιώνα με την ανάπτυξη μιας αστικής τάξης, την πίεση προς τον Σουλτάνο για μεταρρυθμίσεις και το άνοιγμα του εμπορίου προς την Ευρώπη, η νέα αστική τάξη της οθωμανικής αυτοκρατορίας (τούρκοι, αρμένιοι, έλληνες, εβραίοι) η οποία ήταν και σύμφυτη με την ευρωπαϊκή επιρροή κατοίκησε «πέραν του Κερατίου», μετά την γενουατική συνοικία, όπου ήταν αγροί και λειμώνες. Η περιοχή ονομάστηκε «Πέραν» με κεντρικό άξονα έναν πρώην αγροτικό δρόμο ο οποίος έγινε «η Μεγάλη Οδός του Πέραν» (σήμερα Ιστινιάλ Τζαντεσί), και εκεί εκτός από τις κατοικίες των πλουσίων αστών, οθωμανών ελλήνων, αρμενίων και εβραίων που αναφέρθηκαν, κατοίκησαν και όλοι οι ευρωπαίοι, διπλωμάτες, έμποροι, βιομήχανοι, τραπεζίτες κλπ. Η περιοχή ονομαζόταν Τακσίμ (= υδροδιανομή) δεδομένου ότι υπήρχε εκεί διακλάδωση ποτιστικών αυλάκων, στα ελληνικά επικράτησε η μεταφορά του όρου ως «Σταυροδρόμιο». Στο Πέραν είναι όλες οι ξένες αποστολές και πρεσβείες, τα ξένα σχολεία, νοσοκομεία και ινστιτούτα, βιβλιοθήκες, τράπεζες, γραφεία κ.α. σε νεοκλασικό ή και εκλεκτικιστικό ρυθμό. Στην παλιά Πόλη, παρέμειναν η οθωμανική διοίκηση, οι παλιές οικογένειες οθωμανών και ξένων κυρίως της μέσης και κατώτερης αστικής τάξης, αλλά και μεγάλες εγκαταστάσεις όπως ναύσταθμοι, στρατώνες, βιομηχανίες ο σιδηροδρομικός σταθμός της Πόλης (της ευρωπαϊκής γραμμής) κ.α.

Ο πληθυσμός της Πόλης στον 19ο αιώνα, ήταν περίπου ένα εκατομμύριο, (400.000 μουσουλμάνοι, 152.000 ελληνορθόδοξοι, 150.000 αρμένιοι 45.000 εβραίοι, και οι λοιποί βούλγαροι, λατίνοι, ρώσοι, γάλλοι, γερμανοί, άγγλοι, ιταλοί κ.α.). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι δεν έχουμε αξιόπιστες στατιστικές αλλά και ότι στους «μουσουλμάνους» ανήκουν πέρσες, κούρδοι, άραβες, αρβανίτες, κινιάσιοι κ.α., η Πόλη ήταν μια κυριολεκτικά πολυεθνική και πολυπολιτισμική πόλη. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι «συντοπίτες» έμεναν σε καθορισμένες συνοικίες, π.χ. οι μακεδόνες στα Ταταύλα, οι θράκες βαφείς στο Βαφειοχώριον στον Βόσπορο (Boyasıkoy), οι κεφαλλωνίτες στον Γαλατά, οι από την ανατολία στην Βλάγια, το Κουμ Καπύ και τα Ψωμαθεία και το ίδιο ίσχυε και για τις άλλες εθνότητες, κούρδους, πέρσες, άραβες κλπ. Οι ιουδαίοι έμεναν δίπλα στο Φανάρι, στο Μπαλάτ (Παλάτιον).

Όσο αυξανόταν ο πληθυσμός, άρχισαν να αποτελούν μέρη της Πόλης και οι απέναντι ακτές του Βοσπόρου, το Σκούταρι, (η αρχαία και βυζαντινή Χρυσούπολις, σήμερα Uskudar) στο οποίο ήταν και η κατάληξη του σιδηροδρόμου της Ανατολής (σιδηροδρομική γραμμή Κωνσταντινούπολης-Βαγδάτης) στον σταθμό του Χαϊντάρ Πασά. Τόσο η Πόλη και το Πέραν όσο και η ασιατική ακτή, είχαν πλήθος στρατιωτικών εγκαταστάσεων με στρατώνες, τακτικού στρατού και γενιτσάρων (μέχρι την κατάργησή τους στις μεταρρυθμίσεις στα μέσα του 19ου αιώνα) πυριτιδαποθήκες, ναυστάθμους κ.α. καθώς και πλήθος ανακτόρων αξιωματούχων της Διοίκησης, οθωμανών αλλά και ελλήνων, ιουδαίων, αρμενίων κ.α.

Το Πέραν με την κυρίως Πόλη, συνδεόταν με δύο γέφυρες του Κερατίου οι οποίες χώριζαν τον κόλπο σε τρία λιμάνια, το εξωτερικό (κυρίως επιβατικό) στο Εμινονύ όπου και η Μισίρ Τσαρσί και ο σιδηροδρομικός σταθμός της Ευρώπης, τον εσωτερικό λιμένα κυρίως εμπορευμάτων με τις διάφορες «σκάλες» όπως η «λαδόσκαλα» (yag iskalesi) όπου κατοικούσαν κυρίως μυτιληνιοί λαδέμποροι, η σκάλα των οπωρών (yemis iskalesi) όπου έμεναν οι Χιώτες έμποροι εσπεριδοειδών, η σκάλα των αλεύρων (un karani) κ.α., και τον ναυτικό πολεμικό λιμένα μετά την δεύτερη γέφυρα στο εσωτερικό του Κερατίου. Υπήρχε και τρίτη ξύλινη γέφυρα την Yahudi korpusu (ιουδαϊκή γέφυρα) που ένωνε την ιουδαϊκή συνοικία στο Μπαλάτ με την επίσης ιουδαϊκή περιοχή στο Haskoy και τον Ναύσταθμο στην απέναντι ακτή του Κερατίου αλλά λέγεται ότι την κατέστρεψαν οι λεμβούχοι γιατί έχαναν την δουλειά τους, αν όμως ληφθεί υπ' όψιν ότι ο Ναύσταθμος τοποθετήθηκε στα έσω του Κερατίου για να μην είναι προσβάσιμο το Ανάκτορο του Τοπ Καπύ σε περίπτωση ναυτικής εξέγερσης, μπορεί η καταστροφή της γέφυρας να είχε και άλλους λόγους. Η γέφυρα κατασκευάστηκε από την ιδιωτική πρωτοβουλία από τον αρμένιο ενεχυροδανειστή του Σουλτάνου Migirdis Tzezayirlian.

Στις ακτές του Βοσπόρου, ήταν κτισμένα τα «γιαλιά» (από το «αιγιαλόφ»), εξοχικά αρχοντικά, παλάτια και σεράγια πλουσίων και αξιωματούχων σε ρυθμούς νεοκλασικούς, εκλεκτικιστικούς, το λεγόμενο «τουρκομπαρόκ» κ.α., καθώς και τεμένη και το θερινό ανάκτορο του Ντολμά Μπαχτσέ (ντολμά = γεμιστός, παραλία που σχηματίστηκε από γέμισμα, προσχώσεις, μπαχτσέ ο κήπος) σε ρυθμό τουρκομπαρόκ.

Στο δεύτερο μισό του 19ο αιώνα πρέπει να σημειωθεί μια μεγάλη ανακατασκευή της Πόλης. Διανοίγονται δρόμοι, κτίζονται νέα κτήρια και κυρίως ανακατασκευάζονται οι παραλίες της (του Κερατίου αλλά και του Σκουτάρι και της θάλασσας του Μαρμαρά) όπου κατασκευάζονται προβλήτες, λιμενικές και σιδηροδρομικές εγκαταστάσεις, βιομηχανίες, αποθήκες και τελωνεία καθώς και πλήθος στρατιωτικών εγκαταστάσεων. Για τον σκοπό αυτό, επιχωματώνονται περιοχές και κατεδαφίζονται τα παράλια τείχη. Εμπνευστές αυτών των σχεδίων και ανακατασκευών ήταν κυρίως γερμανοί πολεοδόμοι που ακολούθουσαν τις στρατιωτικές αποστολές (η καιζερική Γερμανία εξόπλισε και βοήθησε στρατιωτικά την Οθωμανική Κυβέρνηση στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο), και πολλές από τις κατασκευές έχουν άμεσο ή έμμεσο στρατιωτικό χαρακτήρα.

Μεταφορικό Σύστημα

Το οδικό δίκτυο της Πόλης, ήταν σχεδόν ακτινωτό με κέντρο το Ανάκτορο του Τοπ Καπύ και ακτίνες προς τις πύλες του θεοδοσιανού τείχους που οδηγούσαν στις άλλες πόλεις της αυτοκρατορίας στην ευρωπαϊκή της περιοχή, οι δρόμοι ήταν στενοί και ακανόνιστου σχήματος, με πολλά μικρά οικοδομικά τετράγωνα και πυκνοκτισμένες περιοχές είτε με μικρά ξυλόπηκτα κτήρια είτε με πέτρινα. Οι πύλες είχαν το όνομα της πόλης που κατευθύνονταν οι δρόμοι, κυριότερες από τις οποίες ήταν η Εντιρνέ καπύ, (πύλη της Ανδριανούπολης, προς Ανδριανούπολη και νότια Βαλκανική), και η Σιλίβρι Καπύ, (Σηλυβρίας, προς βόρεια Βαλκανική) στις οποίες κατέληγαν και οι δύο μεγάλοι δρόμοι της Πόλης που οδηγούσαν στο κέντρο και στο ανάκτορο του Τοπ Καπύ.

Οι μεταφορές γινόταν με άλογα, άμαξες, αραμπάδες για τα εμπορεύματα και προς το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα (1869) κατασκευάστηκαν γραμμές τραμ, αρχικά ιππήλατου, ηλεκτροινηθήθηκε το 1914 όταν επιτάχτηκαν το 1912 για τις πολεμικές ανάγκες όλα τα άλογα φορτίου. Το δίκτυο ήταν αραιά πυκνό και εξυπηρετούσε το μεγαλύτερο μέρος της Πόλης και του Γαλατά. Είχε τρεις βασικές διαδρομές στην Πόλη και δύο στο Πέραν. Στην Πόλη μία διαδρομή από το Τοπ Καπύ στο μέσον του θεοδοσιανού τείχους και μία από το Επταπύργιο συναντώνται στο Ακ Σεράϊ και συνεχίζουν μέχρι το τέμενος του Βαγιαζήτ, όπου συμβάλλει και η τρίτη γραμμή από το Φατίχ. Όλες μαζί, συνεχίζουν στο Σουλτάν Αχμέτ, και μετά κατευθύνονται ως το Εμινονύ, και περνάν απέναντι στον Γαλατά. Από κει, μια διαδρομή κατευθύνεται στο Τακσίμ και διακλαδίζεται μετά το Χαρμπιγιέ σε τρεις κατευθύνσεις, προς τα Ταταύλα, το Τσισλή και τον στρατώνα Μάτσικε, ενώ η άλλη φθάνει παραλιακά πέρα από το Ορτάκιοϊ στο Μπεμπέκ. Έτσι, από το Μπαγιαζήτ ως το Εμινονύ διέρχονται πέντε γραμμές ενώ από το Γαλατά ως το Χαρμπιγιέ άλλες πέντε.

Στον Γαλατά την ίδια εποχή κατασκευάστηκε και μια γραμμή υπόγειου σινοσιδηροδρόμου, το «τυνέλ» από την παραλία ως την αρχή της Μεγάλης Οδού του Πέραν, όπου υπήρχε το τραμ που πήγαινε μέχρι το κέντρο του Πέραν, την Πλατεία Σταυροδρομίου.

Το 1888 έγινε η σιδηροδρομική σύνδεση της Πόλης με την Ευρώπη, από τον γνωστό από την Θεσσαλονίκη εβραίο Βαρώνο Hirsch με την εταιρεία που ίδρυσε, την Oriental Railway Company, από την παραλία της Προποντίδας μετά την κατεδάφιση μεγάλου μέρους των παράλιων τειχών, ως τον σταθμό του Σιριετζί

Λόγω της αστικής επέκτασης της Πόλης και στις παραλίες του Βόσπορου αλλά και στα κοντινά νησιά, υπήρχε πυκνή συγκοινωνία με καραβάκια που ξεκινούσε από το Εμινονύ προς το Πέραν, τις ακτές του Βοσπόρου (ευρωπαϊκή και ασιατική) και τα Πριγκηπόνησα (τα adalar, «νησιά»). Το έργο αυτό αρχικά γινόταν από λεμβούχους με πολύκωπες λέμβους τις «σαϊτες» με ή χωρίς πανιά και αργότερα από ατμοκίνητα πλοία από δύο ιδιωτικές εταιρείες, την Fevaid i osmaniye (1843-1870) και την Sirket i Hayriye (1851-1945). Για τον συνολικό εισυγχρονισμό των λιμενικών εγκαταστάσεων η Υψηλή Πύλη ανέθεσε στον Γάλλο Γενικό Διοικητή των Φάρων της Αυτοκρατορίας Marius Michel την ανακατασκευή τους έργο που τέλειωσε το 1900 και άλλαξε την εικόνα στο Εμινονύ και το Σκούταρι, στις πλάτους 27 μέτρων νέες αποβάθρες εγκαταστάθηκε και γραμμή τραμ. Στις παραπάνω εταιρείες μετείχαν και κωνσταντινουπολίτες έλληνες κεφαλαιούχοι. Το 1908 με γερμανικά κεφάλαια κατασκευάζεται η σιδηροδρομική γραμμή Βαγδάτης με τέρμα τον σταθμό του Χαϊντάρ Πασά στο Σκούταρι.

Το αυτοκίνητο έκανε την εμφάνισή του το 1908, αλλά απαγορευόταν η κυκλοφορία του μέσα στην Πόλη. Αστικά λεωφορεία δρομολογήθηκαν (όπως και στην Αθήνα), το 1926.

Για την διευκόλυνση της κυκλοφορίας υπήρχαν από παλιότερα μελέτες του γερμανού συμβούλου της Οθωμανικής Κυβέρνησης στρατηγού von Moltke από το 1839. Το σχέδιο δεν βρέθηκε ποτέ, αλλά έχουμε μόνο περιγραφές του, οι διανοίξεις περιλαμβάνουν τις κεντρικές οδούς εισόδου στην πόλη από τις πύλες των θεοδοσιανών τειχών. Παράλληλα με την κατασκευή του παραλιακού τραμ στον Βόσπορο, διαπλατύνθηκε η παραλιακή οδός, όπως περίπου και οι έξοδοι μετά το Τακσίμ στο Πέραν.

Ο γάλλος μηχανικός Arnaudin το 1900 σχεδίασε για λογαριασμό της εταιρείας Compañie International de Chemin de fer de Vosprore την ζεύξη του Βοσπόρου με δύο γέφυρες την μία από το Σαράιμπουρνου στο Σκούταρι και την άλλη στην θέση της σημερινής γέφυρας Φατίχ, ενώ το 1902 οι αμερικανοί μηχανικοί F.Storm, F.Lindmann και J.Hilliker πρότειναν την υποθαλάσσια ζεύξη, η οποία είχε κάνει την εμφάνισή της ήδη από το 1860 από τον γάλλο μηχανικό S.Preault.

3. Η Κωνσταντινούπολη από τον Μεσοπόλεμο ως την δεκαετία του '60

Ο νέος ιστορικός ρόλος της Πόλης

Παρ' όλη την μεταφορά της πρωτεύουσας από τον Κεμάλ στην Άγκυρα, η Κωνσταντινούπολη δεν έχασε την σημασία της και κράτησε όλη την οικονομική της δραστηριότητα ως «πύλη της Ανατολής στην Ευρώπη», αύξανε ραγδαία τον πληθυσμό της και υπήρχαν συνεχώς διογκούμενα πολεοδομικά και μεταφορικά προβλήματα. Έτσι, ο «νέος» ρόλος της Πόλης μάλλον είναι συνέχεια του παλιού της ρόλου ως κέντρου της Αυτοκρατορίας, και ελάχιστα επηρεάστηκε από την μεταφορά της πρωτεύουσας στην Άγκυρα το 1923.

Η Πόλη έχει τώρα 700.000 κατοίκους, από τους οποίους 450.000 μουσουλμάνοι, 100.000 ελληνορθόδοξοι, 52.000 αρμένιοι, 47.000 εβραίοι και οι λοιποί καθολικοί κ.α.

Το μεταφορικό σύστημα, η πολιτική των διανοίξεων

Δεδομένου ότι και η νέα Κυβέρνηση της Τουρκικής Δημοκρατίας του Κεμάλ συνέχισε τους ισχυρούς δεσμούς με την Γερμανία, έχουμε πολλές γερμανικές επιρροές όχι μόνο στον πολιτικό και στρατιωτικό αλλά και στον πολεοδομικό τομέα. Γερμανοί πολεοδόμοι και αρχιτέκτονες έρχονται ως

σύμβουλοι στην Πόλη, όπως ο Martin Wagner ο οποίος ανέλαβε και Διευθυντής Πολεοδομίας της Ιστανμπούλ.

Ο γενικός θεωρητικός χαρακτήρας των παρεμβάσεων αυτών, ήταν η αναμόρφωση του πολεοδομικού ιστού δια διανοίξεων, ώστε να «εξευρωπαϊστεί» η Πόλη και να γίνει ανετότερη η κυκλοφορία των αυτοκινήτων μέσα στον πυκνό αστικό ιστό της, αυτό ήταν κάτι που είχε ήδη πραγματοποιηθεί στην Ευρώπη του 19ου αιώνα με τις διανοίξεις στο Παρίσι, το Βερολίνο, την Βιέννη και αλλού, όπου είχαν ως στόχο τους την απαλλαγή τους από την «μεσαιωνική πόλη» που δεν επέτρεπε την κίνηση στους δρόμους, αλλά και να δώσουν και μια εικόνα «μεγάλης και νέας πόλης» με νέο, συμμετρικό νεοκλασικό σχεδιασμό, πλατειές λεωφόρους, βουλεβάρτα και μνημειακές πλατείες, πάρκα, ανάκτορα και άλλα δημόσια κτήρια.

Τα σχέδια του Wagner φαίνεται ότι δεν διέφεραν και πολύ από του Moltke, αφορούσαν δηλαδή διανοίξεις στις κύριες αρτηρίες εισόδου στην Πόλη. Τα σχέδια εφαρμόστηκαν σταδιακά σε μικρό τμήμα λόγω του πολέμου, και ολοκληρώθηκαν μετά τον Πόλεμο

4. Η σημερινή κατάσταση

Ο χαρακτήρας της Πόλης

Σήμερα ο χαρακτήρας της Πόλης εξακολουθεί να είναι εκείνος που υπήρχε στην προηγούμενη ιστορία της, μπορεί η διοικητική πρωτεύουσα της Τουρκικής Δημοκρατίας να είναι η Άγκυρα, όμως η καρδιά του τουρκικού κράτους χτυπά στην Πόλη. Το μεγαλύτερο μέρος της οικονομικής δραστηριότητας, αλλά και οι κάθε είδους πολιτικές και κοινωνικές διεργασίες πραγματοποιούνται ουσιαστικά εκεί και όχι στην επίσημη πρωτεύουσα, με αποτέλεσμα μέσα στα πλαίσια του συγκεκριμένου κοινωνικοοικονομικού συστήματος η αστυφιλία να είναι ιδιαίτερα αυξημένη και να έχει στοιχεία από τριτοκοσμικές πόλεις που επίσης εισερχόμενες στο καπιταλιστικό σύστημα αυξάνουν δραματικά τον πληθυσμό τους όπως το Κάιρο, το Λάγος, το Μέξικο Σίτυ κ.α που ο πληθυσμός τους υπερβαίνει τα 10-15 εκατομμύρια κατοίκων ή και προσεγγίζει τα είκοσι. Η Πόλη σήμερα έχει έναν πληθυσμό της τάξης των 11 εκατομμυρίων κατοίκων έναντι 4 εκ. της Άγκυρας σε ένα σύνολο 68 εκ. σε όλη την Τουρκία, και η αύξησή του από το 1990 στο 2000 ήταν της τάξης του 33%, και εδώ είναι συγκεντρωμένες όλες οι «ευκαιρίες εργασίας». Έχουν συρρεύσει μεγάλες μάζες πληθυσμού από την αποδόμηση του αγροτικού χώρου της υπαίθρου (θυμηθείτε την κινηματογραφική ταινία του Γκιουνεϊ «το κοπάδι») και κυρίως κόσμος από τα βόρεια της Ανατολίας και των ανατολικών συνόρων της Τουρκικής Δημοκρατίας, κατεστραμμένοι αγρότες και κτηνοτρόφοι τούρκοι, κούρδοι, κ.α. οι οποίοι κατοικούν τόσο στην παλιά Πόλη μέσα από τα θεοδοσιανά τείχη στις πρώην μεσοαστικές περιοχές του ελληνισμού της Πόλης (Κουμ Καπύ, Ζεϋρέκ, κ.ά), όσο και στα νέα προάστια της, τα πιο πυκνά είναι το Φατίχ με 46.000 κατοίκους ανά τετρ. χιλιόμετρο, και ακολουθούν με γύρω στις 20.000/τετρ.χιλ περιοχές όπως του Μπαϊράμ Πασά (26.000), Μπέγιογλου (25.000), Μπεσίκτας, Καγίτχανέ, Καδίκιοϊ και Εμινονύ (17.000), περιοχές που είναι είτε στο κέντρο είτε στον Βόσπορο είτε στην ασιατική ακτή όπου συγκεντρώνονται εσωτερικοί μετανάστες. Οι περιοχές αυτές έχουν και τα χαμηλότερα κατά κεφαλήν εισόδημα, όπως το Μπεσίκτας με 51% των κατοίκων του να έχουν εισόδημα 150-400 εκατομμύρια τουρκικές λίρες, το Εμινονυ με το 43% των κατοίκων του να έχουν 0-150 εκ.τ.λ., το Καδίκιοϊ με το 59% να έχουν 150-400 εκ.τ.λ.

Τα νέα αυτά προάστια κτίζονται με τεράστια συγκροτήματα πολυώρων πολυκατοικιών από μεγάλες οικοδομικές εταιρείες και η Πόλη επεκτείνεται ταχύτατα τόσο στην ευρωπαϊκή όσο και την ασιατική της περιοχή, ή σε αυθαίρετες κατασκευές, 56% των αυθαίρετων κτίζονται σε ιδιόκτητη γη και 17% σε γη που καταλαμβάνεται και αυτή αυθαίρετα.

Η Νομαρχία της Πόλης (ουσιαστικά το ευρύτερο πολεοδομικό συγκρότημα της Πόλης) έχει το δεύτερο σε ύψος κατά κεφαλήν εισόδημα μετά την περιοχή της Κοτζά Ελί.

Η Πόλη συγκεντρώνει τις 242 από τις 500 μεγαλύτερες βιομηχανίες της Τουρκίας, δέρματος και υφασμάτων, τροφίμων, χαρτιού, βασιικής μεταλλουργίας κ.α. ενώ το 1992 συγκέντρωνε το 45,2% των

εξαγωγών της Τουρκίας (1989 το 37,9%) και το 41 % των εισαγωγών (1989 το 34%) και συγκεντρώνει το 70% των τραπεζικών αποθεμάτων με 78 τράπεζες σε λειτουργία το 1992. Επίσης συγκεντρώνει 45.000 ξενοδοχειακές κλίνες από τις οποίες το 41% είναι 4 και 5 αστέρων.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθούν χαρακτηριστικά ότι στην Πόλη συγκεντρώνονται περίπου 20.000 αστυνομικοί, ένας ανά 600 κατοίκους. (στα Άδανα 1:350).

Αυτή η θέση της Πόλης ως οικονομικού κέντρου της Τουρκίας έχει ως αποτέλεσμα την εγκατάσταση σ' αυτήν γραφείων μεγάλων επιχειρήσεων σε ουρανοξύστες οι οποίοι επεκτείνονται κυρίως στην εσωτερική πλευρά της ευρωπαϊκής ακτής του Βοσπόρου, ενώ οι παραλιακές ζώνες αστικοποιούνται και κτίζονται τόσο με πολυκατοικίες μεσοαστικής όσο και με πολυτελείς οργανωμένους και οχυρωμένους οικισμούς της ανώτερης αστικής τάξης, η οποία αποτελείται από επιχειρηματίες αλλά και στρατιωτικούς. Πρέπει να τονιστεί ότι ο στρατός στην τουρκική δημοκρατία αποτελεί και οικονομική δύναμη έχοντας στα χέρια του πλήθος μεγάλων επιχειρήσεων. Ακόμη θα πρέπει να τονιστεί ότι η έξοδος του Βοσπόρου στην Μαύρη Θάλασσα είναι στρατιωτική ζώνη, γύρω στην οποία υπάρχουν πλήθος στρατοπέδων αλλά και των οικισμών που αναφέρθηκαν. Ο θεσμός του «οχυρωμένου» οικισμού, με ιδιωτική αστυνομία, σύγχρονη περιτείχιση και πολλαπλούς ελέγχους, είναι ένα φαινόμενο που κυριαρχεί στις ακτές του Βοσπόρου, και όχι μόνο για στρατιωτικούς οικιστές αλλά και για επιχειρηματίες κλπ.

Η χρήση εδάφους

Η σημερινή Πόλη, κρατά τον τουριστικό της χαρακτήρα στο κέντρο της και την παλιά Πόλη, όμως μεγάλες σύγχρονες ξενοδοχειακές μονάδες εγκαθίστανται στις ακτές του Βοσπόρου, στο Πέραν και στην ασιατική ακτή. Πολυώροφα κτήρια γραφείων οικοδομούνται επίσης όπως αναφέρθηκε στις ίδιες περιοχές, αλλοιώνοντας τον ιστορικό της χαρακτήρα και την φυσιογνωμία της. Βιομηχανικές μονάδες είναι διάσπαρτες έξω από τα θεοδοσιανά τείχη πέρα από τις παραδοσιακές βιομηχανικές περιοχές του 19ου αιώνα. Το εμπορικό και τουριστικό της κέντρο είναι έντονο στο Πέραν και στο παραδοσιακό κέντρο γύρω από την Αγιά Σοφιά και το Τοπ Καπύ, ενώ πλήθος τοπικών κέντρων αναπτύσσονται στην περιφέρεια. Μεγάλα επίσης εμπορικά κέντρα αναπτύσσονται σε συγκοινωνιακούς κόμβους όπως στο λιμάνι του Εμίνονύ σε συνδυασμό με την Μισίρ Τσαρσί, σημειώνεται ακόμη ότι συγκεκριμένες περιοχές έχουν έντονο ισλαμικό χαρακτήρα και συσπειρώνονται γύρω από τεμένη (τζαμιά) ή θεολογικές σχολές (μεντρεσέδες), οι περιοχές αυτές έχουν θα έλεγε κανείς μια «πολεοδομική αυτοτέλεια» μέσα στην Πόλη, και αυτό είναι φυσικό λόγω του πολύ μεγάλου μεγέθους της σε συνδυασμό με την κοινωνικότητα που διακρίνει τους εποίκους της οι οποίοι συσπειρώνονται στις γειτονίες τους δημιουργώντας πυρήνες «πόλεων μέσα στην πόλη» κάθε μεγέθους, από μικρά τοπικά κέντρα γειτονιάς μέχρι μεσαίου μεγέθους κέντρων στις περιοχές των σημαντικών μεντρεσέδων και των μεγάλων τζαμιών.

5. το μεταφορικό σύστημα

Οδική κυκλοφορία

Στην Πόλη (στοιχεία του 1992) είναι εγγεγραμμένα το 24% των κυκλοφορούντων οχημάτων στην Τουρκία, το ποσοστό είναι δυσανάλογο του μεγέθους της αλλά μην ξεχνάμε ότι μεγάλο μέρος του πληθυσμού της είναι εσωτερικοί μετανάστες που συνήθως μένουν κοντά στον τόπο δουλειάς τους. Έτσι, οι χερσαίες μετακινήσεις είναι κατά 84,8% με αυτοκίνητο, 6,8 % με σιδηρόδρομο και 8,4% με πλοία, η οδική κυκλοφορία όμως έχει την ακόλουθη σύνθεση: 20,7% με ΙΧ, 23,3% με λεωφορεία, και τα υπόλοιπα με ταξί (12,9%), ντολμούς και λεωφορεία επιχειρήσεων(33,3%). Με λεωφορεία μετακινούνται 1,5 εκ. κάτοικοι ημερησίως. Το 2004 υπολογίζονταν σε 1.486.000 τα αυτοκίνητα της Πόλης ενώ το 1992 δεν ξεπερνούσαν συνολικά τις 620.000.

Η οδική κυκλοφορία είναι χαώδης στην Πόλη, όμως ακόμη διεξάγεται σε ανεκτά επίπεδα χρόνων διαδρομών.

Μετά τον Πόλεμο, οι κυβερνήσεις του Adnan Menderes εφάρμοσαν τις διανοίξεις στο ιστορικό κέντρο της Πόλης στο ιστορικό κέντρο της Πόλης στην δεκαετία του 1950 και συμπληρωματικά το 1980 στην νότια ακτή του Κεράτιου και στο Πέραν. Οι διανοίξεις αυτές είναι στις βασικές κατευθύνσεις του Σχεδίου Moltke και του Σχεδίου Wagner, και έδωσαν μεν «ανάσα» στην εσωτερική κυκλοφορία αλλά κατέστρεψαν την ιστορική πολεοδομική δομή του κέντρου μαζί με πλήθος αξιόλογων κτηρίων και μνημείων. Προφανώς όπως συμβαίνει σε κάθε μονόπλευρη κυκλοφοριακή μελέτη, π.χ. διανοίξεις για τα ΙΧ, το πρόβλημα δεν λύθηκε και σύντομα οι πολεοδομικές υπηρεσίες έθεσαν σε εφαρμογή και την βελτίωση των Μέσων σταθερής Τροχιάς κατασκευάζοντας μετρό και επαναφέροντας το τραμ στην Πόλη

Για την αποσυμφόρηση στον ευρύτερο χώρο με ευεργετικές επιπτώσεις προφανώς και στο ιστορικό κέντρο, η προσπάθεια των σημερινών πολεοδομικών υπηρεσιών είναι να αποσυμφορηθεί το εσωτερικό δίκτυο μέσω της κατασκευής συστήματος επάλληλων εξωτερικών δακτυλίων. Το σύστημα αυτό λαμβάνει την Πόλη στο σύνολό της (ευρωπαϊκή και ασιατική περιοχή καθώς και τα προάστια των ακτών του Βοσπόρου. Έτσι, υπάρχουν σχεδόν σε πλήρη λειτουργία δύο μεγάλοι δακτύλιοι οι οποίοι περιλαμβάνουν το ευρύτερο πολεοδομικό συγκρότημα της Πόλης των έντεκα εκατομμυρίων κατοίκων, και για την ολοκλήρωσή του, έχουν κατασκευαστεί οι δύο μεγάλες γέφυρες του Βοσπόρου, ενώ προγραμματίζεται και μια υποθαλάσσια σύνδεση του Σιριετζί με το Σιούταρι η οποία θα περάσει το μετρό και στην ασιατική ακτή και θα συνδέσει το τραίνο της Ευρώπης με εκείνο της Ανατολής. Το σχέδιο εντάσσεται σε μια γενικότερη προσπάθεια ανακατανομής των χρήσεων γης ανάμεσα ασιατικής και ευρωπαϊκής ακτής ώστε να μειωθούν οι μετακινήσεις. Υπολογίζεται ακόμη συνολικά ότι ενώ σήμερα τα μέσα σταθερής τροχιάς καλύπτουν το 7% των μετακινήσεων, το 2023 θα καλύπτουν το 35% και θα έχουν 300 χιλιόμετρα γραμμών από μερικές δεκάδες που είναι σήμερα.

Μετρό

Το μετρό της Πόλης σήμερα ξεκινά από τον δεύτερο εξωτερικό δακτύλιο στο Yeni Bosna, Μπελπα όπου είναι το τέρμα του τραμ στρίβει στον βορρά μέχρι το Kartal tere και μετά επιστρέφει μέχρι το Μπαϊράμ Πασά στα όρια του πρώτου δακτυλίου, και τερματίζει στο Ακ Σαράϊ όπου συναντά το τραμ. Το μετρό είναι ακόμη υπό επέκταση ώστε να ολοκληρωθεί ένα δίκτυο διαδρομών ευρύτερης εξυπηρέτησης σε συνδυασμό με τα άλλα μέσα σταθερής τροχιάς.

Προαστιακός

Στην γραμμή του τραίνου της Ευρώπης, λειτουργεί και τοπικό τραίνο από τον κεντρικό σταθμό του Σιριετζί ως το προάστιο Χάλιαλι με 18 σταθμούς, εξυπηρετώντας κυρίως τα προάστια στην ακτή της Προποντίδας και στην λίμνη Κιουτσούκ Τσεσμεσέ έξω και από τον δεύτερο εξωτερικό δακτύλιο της Πόλης.

Τραμ και σχοινοσιδηρόδρομος

Είδαμε ότι η Πόλη των αρχών του 20ου αιώνα είχε ένα πυκνό και λειτουργικό δίκτυο τραμ, το οποίο όμως στην λογική της αντικατάστασής του από οδικούς άξονες και της κατάργησής του που επικράτησε στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια σε όλη σχεδόν την Ευρώπη, διαλύθηκε εκτός από το τραμ της Ιστικάλ Τζαντεσί που αρχικά διατηρήθηκε για τουριστικούς λόγους, που όμως σήμερα εξυπηρετεί άνετα την εμπορική κίνηση στον δρόμο αυτόν. Τα τελευταία χρόνια, οι πολεοδομικές αρχές της Πόλης κατανόησαν το σφάλμα της κατάρτησης του τραμ και το επαναγαθιστούν σε συγκεκριμένες διαδρομές. Η επαναλειτουργία του τραμ αυτή γίνεται βέβαια με άλλους όρους, πρόκειται για γρήγορα και μεγάλης χωρητικότητας οχήματα τα οποία κινούνται συνήθως σε αποκλειστικό διάδρομο με σημαντική ταχύτητα και μάλιστα οι πλατφόρμες των στάσεων είναι σε επίπεδα συρμού τραίνου ή μετρό, θα μπορούσε με απλά λόγια το νέο τραμ της Πόλης να θεωρηθεί ως ελαφρύ μετρό. Σήμερα λειτουργεί μία γραμμή που συνδέει το Μπελπά έξω από τα θεοδοσιανά τείχη, την πύλη του Τοπ Καπύ και στην συνέχεια διασχίζει το ιστορικό κέντρο, διέρχεται από το Ακ Σαράϊ, το τζαμί του Σουλ-

τάν Αχμέτ και καταλήγει στο Σίρκετζί και το Εμινόνι ενώ κατασκευάζονται και προγραμματίζονται ακόμη και άλλες γραμμές επέκτασης.

Παράλληλα, λειτουργεί το παλιό τραμ στην Ιστινάλ Τζαντεσί, τον βασικό εμπορικό πεζόδρομο του Πέραν με δύο βαγόνια σε μονή γραμμή με διασταύρωση στην μέση της διαδρομής. Έχει χαμηλή ταχύτητα και εξυπηρετεί την εσωτερική κίνηση του πεζοδρόμου συνδέοντας παράλληλα το Καράκιοϊ με το Τακσίμ μέσω του σχοινοσιδηροδρόμου, του «τυνέλ».

Λεωφορεία

Η Πόλη έχει αραιά πυκνό δίκτυο λεωφορειακών γραμμών και μάλιστα ιδιαίτερα αξιόπιστο στους χρόνους και τα δρομολόγιά του. Το δίκτυο αυτό καλύπτει το σύνολο σχεδόν της έκτασης της ευρωπαϊκής και της ασιατικής ακτής, καθώς και τις ακτές του Βοσπόρου τις οποίες διατρέχει.

Θαλάσσια αστική κυκλοφορία

Είδαμε ότι οι ακτές του Βοσπόρου, αλλά και η απέναντι ασιατική ακτή, αποτελούν πλέον αστικά τμήματα της Πόλης, έτσι η συγκοινωνία είναι απαραίτητη, και διεξάγεται τόσο με τους οδικούς άξονες που διατρέχουν τις ακτές όσο και από θαλάσσια μέσα, με κάθε είδους και μεγέθους πλοία και πλοιάρια σε πυκνά δρομολόγια. Το πλέον πυκνό δίκτυο είναι η σύνδεση του Εμινόνι με το Σκουτάρι και η σύνδεση με τα κοντινά τμήματα των ακτών του Βοσπόρου, ενώ αραιότερα αλλά σε χρόνους αστικής συγκοινωνίας η σύνδεση με τα «νησιά» (Ανταλάρ), τα Πριγκηπόνησα. Πέρα από αυτές τις συνδέσεις με κέντρο το Εμινόνι, υπάρχουν και τοπικές συνδέσεις με πλοιάρια στα διάφορα σημεία του Βοσπόρου συνδέοντας τις απέναντι ακτές.

Χώροι στάθμευσης

Είναι προφανές ότι σε μια τόσο μεγάλη και πολυσήμαντη πόλη, να υπάρχει και πρόβλημα στάθμευσης, φαίνεται όμως ότι ακόμη (λόγω του χαμηλού δείκτη ιδιοκτησίας και κυρίως χρήσης των ΙΧ) η κατάσταση δεν είναι ιδιαίτερα δραματική. Προσπάθειες για κατασκευή μεγάλων χώρων στάθμευσης μέσα στο ιστορικό κέντρο και το Πέραν είναι στην ημερήσια διάταξη, πολλές φορές καταστρέφοντας την φυσιογνωμία της όπως εκείνο το πολυώροφο γκαράζ στην περιοχή του Ξενοδοχείου «Μαρμαρά» το οποίο τελικά τελεί υπό κατεδάφιση και προς το παρόν παραμένει ως τερατώδης και ερειπούμενος σκελετός από οπλισμένο σκυρόδεμα.

6. συμπεράσματα

Η Πόλη, έχοντας μια συνέχεια στην πολιτική της επομένως και στην πολεοδομική της ιστορία ως μεγαλούπολη, βαδίζει με συνέχεια επάνω στα ίχνη αυτής της παραδοχής. Έτσι, εξοπλίζεται συνεχώς με μεταφορικό σύστημα που έχει στόχο την εξυπηρέτηση μιας μεγάλης πόλης. Τόσο η δημιουργία του δικτύου των τραμ στα τέλη του 19ου αιώνα, όσο η διανοίξεις του οδικού της δικτύου στον μεσοπόλεμο και μετά, όσο ακόμη και η κατάργηση του δικτύου των τραμ αλλά και η επαναλειτουργία του και η συμπλήρωσή του με δίκτυο μετρό, αποτελούν μια συνέχεια η οποία βέβαια πολλές φορές είναι αντιφατική, όμως πρέπει να παραδεχτεί κανείς ότι οι ιθύνοντες δεν διστάζουν να αναγνωρίσουν ένα λάθος και σε επόμενη φάση μετά κάποιες δεικαετίες, σχετικά έγκαιρα, να το επανορθώσουν. Επίσης πρέπει να αναγνωριστεί η σύμμετρη ανάπτυξη όλων των μέσων μεταφοράς, και με ΙΧ αλλά και παράλληλα και με ΜΜΜ, πράγμα που για παράδειγμα δεν συμβαίνει στην Αθήνα ή την Θεσσαλονίκη. Πιθανόν η επίδραση των κατά καιρούς γερμανών συμβούλων ή και η εκπαίδευση των τούρκων πολεοδόμων σε γερμανικά πολυτεχνεία να τους έχει εξοπλίσει με μια πιο ρεαλιστική τοποθέτηση από την άμετρη προσήλωση στο ΙΧ όπως αυτή που ταλαιπώρησε και ταλαιπωρεί ακόμη (παρά τα μεγάλα βήματα στο μετρό και τα μικρά στο τραμ) στην Αθήνα.

7. βιβλιογραφία

Πολλά στοιχεία οφείλονται στον συνάδελφο κ. Σάββα Τσιλένη, στον οποίο εκφράζονται και από αυτή την θέση θερμές ευχαριστίες.

- Σιαραλάτου Δ. του Βυζαντίου, Κωνσταντινούπολις. Τόμοι τρεις, Αθήνησι 1851.
- Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια τ. ΙΕ. (1931) λήμμα «Κωνσταντινούπολις».
- Χάρτες από το προσωπικό αρχείο του συγγραφέα και του κ.Σάββα Τσιλένη.
- Colin McEvedy, The Penguin Atlas of Medieval History, Somerset 1982.
- Colin McEvedy, The Penguin Atlas of Recent History, Somerset 1982.
- Colin McEvedy, The Penguin Atlas of Modern History, Somerset 1982.
- Mustafa Sonmez, Grafiklerle 1990 larda Istanbul (Statistical Guide to Istanbul in the 1990. Istanbul.
- D.Barillari, E.Godoli, Istanbul 1900, Atr Nouveau Mimarisi ve Ic Mekanlari. Istanbul 1996
- C.Alzonne, Istanbul. Paris 1947.
- Υλικά από το Συνέδριο του ICOMOS στην Κωνσταντινούπολη τον Ιούνιο του 2005.
- για την ζωή στην Πόλη στον 19ο αιώνα και μετά, μην ξεχάσετε να (ξανα)διαβάσετε την «Λωξάντρα» της Μαρίας Ιορδανίδου. Επίσης του Χάρη Σπαθάρη, «τα Κωνσταντινου-πολίτικα» Αθήνα 1988.

Η Κωνσταντινούπολη στους ιστορικούς χρόνους και στον 19ο αιώνα

Ο Γαλατς στον 17ο αιώνα

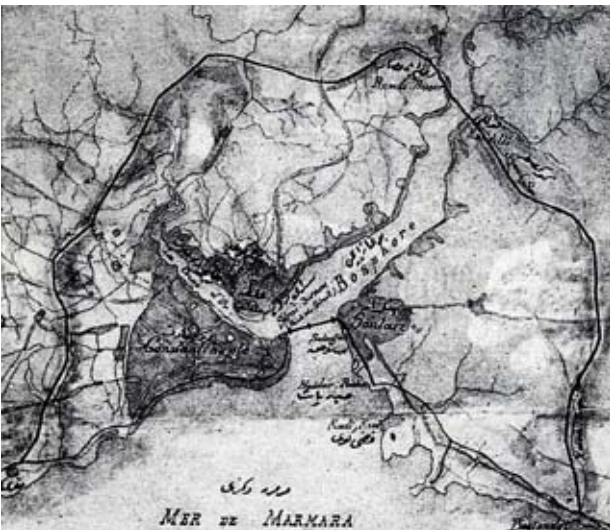
Ο χάρτης του Mordmann

Η Πόλη στον 19ο αιώνα, η γέφυρα του Κεράτιου

Η Πόλη το 1918

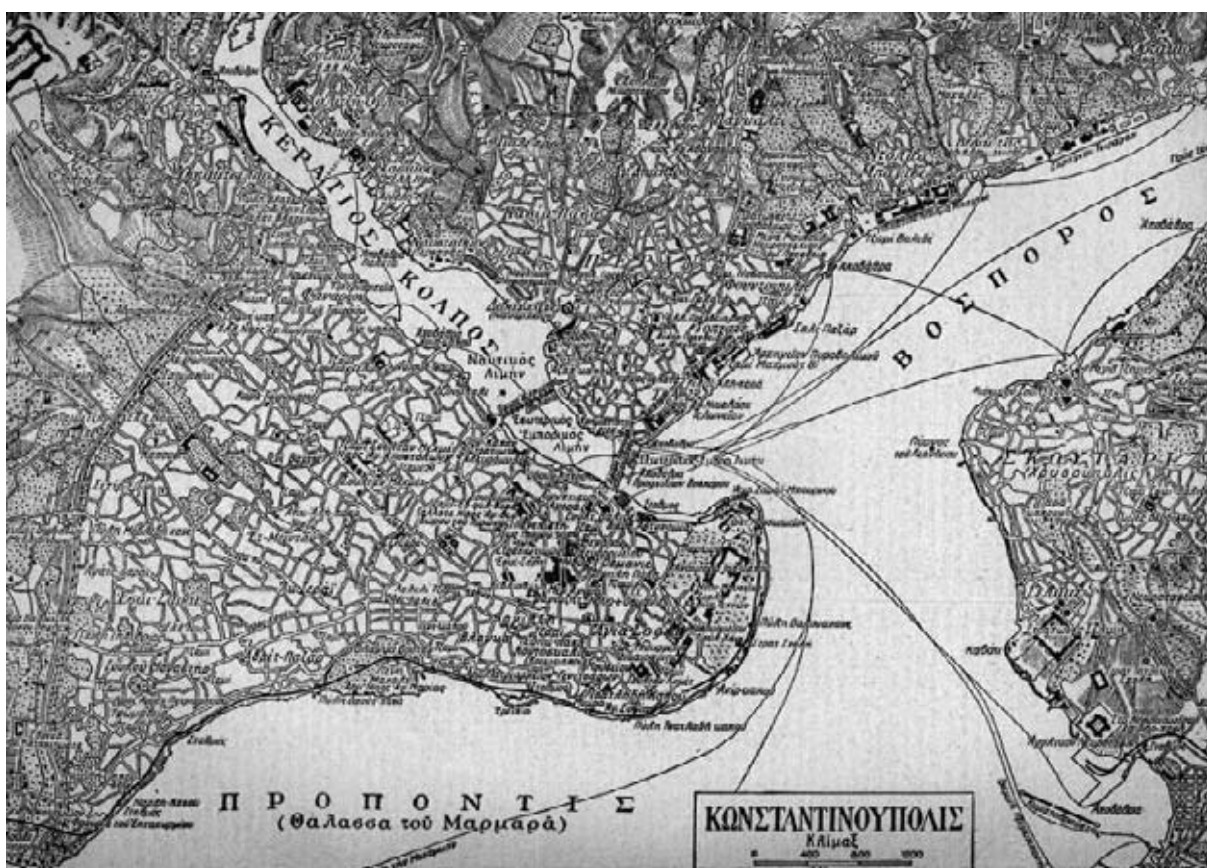
Τα σχέδια του Arnaudin

Το δίκτυο τραμ το 1918

Ο Μεσοπόλεμος

Η Πόλη στο Μεσοπόλεμο

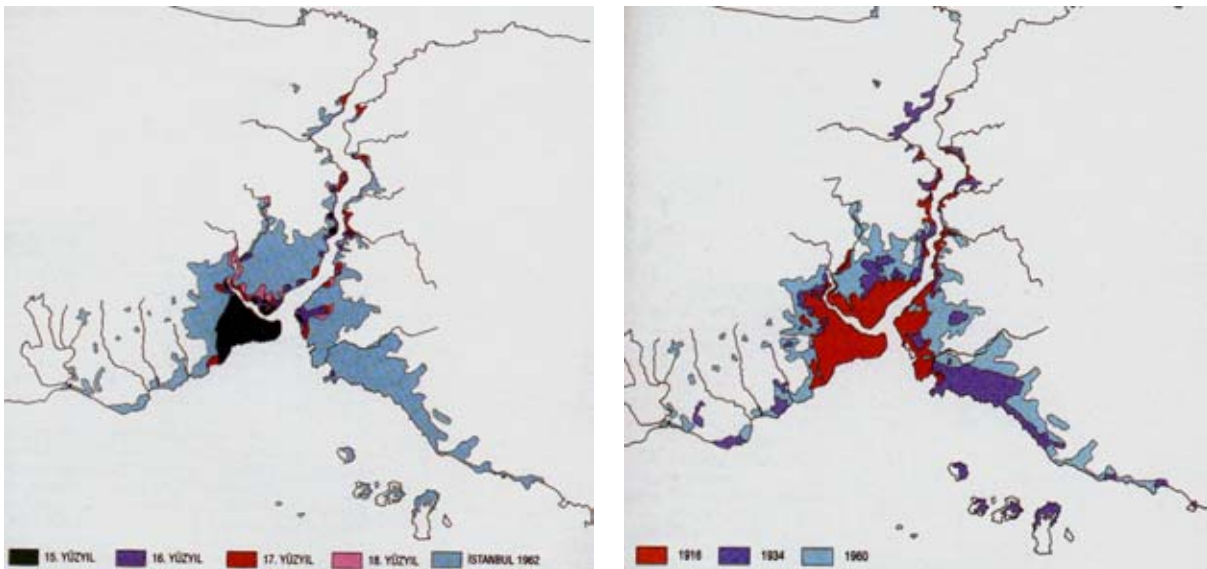

Περιοχή Τοπχανέ στο Γαλατά

Εκλεκτικιστικά κτήρια στο Πέραν

Η σημερινή εποχή – γενικά στοιχεία

Η εξέλιξη της Πόλης (15^{ος} – 20^{ος} αιωνας)

Η Πόλη και ο Βόσπορος

Η ζωή στη σύγχρονη Πόλη

Αγορά στην Πόλη

Η γέφυρα του Γαλατά σήμερα

Περιοχή Μπαλάτ-Φενέρ (Γιατριορχείο)

Η Μεγάλη Οδός του Πέραν (Ιστικλάλ Τζαντεσί)

Πυκνή κατοίκηση στον Γαλατά

Οχρωμένους πολυτελής οικισμός στο Μπέυκοζ

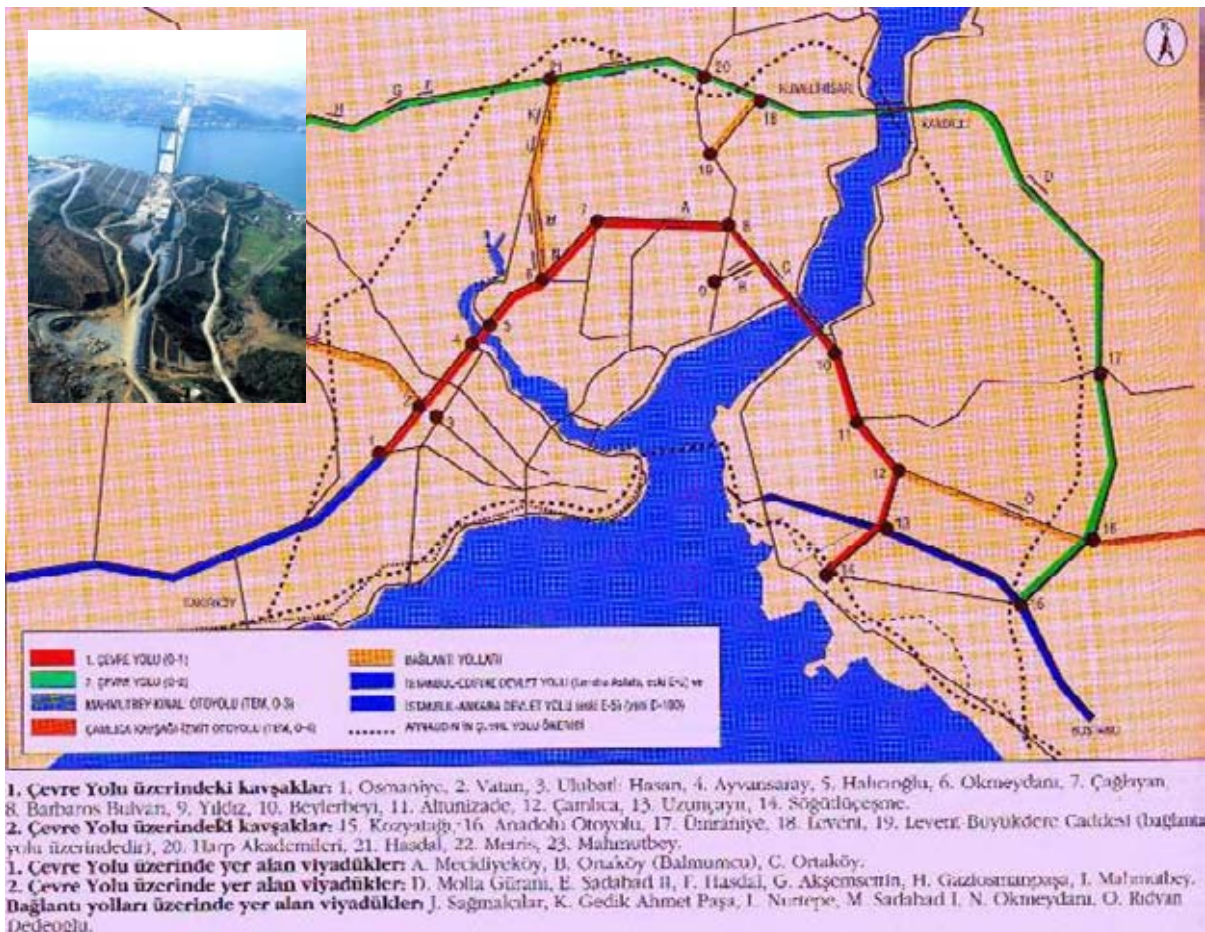
Ουρανοξύστες στο Πέραν

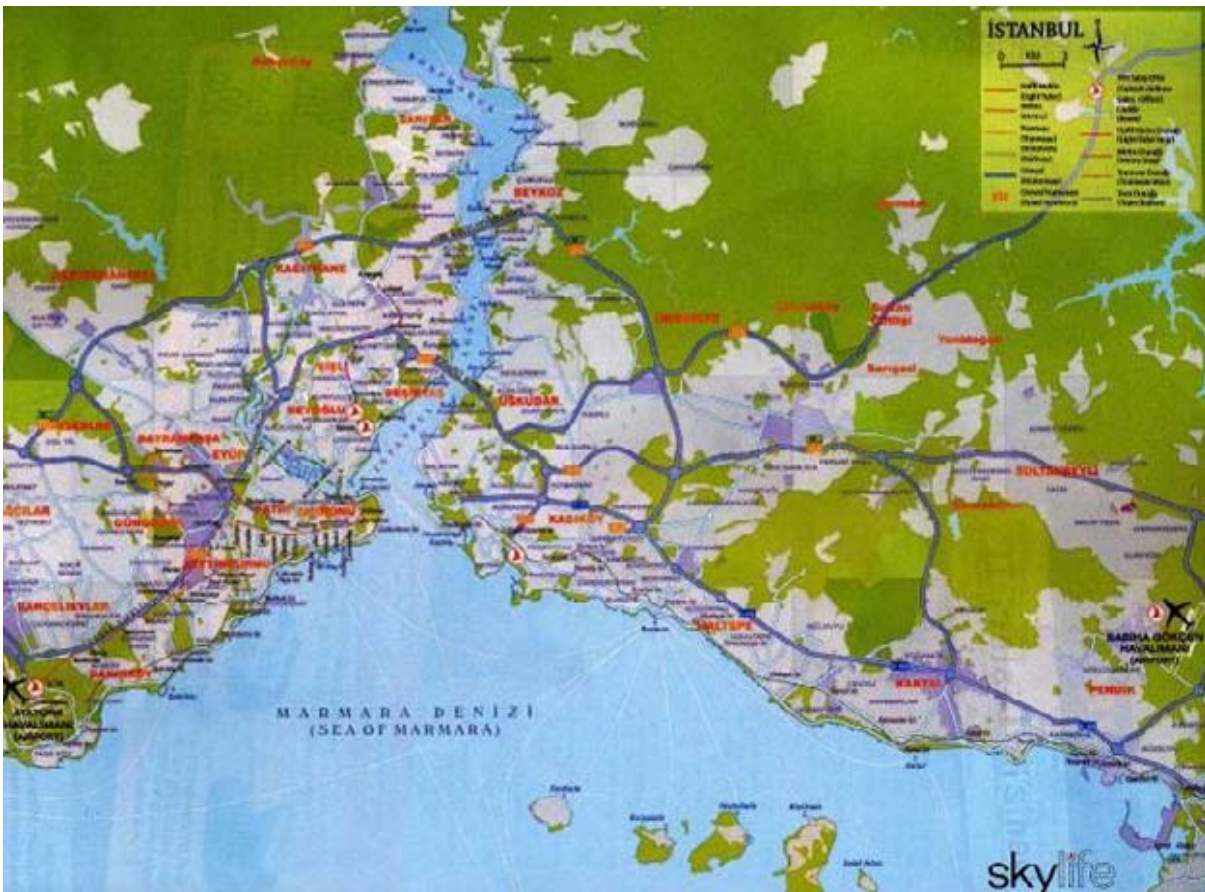
Το «ξεχειλίωμα» της Πόλης στον Βόσπορο και οι πύργοι των γραφείων

Το σημερινό μεταφορικό σύστημα

Οδικό δίκτυο της Πόλης και η γέφυρα Φατίχ στο Βόσπορο

Χερσαία και θαλάσσια μέσα μεταφοράς

Οδικόί άξονες και δακτύλιοι σήμερα

Κυκλοφοριακό χάος στο ιστορικό κέντρο

Μαζικά μέσα μεταφοράς στο κεντρικό τμήμα της Πόλης

Το σύγχρονο τραμ

Το παλιό τραμ στην Ιστανούλ

Το γκαράζ και η κακοποίηση του τοπίου στην Πόλη

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜ- ΒΟΛΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Σάββας Ε. Τσιλένης, Αρχιτέκτων Μηχανικός - Πολεοδόμος

Γεννήθηκα το 1951, στην καθ' ημάς Ανατολή, δηλαδή στην ευρωπαϊκή ακτή της Κωνσταντινούπολης, το «Απαρτμάν Τεοντορίντις» όπου έζησα ως τα 25 μου χρόνια, ήταν μία πενταόροφη εκλεκτικιστικού ρυθμού πολυκατοικία, που είχε κτισθεί το 1923, έτος ίδρυσης της Τουρκικής Δημοκρατίας. Προφανώς είχε σχεδιασθεί στους χαλεπούς αλλά αισιόδοξους για την ελληνική κοινότητα καιρούς της Κατοχής, 1919-1922, από τον Ρωμίο αρχιτέκτονα Α. Μαυροδόγλου, στην συνοικία Πανγκάλτι, πλησίον του Χίλτον.

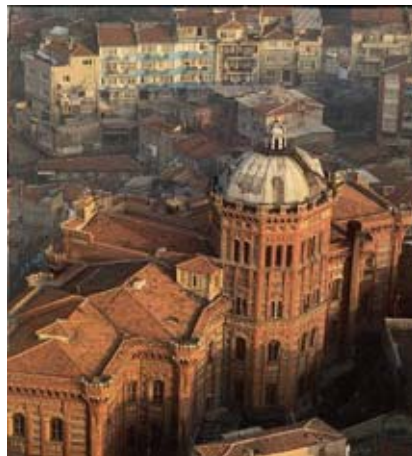
Θυμάμαι ακόμη τις γύφινες διακοσμήσεις με στεφάνια και γιρλάντες που στόλιζαν τις γωνίες των δύο συμμετρικών έρκερ ή κατά το παραδοσιακότερο σαχνισιών, τουριστί «τσικμάδων», που ήταν οι απολήξεις υπό τύπον προεξοχών, στα σαλόνια των δύο καθ' όλα όμοιων διαμερισμάτων ανά όροφο. Στο κέντρο της πρόσοψης υπήρχε μεγάλη σιδερένια πόρτα καγκελόφρακτη, στην δεξιά πλευρά της ήταν τοποθετημένη πινακίδα με το όνομα του αρχιτέκτονα στα γαλλικά και το έτος ανέγερσης. Ενώ μέχρι πρότινος το κτίριο έστεκε αναλλοίωτο, στην περσινή μου επίσκεψη δεν υπήρχαν ούτε τα διακοσμητικά στοιχεία αλλά και η πινακίδα είχε βαφεί εξαφανίζοντας τα αναγραφόμενα. Στα πλαίσια μίας ριζικής ανακαινίσης όχι μόνο απλοποιήθηκε η μορφή της όψης, αλλά αλλοιώθηκε, καθώς προστέθηκαν κάποια, επί το οθωμανικότερον, ρομβοειδή διακοσμητικά στοιχεία. Ίσως ήταν περισσότερο πολυδάπανο να συντηρούνται τα πρωτότυπα μορφολογικά καλλιτεχνήματα, γούστο μίας παρωχημένης εποχής μελεπόι. Το ελληνικό όνομα της πολυκατοικίας είχε αφαιρεθεί ήδη την δεκαετία του '70, όταν πουλήθηκε και το τελευταίο διαμέρισμα των κληρονόμων του Δημητρίου Θεοδωρίδη και μεταλλάχθηκε σε Uğur Apartmanı, δηλαδή Γούρικη πολυκατοικία. Το όνομα του σχεδιαστή της ήταν τυχερότερο άντεξε 80 χρόνια, ευτυχώς στο φετινό μου ταξίδι είδα ότι είχε αποικατασταθεί.

Ο παππούς μου, ο κάλφα -Δημητρός Τσιλένης ήταν αρχιτέκτων, απόφοιτος του Αρχιτεκτονικού τμήματος της Ακαδημίας Καλών Τεχνών, του 1903, και πέθανε στην ίδια πόλη το 1959. Από τα έργα του γνωρίζω τρία, το παλαιότερο είναι ένα χάνι, κτίριο που στεγάζει λειτουργίες εμπορίου και βιοτεχνίας, απέναντι στο Τζαμί Νουρσομανιγιέ (Εικόνα 1) και τα άλλα δύο είναι πολυκατοικίες, στη γραμμή του μοντέρνου κινήματος, βρίσκονται στην Πλατεία του Ταξίμ, το Τανέρ Παλάς και στο Οσμάνμπεγ, το Ακ Απαρτμανί, πρώην ιδιοκτησία της οικογένειας Σταματιάδη. Και εδώ είχαμε αλλαγές ριζικότερες στον όγκο του κτιρίου με την προσθήκη ενός ορόφου που επιβλήθηκε από την υψηλή αξία γης της περιοχής. Παρατηρήθηκαν όμως και παρόμοια προβλήματα απόκριψης του ονόματος του αρχιτέκτονα στην τουρκική γλώσσα και σε αυτό το κτίριο. Δίχως να εξετάσουμε αν είναι εσκεμμένη ή μη, η πράξη αυτή, η πραγματικότητα δυστυχώς είναι ότι η μοίρα όλων των κτιρίων που ανήκαν άλλοτε σε αλλοεθνείς, σε σχέση με τον σημερινό πληθυσμό, ή σχεδιάστηκαν από μειονοτικούς αρχιτέκτονες, να χαθούν στην ανωνυμία, εκτός λίγων εξαιρέσεων. Όπως ενδεικτικά του Κυριάκου Κυριακίδη που σχεδίασε την Πολυκατοικία Φρεζ στο Τουνέλ, του Κωνσταντίνου Δημάδη αρχιτέκτονα της Μ. του Γένους Σχολής, που ακόμη δεσπόζει στο προφίλ του Κεράτιου (Εικόνα 2) και του πολυπράγμονα Περιγλή Φωτιάδη, του οποίου τα έργα χαρακτηρίζουν την «εικόνα» της Ομογένειας ως σύμβολα, όπως το Ζωγράφειο Λύκειο (Εικόνα 4), η Θεολογική Σχολή στη Χάλκη (Εικόνα 5) και τα Νοσοκομεία Βαλουκλή (Εικόνα 6). Ο Φωτιάδης με το έργο του απέδειξε ότι αφομοίωσε τις επιταγές και του μοντέρνου κινήματος με το έργο της Πολυκατοικίας Εξέλσιορ στο Αγιάσπασα, σε αντίθεση με το απαρτμάν της Παναγίας, το οποίο ήταν συλλογική εργασία των Γαλάντη, Καμπανάκη και Κιουπετζόγλου, που «έβαλε τα μπιχλιμπίδια στα παράθυρα» κατά τη ρήση του. Κάποτε εξέφραζαν την πολυπολιτισμική και πολυθρησκευτική σύνθεση του πληθυσμού της Πρωτεύουσας μιας Αυτοκρατορίας, σήμερα η συλλογική μνήμη αυτής της εποχής έχει παντελώς ειλείψει και μπορούμε να πούμε ότι έχει αδυνατίσει ακόμη και η ανάμνηση της Κωνσταντινούπολης της πρώτης μεταπολεμικής εικοσαετίας. Ακόμη και κτίσματα Φαναριώτων που μέχρι πριν 50 χρόνια ήταν ενταγμένα αρμονικά στο δομημένο περιβάλλον, σήμερα στέκουν αλλοπρόσαλλα αποκομμένα στην παραλιακή ζώνη του Κερατίου. Δεν ήταν την τυχαία η συνύπαρξη στο εσωτερικό τους ανατολικών και δυτι-

κών στοιχείων διακόσμησης, σύμφωνα με απεικονίσεις του 18ου αιώνα, οι Φαναριώτες ήταν το κατ' εξοχή πνεύμα εκσυγχρονισμού της Αυτοκρατορίας.

Εικόνα 1. Έργο του Αρχιτέκτονα Δημητρίου Τσολένη με την σχετική μαρμάρινη πινακίδα στη πλατεία του Νουροσμανιέ.

Εικόνα 2. Το κτίριο της Μεγάλης του Γένους Σχολής (σημερινές φωτογραφίες)

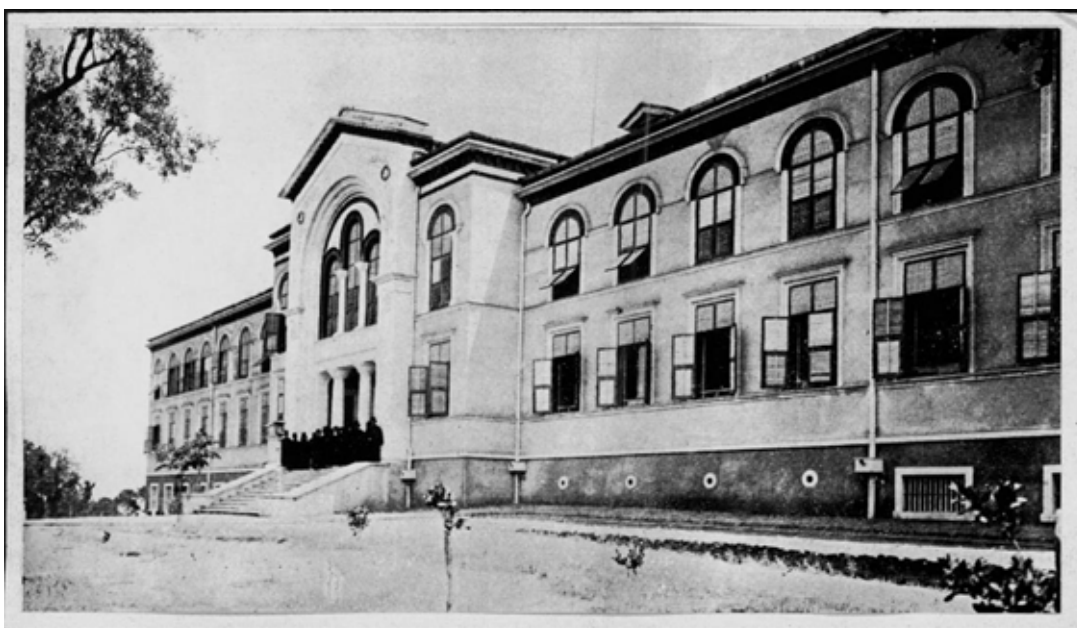

Εικόνα 3: Φωτογραφία του Ιωακείμιου Παρθεναγωγείου στο Φανάρι

Δίχως καμία ρομαντική διάθεση θα πω, για να κλείσω την αυτοβιογραφική αυτή εισαγωγή, ότι Τούρκοι μελετητές όλων των πολιτικών αποχρώσεων συμφωνούν στην τριτοκοσμικότητα και την αγροτοποίηση του αστικού χώρου της Ιστανμπούλ και ενώ μερικοί από αυτούς παραδέχονται ότι χάθηκε η αστικότητα με την υποχρεωτική ως ένα βαθμό μετοίκηση των μειονοτήτων και δει των Ρωμιών, οι περισσότεροι συμφωνούν στην διαφύλαξη και προστασία ακόμη και του πιο πρόσφατου κτισμένου περιβάλλοντος ανεξαρτήτως της αρχικής προέλευσης του, όπως στη περιοχή Φαναριού – Μπαλατά. Οι γειτονίες όπου ζούσαν άλλοτε αστικοί μειονοτικοί και μη πληθυσμοί δεν κινδυνεύουν από την λαίλαπα της αντιπαροχής, αλλά από την φτώχεια και την εγκατάλειψη από την μία πλευρά και από την άλλη από τα σχέδια εκσυγχρονισμού των δημοτικών αρχών.

Εικόνα 4: Η αρχική μορφή της Ζωγράφειου Σχολής

Εικόνα 5: Η Θεολογική Σχολή της νήσου Χάλκης

Έτσι καταστράφηκαν δεκάδες οικοδομικά τετράγωνα για την διάνοιξη της πλατείας του Γαλατά επί Μεντερές τη δεκαετία του 1950, την διαπλάτυνση της λεωφόρου Ταρλάμπασι στο Πέρα τη δεκαετία του 1980 καθώς και για την εξυγίανση της ακτή του Κερατίου Κόλπου από την πλατεία του Εμίνο-νου μέχρι το Φανάρι και τον Μπαλατά επί δημορχίας Νταλάν. Επίσης ακόμη και σήμερα αποκαθι-στώνται τα παλαιά βιομηχανικά συγκροτήματα στον Κεράτιο, όπως τα παλαιά σφαγεία, έργο του Κυριακίδη και το εργοστάσιο κατασκευής φεσιών στο Εγιούπ. Όμως οι αποκαταστάσεις των χειρ-σαίων τειχών πραγματοποιούνται με τελείως χολιγουντιανή και κιτσατή προσέγγιση και σε πολλές περιπτώσεις με άσκοπες συμπληρώσεις των κατεστραμμένων τμημάτων, όπου χάνεται η πατίνα του χρόνου. Παντού είναι άνισος ο αγώνας που δίνουν οι αρχιτέκτονες, και γενικότερα τα μέλη μη κυ-βερνητικών οργανώσεων, εκεί ακόμη μεγαλύτερος διότι έχουν να παλέψουν με μεγαλύτερο ποσοστό αναλφαβητισμού, ελλιπούς στοιχειώδους εκπαίδευσης αλλά και συνεχιζόμενου ρεύματος αστυφιλίας. Το γενικότερο πρόβλημα της γείτονος σήμερα είναι οι μεγάλοι αριθμοί.

Η συλλογική μνήμη είναι επιλεκτική και υπόκειται και αυτή στην «ανάμνηση – προκάλυμμα», δηλα-δή επικαλύπτει απωθημένες εμπειρίες ή φαντασιώσεις και προβάλλει αναδρομικά μεταγενέστερες απόψεις και σιέψεις. Έτσι για μεγάλο διάστημα η ανάγκη δημιουργίας τουρκικής εθνικής συνείδησης απώθησε το οθωμανικό παρελθόν και στράφηκε στο ανώνυμο μοντέρνο, που το είδε και ως μια επι-στροφή στο λαϊκό- αγροτικό απώτερο παρελθόν των φυλών που εγκαταστάθηκαν στην Μικρά Ασία μεταξύ του 11ου και του 15ου αιώνα. Εξαιρέσεις που προσπάθησαν να συνταιριάξουν το «αλασικό» με το μοντέρνο ήταν ελάχιστες, όπως του Αριστείδη Πασαδαίου, καθηγητού και συνεργάτη του Ασίμ Μουτλού, καθηγητή στη Σχολή Καλών Τεχνών, στη πολυκατοικία στο Τεσβιγιέ.

Εικόνα 6: Τα κτίρια των Νοσοκομείων Βαλουκλή, στις αρχές του 20ου αιώνα.

Η κλασική εποχή της οθωμανικής αρχιτεκτονικής που έφθασε στο απόγειο της με το έργο του Σι-νάν, του χριστιανικής καταγωγής αρχιτέκτονα, τον 16ου αιώνα που έφτιαξε πολλά έργα μεταξύ αυτών και το συγκρότημα του Σουλεγμανιγιέ ήταν βαθύτατα στιγματισμένη από το Ισλάμ και τον ρόλο του Χαλίφη, που είχε ενστερνισθεί ο Σουλτάνος Σελίμ, με την κατάκτηση των ακτών την Αραβίας, άρα και των ιερών τόπων προσκυνημάτων για τους μουσουλμάνους. Εξ ου και οι αλλαξοπιστίες -ακούσιες ή εκούσιες- δημιούργησαν την μετάβαση, από την πρώιμη περίοδο ακόμη, της γνώσης του οικοδο-μείν των συντεχνιών στους αυτοκρατορικούς αρχιτέκτονες, ζήτημα που θα αναλυθεί παρακάτω.

Προφανώς το οθωμανικό παρελθόν είχε βαθύτερες ρίζες στην σελτζουκική μορφολογία, και ως κο-ρυφαίο παράδειγμα αναφέρουμε το Τσινιλί Κιόσκ στο κήπο του Γκιουλχανέ, έργο της εποχής του Μωάμεθ Β'- αλλά στα πλαίσια του εκσυγχρονισμού και του εκδυτικισμού το οικιστικό περιβάλλον βοηθήθηκε από την λατρεία της Δύσης προς τον εξωτισμό και την Ανατολή. Ως ένα από τα πρωϊμό-τερα δείγματα θεωρείται ο Στρατώνας του Πυροβολικού, που κατεδαφίστηκε την δεκαετία του 1920, στην πλατεία του Τακσίμ, έργο του Κιρκόρ Μπαλγίαν του 1812. Αν σκεφτούμε ότι το επίσημο κυρί-

αρχο αρχιτεκτονικό μοντέλο, ήταν καθ' όλο τον 19ο αιώνα ο εκλεκτικισμός, με καλύτερο παράδειγμα προς μίμηση τα παλάτια των Μπαλγίαν, της γνωστής αρμενικής οικογένειας αρχιτεκτόνων, στις όχθες του Βοσπόρου, με ποικιλία μορφολογικών αναζητήσεων, από το στυλ αμπίρ του Ντολμάμπαχτσε, ως τα δείγματα του οριενταλισμού του Τσιραγάν και του Μπεγλέρμπεγι ή του σιδηροδρομικού σταθμού Σιρκέτζι, έργο του Γερμανού Καθηγητή Jachmund, τότε είναι πιο εύκολα κατανοητή η προσήλωση και η μεταφορά λεπτομερειών των τζαμιών και στα κοσμικά κτίρια των αρχών του 20ου αιώνα. Ένα μικρό παράδειγμα αποτελεί το βιβλίο του Γερμανού Ludwig Zanth, Wilhelma, 1837, που βρίθκει παρομοίων λεπτομερειών.

Παράλληλα επιζούν οι ξύλινες κατασκευές με τα εν σειρά κατακόρυφα παράθυρα σε αναλογία 1/2, τα μεγάλα γείσα και τα σαχνισιά. Την λαϊκή αυτή αρχιτεκτονική φροντίζουν να πραγματοποιούν αρμένιοι και ρωμιοί καλφάδες, αρχιτέκτονες - εμπειροτέχνες αρχικά, αλλά μετά την ίδρυση της Ακαδημίας Καλών Τεχνών, το 1882, και διπλωματούχοι. Προφανώς με το άνοιγμα στη Δύση, από την εποχή του Σελίμ του Γ', ο ερχομός ξένων αρχιτεκτόνων όπως του Γάλλου Antoine – Ignace Melling, που φτιάχνει τα παλάτια της Χατιτζέ Σουλτάνας αδελφής του, σε καθαρό νεοκλασικό ρυθμό - μεταχειριζόμενος το ξύλο- για πρώτη φορά στην Τουρκία αλλάζει το παραδοσιακό τοπίο. Σε μια παλαιότερη εργασία κατέγραψα 305 έλληνες αρχιτέκτονες μηχανικούς, που τα ονόματά τους αναφέρονται στο *Annuaire Oriental*, ένα είδος Χρυσού Οδηγού που εκδιδόταν για 65 συνεχή χρόνια (1880-1945), καθώς επίσης στην Επετηρίδα του ΤΕΕ και στο Δελτίο του ΕΦΣΚ (Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως).

Οι περισσότεροι διέκοψαν την δραστηριότητα τους με την Μικρασιατική καταστροφή, παρ' όλες όμως τις αντίξοες συνθήκες κάποιοι συνέχισαν να παράγουν έργο και να ήταν ενεργοί σε επαγγελματικά σωματεία, μέχρι την δεκαετία του '70. Δυστυχώς η μεία στον αρχιτεκτονικό τουρκικό τύπο της εποχής, όπως το περιοδικό *Αρχιτεκτ*, που είχε σταθερή παρουσία μεταξύ 1931-1980 είναι αμελητέα. Γνωρίζουμε όμως μερικά από τα κτίρια τους, που επέζησαν της αντιπαροχής λόγω περιπελεγμένων κληρονομικών καταστάσεων και τα ονόματά τους αναγράφονται ακόμη στις προσόψεις με ελληνικά ή/ οθωμανικά, πολλές φορές γαλλικά, αλλά και τουρκικά γράμματα. Σπανιότερα βρίσκουμε κτιτορικές επιγραφές που αναφέρουν ονόματα καλφάδων εκκλησιών που κτίστηκαν οι περισσότερες την δεκαετία του 1830, μετά τις καταστροφές λόγω Ελληνικής Επανάστασης, όπως του Κωνσταντίνου Γιολασιγμάζι του Καισαριώτη.

Οι ελληνορθόδοξοι αρχιτέκτονες στην υπηρεσία της Υψηλής Πύλης, δηλ. στο δημόσιο τομέα του οθωμανικού κράτους καλύπτουν μια μεγάλη περίοδο που ξεκινά μετά την Άλωση μέχρι την δεύτερη δεκαετία του 20ου αιώνα. Έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία και διαμόρφωση του αστικού περιβάλλοντος της Πόλης. Πριν την Άλωση δεν ήταν ξεκάθαρο αν οι τέκτονες, δηλαδή οι ξυλουργοί¹ αποτελούσαν ένα ξεχωριστό σώμα. Υπήρχαν διάφορες επαγγελματικές ομάδες που εργαζόταν στον κατασκευαστικό και επισκευαστικό τομέα, ο Εβλιγιά Τσελεμπή υπολογίζει 22 διαφορετικά επιτηδεύματα καθώς και διάφορα βοηθητικά, (όπως κατασκευαστές αμαξιών και χειραμαξών, κερειλοποιούς κ.α.). Στα καταστατικά ιδρυμάτων αφιερωμένων σε φιλανθρωπικούς στόχους, στα *vakfiye*, προ του 15ου αιώνα εμφανίζεται μόνο η λέξη αρχιτέκτων (*mimar*), και όχι *meremetçi* που σημαίνει επιδιορθωτής, πράγμα που δεικνύει ότι η συγκρότησή τους ως ξεχωριστού κλάδου ανάγεται στην εποχή της ακμής της Αυτοκρατορίας.

Παλαιότεροι ιστορικοί² θεωρούν τον Μιμάρμπασι, δηλ. τον επικεφαλής του σώματος των αρχιτεκτόνων, ως ένα από τα εκλεκτότερα υπαλληλικά αξιώματα όπως του Αρχιάτρου [*Hekimbaşı*], και του Διοικητού Ασφαλείας [*Şehremini*], που αντιστοιχεί στον βαθμό Υπουργού Δημοσίων Έργων και Στέγασης και στις διαταγές του υπηρετούσαν περισσότεροι από πενήντα αυτοκρατορικοί αρχιτέκτο-

1. Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής, λήμμα: “τέκτονας, ο” είναι επίσης ο τεχνίτης ως σημασιολογικό δάνειο από το ιταλικό *massone* (αρχική σημασία: ‘χτίστης’) <γαλλ. *maçon* < αγγλ. *mason*. Θεσσαλονίκη, ΑΠΘ/ Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 1998, 1328.

2. İzzet Kumbaracılar «Τούρκοι αρχιτέκτονες» (*Türk mimarları*), *Arkitekt*, 1937, 59, 60, 85,86.

νες με το προσωνύμιο του «κάλφα» ή «χαλιφέ», επειδή η πρώτη λέξη προέρχεται από την αραβική αντίστοιχη του «χαλίφη» (khalifah/ διάδοχος).

Στις διάφορες κρατικές υπηρεσίες επιτρεπόταν η απασχόληση μη μουσουλμάνων τεχνητών και αρχιτεκτόνων, σώζονται ακόμη και λαϊκές παραδόσεις από την ανέγερση του τεμένου Σελιμιγιέ στην Αδριανούπολη, το διασημότερο έργο του Σινάν, για τον αρχιμάστορα των δουλγέρηδων (χτίστης) Ηλία, που όταν πήγε ο σουλτάνος να προσευχηθεί τον παρακάλεσε να του δώσει την άδεια ν' ανεβεί στο μιναρέ να κάνει και αυτός την προσευχή του. Είχε δε ετοιμάσει φτερά, μια και δεν μπορούσε αφού ήταν χριστιανός ν' ανεβεί από την σκάλα. Κατάφερε να πετάξει, ως εκεί αλλά στο γυρισμό τα φτερά του έλιωσαν και πνίγηκε στο ποτάμι, όπως ο Ίκάρος.³

Τα οθωμανικά κατάστιχα κοινοποιούν τα ονόματα, τον τόπο καταγωγής και τα ημερομίσθια των απασχολουμένων στο εν λόγω τζαμί⁴ όπου προκύπτουν πολλά χριστιανικά ορθόδοξα ονόματα τεχνητών. Το κρίσιμο θέμα για τους μη μουσουλμάνους τεχνίτες δεν ήταν να καταλάβουν υπαλληλική θέση αρχιτέκτονα αλλά να απαλλαγούν από τον φόρο προστασίας ή κεφαλικό φόρο, cizye, ως εργαζόμενοι στην υπηρεσία του σουλτάνου⁵. Η υπηρεσία των αυτοκρατορικών αρχιτεκτόνων υπολογίζεται⁶ ν' απαρτιθεί στα χρόνια 1526-1689, 15- 42 μέλη της συντεχνίας των αρχιτεκτόνων, που δεν ήταν όλοι μουσουλμάνοι. Αυτοί εργαζόταν υπό τον αρχι-αρχιτέκτονα, ο οποίος διοριζόταν από τα μέλη της συντεχνίας και συνήθως στο αξίωμα αυτό τοποθετούνταν πάντα ή τουλάχιστον τα τελευταία 30 έτη, πριν από την διακοπή της λειτουργίας του σώματος των αυτοκρατορικών αρχιτεκτόνων [hassa mimarları], το 1830 μετά την διάλυση των γενιτσάρων, εκ γενετής μουσουλμάνοι ή εξισλαμισθέντες⁷.

Στην κλασική εποχή της οργάνωσης των αυτοκρατορικών αρχιτεκτόνων (hassa mimarları), δηλαδή από τα μέσα του 16ου έως το τέλος του 17ου αιώνα, περισσότεροι από το 40% αυτών, ήταν χριστιαν-

3 (α). Καλ. Παπαθανάση Μουσιοπούλου, *Συντεχνίες & επαγγέλματα στη Θράκη, 1685-1920*, Αθήνα, Πιτσιλός, 1985, 104. Οι συντεχνίες των δουλγέρηδων, ξυλοκόπων και χτιστάδων, πρέπει να ήταν περισσότερες των δύο που αναφέρονται εδώ (Φιλιπούπολης και Αδριανούπολης).

(β). Νικόλαος Μουτσόπουλος, *Η αρχιτεκτονική προεξοχή «το σαχισιά», συμβολή στη μελέτη της ελληνικής κατοικίας*, Θεσσαλονίκη, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, 1988, 135 αναφέρει παραπέμποντας σ' ένα παλαιότερο άρθρο του «γνωρίζουμε ότι *ισνάφια* (συντεχνίες) Μακεδόνων *κουδαράϊων* (οικοδόμων) διέτρεχαν τη Μικρά Ασία και έχτιζαν μέχρι τα βάθη της Ανατολής» αγνούμενος έμμεσα την ύπαρξη συντεχνιών μεικτής εθνοτικής σύνθεσης και άμεσα την απασχόληση των τούρκων με «οικοδομικά, αρχιτεκτονικά ή καλλιτεχνικά έργα αφήνοντας μεγάλες πρωτοβουλίες στους τομείς αυτούς στους ραγιάδες των περιοχών», 141.

4. Ömer Lütfi Barkan, *Η ανοικοδόμηση του Τζαμιού και του Πτωχοκομείου Σουλεϊμανγιέ (Süleymaniye Camii ve İmareti inşaati), 1550 - 1557* τ. 1, Άγκυρα, 1972 & *1550 - 1570*, τ. 2, Άγκυρα, Türk Tarih Kurumu, 1979. Επίσης στο Ö. L. Barkan, “L’ organisation du travail dans le chantier d’ une grande mosquée à Istanbul au XVIIe siècle”, *Annales* 17 (1962), [1093-1106] γράφει ότι στο εν λόγω εργοτάξιο το 83% των χριστιάν ήταν Έλληνες, στους 451 τεχνίτες από την περιοχή Ρωμυλίας και των νησιών οι 300 ήταν χριστιανοί, 63.

5. Cengiz Orhonlu, *Έρευνες πάνω σε θέματα πολεοδομίας και συγκοινωνιών (Osmanlı İmparatorluğunda şehircilik ve ulaşım üzerine çalışmalar)*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, no. 31, Σμύρνη 1984, 18. Αλλά και ο Ahmet Refik, *Η ζωή στην Κωνσταντινούπολη κατά το 12^ο αιώνα ειρήρας, 1689-1785 (Onikinci asr-i hicri’de İstanbul Hayatı 1689-1785)*, Ιστανμπούλ, 1988, 101-102, δημοσιεύει το έγγραφο του 1728, με αριθμό 131: *Σχετικά με την απαλλαγή από τον κεφαλικό φόρο του αρχι- αρχιτέκτονα του στόλου Δημήτρη*, όπου διαβάζουμε ότι αυτός ήταν έμπειρος στην επιστήμη του και «αρχιτέκτων» του νέου *καρβούλ* και του *καλγόν* (αυτοί ήταν τύποι παλαιών πολεμικών πλοίων, άρα ο Δημήτρης ήταν, βασικά, και ναυπηγός) και ότι απαλλάσσεται από «τζιζγιέ» με τον όρο να προσφέρει εκατό οκάδες ελαιόλαδο το χρόνο για τις κανδήλες που καίνε στον αυτοκρατορικό ναύσταθμο.

6. Cengiz Orhonlu, “Town architects”, *Atti del secondo Congresso Internazionale di Arte Turca*, Napoli 1965, 705.

7 (α). Ο Maurice Cerasi, στο “Late –Ottoman architects and master builders”, *Muqarnas*, v. 5, Leiden, 1988, 90, θεωρεί ότι αυτό γινόταν μέχρι το τέλος του 18^{ου} αιώνα, όταν τοποθετήθηκε ως αρχι-αρχιτέκτων ο αρμένιος Κιρκόρ Μπαλγάν (1764-1831).

(β). Ο Pars Tuğlacı στο *Ο ρόλος της οικογένειας Μπαλγάν στην οθωμανική αρχιτεκτονική (Osmanlı mimarlığında Bahyan Ailesi’nin rolü)*, Ιστανμπούλ, ΥÇΚ, 1993, 5, τεκμαίρει την απονομή του τίτλου αρχι-αρχιτέκτονος στον Κιρκόρ από την επιγραφή στον τάφο του, που βρίσκεται στο νεκροταφείο του Bağlarbaşı στο Σκούταρι “Ebniye-i Hassa-i Şâhâne Kalfası Kırkor Kalfa” (Αυτοκρατορικός αρχιτέκτων δημοσίων κτιρίων Κιρκόρ Κάλφας), τίτλο που κατέχει και ο εγγονός του Σαχίς μπέης Μπαλγάν (1831-1899), ο τελευταίος αξιωματούχος του οθωμανικού κράτους που έφερε τον τίτλο αυτό από το 1872, ο οποίος είχε υπό την επίβλεψη του εργοτάξια που απασχολούσαν ημερησίως έξι χιλιάδες οικοδόμους, 430.

νοί, αλλά και στην ανέγερση το τεμένους του Nur-u-Osmaniye (1748-55) το 80% των κτιστών καθώς και ο σχεδιαστής του, Συμεών Κάλφας⁸, ήταν χριστιανοί υπήκοοι του σουλτάνου (zimmi)⁹.

Δυστυχώς οι πηγές για τα ονόματα των ρωμίων αρχιτεκτόνων είναι διάσπαρτες και οι αναφορές αποσπασματικές για τους μη γνωρίζοντες τη γλώσσα των οθωμανικών, ευτυχώς τα τελευταία χρόνια χάρη στους ερευνητές όπως ο Σ. Γεράσιμος, διασώζονται 31 ονόματα ελληνικά από τα κατάστιχα οικοδομών που καταχωρούνται στα αρχεία, αποτελούν το 20% του σώματος των 169 αρχιτεκτόνων. Τα καθήκοντα τους προσδιοριζόταν από τον κλάδο στον οποίο υπηρετούσαν ως ξεχωριστό σώμα. Στο περιοδικό Άρχιτεκτ από την περίοδο του μεσοπολέμου¹⁰ συναντούμε αναφορές στους ρωμιούς αρχιτέκτονες της κεντρικής διοίκησης του 18ου αιώνα, με την άφιξη δυτικών τάσεων τεχντροπιών και την εισαγωγή του μπαρόκ και του ροκοκό¹¹, όπως του Συμεών που προαναφέραμε ή του Laleli (1759-1763) του Κάλφα Κιόρ (τυφλός) Γιάννη (Kalfa Kör Yanı) που αναφέρεται ως συναρχιτέκτων του νέου τεμένους του Πορθητή (Fatih 1767-1771) με τον μιμάρμπασι Mehmet Tahir όταν καταστράφηκε, το 1766, από σεισμό. Τα δύο αυτά τεμένη αποτελούν τα καλύτερα παραδείγματα της εκδοχής του μπαρόκ, στην οθωμανική αρχιτεκτονική ιστορία, ειδικότερα το Νουρσομανιέ έτυχε του θαυμασμού ξένων περιηγητών συγχρόνων της εποχής ανοικοδόμησης του, (όπως του Comidas de Carbognan και του Andreossy¹²), θεωρήθηκε δε από τούρκους ερευνητές ως το μεταβατικό σχέδιο προς τον εκδυτισμό. Δεν είναι τυχαίο ότι ο ιστορικός αρχιτεκτονικής Ντογάν Κουμπάν σημειώνοντας την συμβολή των καλφάδων παραπέμπει στον γάλλο Ch. Pertusier που έγραφε, το 1815, ότι όλα τα κτίρια για τα οποία θα μπορούσε να καυχηθεί η οθωμανική κεντρική εξουσία οικοδομήθηκαν από τους Ρωμιούς.

Τη μαρτυρία και των ελληνικών πηγών έχουμε για την περίπτωση του Συμεών «αρχιτέκτονος», όπως αποκαλείται από τον Αθανάσιο Κομνηνό Υψηλάντη¹³, όπου, το έτος 1755, φέρεται να βοηθά τον πατριάρχη Κύριλλο ν' αντιμετωπίσει τους αρχιερείς που ζητούσαν την έξωση του, ως ένας από τους επιτρόπους του Κοινού¹⁴ και «κτιζοντας τότε το τζαμί το λεγόμενον Νουρί-Οσμανιέ», ο ίδιος ιστορικός όμως αποδίδει την ανέγερση του Λάλελι στον «αρχιτέκτονα Κωνσταντίνο» (1760)¹⁵. Ο Γεδεών παραπέμπει στο ανέκδοτο έργο του Kaisáριου Δαπόντε «Βίβλον Βασιλειών» που μας «γνωρίζει τον φίλον του Κωνσταντήν κάλφαν»¹⁶, που «του έκτισε δε και τζαμί (του βασιλέως Μουσταφά)» και ο Μιλτιάδης Πολυβίου τεκμηριώνει με επιπρόσθετα στοιχεία από τα αυτόγραφα επιγράμματα και τα εξοδολόγια (κατάστιχα) του τελευταίου, επίσης την κατασκευή προπλάσματος του καθολικού της

8. Doğan Kuban Ένα δοκίμιο σχετικό με την μπαρόκ τουρκική αρχιτεκτονική, (*Türk barok mimarisi hakkında bir deneme*), Ιστανμπούλ, İTÜ Mimarlık Fakültesi, 1954, αναφέρει ότι «ο Σουλτάνος Μαχμούτ Ι, διέταξε να προσκομίσουν σχέδια φημισμένων εκκλησιών από την Ευρώπη και επέλεξε ένα από αυτά για την κατασκευή του τεμένους, αλλά καθώς συνάντησε της αντιρρήσεις του ιερατικού, των ulema, εξαναγκάστηκε σε παραίτηση της πράξης του σύμφωνα με τον άγγλο περιηγητή Dallaway (Constantinople, ancient and modern, London, 1797). Η οικοδομή αποπερατώθηκε το 1755, επί της βασιλείας του Οσμάν ΙΙΙ και κατά γενική παραδοχή των τούρκων αλλά και ξένων μελετητών, ο αρχιτέκτων ήταν ο επονομαζόμενος Σύμων ή Συμεών Κάλφας. Ο γάλλος αρχιτέκτων Le Roi, που βρισκόταν το 1753 στην Κωνσταντινούπολη, σύμφωνα με τον ιστορικό Χάμμερ (J. von Hammer, *Histoire de l'empire Ottomane*, Paris, 1835-43) επαινεί τον απλό και εύκολο τρόπο ανέγερσης του μεγάλου θόλου.»

9. M. Cerasi, *ό.π.* 7 α, 90.

10. İzzet Kumbarcılar «Τούρκοι αρχιτέκτονες» (Türk mimarları), περιοδικό *Arkitekt*, 1937, 60.

11. Ayda Arsl, *Η διαδικασία εκδυτισμού στην κωνσταντινουπολίτικη αρχιτεκτονική του 18^{ου} αιώνα (Onsekizinci yüzyıl İstanbul mimarisinde batılılaşma süreci)* Ιστανμπούλ, İTÜ Mimarlık Fakültesi, 1975, 59-68.

12. *ό.π.* 8, 67. Στην πραγματικότητα ο Comidas de Carbognan είναι ο Κοσμάς Κομιδάς Κιομουρτζιάν, αρμένιος καθολικός, θεολόγος και τουριολόγος, ο οποίος έζησε στην Κωνσταντινούπολη τον 18^ο αιώνα και έγραψε την *Τοπογραφική περιγραφή της Κωνσταντινούπολης, (Descrizione topografica di Constantinopoli, 1794)*, Εγκυκλοπαίδεια Meydan- Larousse, λήμμα: «Carbognano», τ. 2, Ιστανμπούλ, Meydan, 1969, 782.

13. (α). Αθανάσιος Κομνηνός Υψηλάντης, *Τα μετά την Άλωση*, Κωνσταντινούπολις 1870, 371.

(β). Ο Μανουήλ Γεδεών, στο *Μνεία των προ εμού 1800-1863-1912*, Αθήνα 1936, 424, μέμφεται λέγοντας «αρχιτέκτων “βασιλικός” [ήταν] και ο Συμεών, δυστυχώς υπεστήριξε τον αχαρκτήριστον πατριάρχη Κύριλλον Ε’».

14. Η Επιτροπή του Κοινού ήταν ο πρόδρομος του Εθνικού Μικτού Συμβουλίου των Πατριαρχείων που έδρασε από το 1862 έως το 1923. Μανουήλ Γεδεών, *ό.π.* 13 β, 427.

15. *ό.π.* 13 β, 385.

16. *ό.π.* 13 β, 422.

Μονής Ξηροποτάμου δηλώνοντας ότι ήταν τουλάχιστον συνδημιουργός του εν λόγω τεμένους¹⁷. Οι δύο αυτοί ρωμιοί καλφάδες αποτέλεσαν τους ενδιάμεσους πολιτιστικούς κρίκους διότι πέτυχαν ν' αφομοιώσουν με δυτικά πρότυπα ρυθμολογίας, σε λειτουργίες θεοκρατικού χαρακτήρα.

Επιπρόσθετα, εν είδη υποσημείωσης, ο Πολυβίου¹⁸, ανατρέπει στους καλφάδες του Γεδεών και ειδικότερα στους (α)Χατζή Ανδρέα από την Μάδυτο (έζησε στο τέλος του 18ου αιώνα) και επισκεύασε, το 1788, τον Πανάγιο Τάφο, (β)Χατζή Κομνηνό κάλφα, που ανοικοδόμησε το ναό της Αναστάσεως Ιεροσολύμων (1809-11) κατοικούσε στο Μέγα Ρεύμα και ήταν αρχιτέκτων του Ναυστάθμου, (γ)Μαρκή κάλφα (1759-1858) που, το 1802, έκτισε την όχι (τότε) μεγάλη οικοδομή της Υψηλής Πύλης, το βασιλικό περίπτερο του Αϊναλί-καβάν, επέβλεψε στην ανοικοδόμηση του (παλαιού) νοσοκομείου μας του Γαλατά (1818) και ο τάφος του βρίσκεται στον περίβολο του Αγίου Δημητρίου του Κουρτουλούς μαζί με του Βασιλείου Ιωαννίδη (κάλφα) (1821-1903) εγγονού του¹⁹, (δ)Χατζή Νικολή Νικηταΐδη (...-1841) από τη Λέρο, που επιμελήθηκε της ανέγερσης ή συμπλήρωσης των ναών τεσσάρων Αγ. Γεωργίων, πατριαρχικού και αγιοταφικού στο Φανάρι, Εδирνέκαπου και Κυπαρισσά στα Ψωμαθιά, επίσης της Αναλήψεως, του Αγίου Νικολάου στο Τζιμπαλί και το μαυσωλείο του σουλτάνου Χαμήτ του Α', τέλος (ε)στα αδέρφια Γαϊτανάκηδες, από την Μάδυτο, Χατζή Στεφανής (1808-...), Χατζή Δημήτρης και Χατζή Σάββας που εισχώρησαν στο παλάτι όταν ανέβηκε στο θρόνο ο «αγαθός και ευγενής σουλτάνος Μετζήτ (1839-61)», από αυτούς ο Δημήτρης συμπλήρωσε το κτίριο της Υψηλής Πύλης²⁰.

17 (α). Ο Μιλτιάδης Πολυβίου, στο *Το καθολικό της Μονής Ξηροποτάμου*, Αθήνα, ΥΠΠΟ ΔΑΔ αρ.69, 1999, 57-62, αναφέρει ότι ο Kuban, *ό.π.* 8, 30, δηλώνει ως αρχιτέκτονα του Laleli Camii, τον Mehmet Tahir Ağa, χωρίς να διευκρινίζει αν αυτό αποτελεί προσωπική του εκτίμηση, όμως η δήλωση του Kuban βασίζεται στο φάκελο 362 του Αρχείου Προστασίας των Αρχαιοτήτων (υποσημ. 60, 141), αν δε υπολογίσουμε ότι το κτίριο κτίστηκε μεταξύ του 1759-1763 και ο Κωνσταντίνος πεθαίνει δύο έτη πριν από την περάτωση του, τότε πιθανότερη θεωρείται η συνύπαρξη των δύο. Έκπληξη παρόλα αυτά αποτελεί η αντίφαση των τουρκικών πηγών ως προς το όνομα του τούρκου αρχιτέκτονα, βλ. *ό.π.* 10. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι ο (β). Στέφανος Γεράσιμος, στο *Ιστανμπούλ, πρωτεύουσα αυτοκρατοριών, (İstanbul, imparatorluklar başkentii)*, Ιστανμπούλ, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, ενώ αποδέχεται και αναφέρει τον «Ρωμιοί Συμεών Κάλφα» ως αρχιτέκτονα του τζαμιού του Νουρσμανγιέ, 346, δεν κάνει ουδεμία μνεία για δημιουργό στο έτερο παράδειγμα της τουρκομαρόκ αρχιτεκτονικής, 350.

18. *ό.π.* 17 α, υποσημ. 230, 48.

19 (α). Μελισσηνός Χριστόδουλος (Επίσκοπος Παμφίλου), *Τα Ταταύλα ήτοι ιστορία των Ταταούλων*, Κωνσταντινούπολις, 1913, ο Μαρκής συγκαταλέγεται μεταξύ των επιτρόπων της Κοινότητας από εγγραφή του 1816, στον Κώδικά της Σχολής, 141-42 & 188-90. Επίσης συναντούμε τους Κομνηνό και Μαρκή καλφάδες στην αναφορά του Ρ. Tuğlacı *ό.π.* 7 β, για το κτίριο της Υπηρεσίας Ναυτικού στο Κασιμπασά, ως μέλη επιτροπής ελέγχου της στατικής επάρκειας του παλαιού κτίσματος μαζί με τους Κιρκόρ Μπαλγάν και Νικολή Κάλφα, το 1818, 453. Πιθανολογείται ότι ο «Βασιλάκης» Κάλφας (Ιωαννίδης) ήταν ένας από τους τρεις δημιουργούς του νέου κτιρίου, της ίδιας Υπηρεσίας, μαζί με τους Αναστάση Κάλφα και Σαρχίς Μπαλγάν, το 1863.

(β). Turgut Saner O «Οριενταλισμός» στην κωνσταντινουπολίτικη αρχιτεκτονική του 19ου αιώνα, (*19 yüzyılın İstanbul mimarlığında «Orientalizm»*), Ιστανμπούλ, Pera Turizm ve Ticaret AŞ, 1993, 70.

20(α). Μ. Γεδεών, *ό.π.* 13 β, 423-35.

(β). «Καλφάδων ανάστασις» στο «*Εγκυκλοπαιδικό Ημερολόγιο του Σταύρου Ζερβοπούλου*, 1935.

(γ). Ο Ανύλας Μήλλας στο *Η Χάλκη των Πρωγαπωνήσων*, Αθήνα, Μνημοσύνη, 1984, 196-199, αναφέρει ότι ο «Πέτρινος Πύργος, το αρχοντικό θέρετρο του αυτοκρατορικού αρχιτέκτονα Χατζή Στεφανή Γαϊτανάκη, δεσπόζει πάντοτε με τον τετράγωνο βαρύ όγκο του από τους πρόποδες της Αγίας Τριάδας σε όλο το χωριό της Χάλκης. Αρχιτεκτονικά είναι πανομοιότυπο της μιας πέτρυνας, της γωνίας του Taşkısla, του στρατώνια που έκτισε ο Χατζηστεφανής με διαταγή και επιθυμία του Αβδούλ-Μετζήτ (το σημερινό πολυτεχνείο της Ιστανμπούλ). Μια ελαιογραφία του κισλά αυτού υπάρχει ακόμα στην αίθουσα της εισόδου του πύργου. Οι Χαλκίνοι έλεγαν ότι ο Γαϊτανάκης έκτισε τον πύργο με σκοπό να τον δωρίσει στον Σουλτάνο... αλλά πέθανε ξαφνικά το 1861 πριν πραγματοποιήσει την επίσκεψη του στην Χάλκη... Στα 1866 ανέλαβε την ανοικοδόμηση της μονής Ιβήρων αλλά αδυνατώντας να τηρήσει τις συμφωνίες του, αναγκάστηκε να παραχωρήσει στους μοναχούς το αρχοντικό του μέγαρο στο Φανάρι. Η μονή ακολούθως δώρισε το ακίνητο στη Μεγάλη του Γένους Σχολή, στα 1879. (Γα ίδια για την μονή, αναφέρει και ο Γεδεών, *ό.π.* 13 β, 431-2)... Έκτισε ακόμα και την Εκκλησία του Αγίου Νικολάου της Χάλκης, το 1857.»

(δ). Η Καλ. Παπαθανάση Μουσιοπούλου, *ό.π.* 3 α, 86, στο ίδιο έτος, τον παρουσιάζει να κτίζει στη γενέτειρα του τα Γαϊτανάκεια Εκπαιδευτήρια, γεγονός στο οποίο συμφωνεί με τον προηγούμενο μελετητή, αλλά ως ημερομηνία γέννησης του, γράφει το έτος 1821 και έτος διορισμού του ως αυτοκρατορικού αρχιτέκτονα το 1839, δηλαδή σε ηλικία μόλις 18 ετών, γεγονός απίθανο. Πρέπει να ήταν μεγαλύτερος αν δεχθούμε την άποψη του Α. Μήλλα, *ό.π.* 20 γ, ότι γεννήθηκε λίγο πριν την Ελληνική επανάσταση και πεθαίνει το 1881, κατά την Μουσιοπούλου, το 1880. Αλλά ο ίδιος παρουσιάζει και

Οι τεχνικοί της εποχής ζώντας σε μία πολυεθνική αυτοκρατορία ήταν υποχρεωμένοι να κατασκευάζουν χωρίς διάκριση κάθε είδους κτίσματα, δημιουργώντας μία κοινή γλώσσα, κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα, που ευνοούσε στην ανταλλαγή μορφών, τεχνικών ακόμη και τυπολογικών στοιχείων. Έτσι η ελληνορθόδοξη θρησκευτική αρχιτεκτονική δανειζόταν στοιχεία από την οθωμανική, όπως οι ρωμιοί καλφάδες έκτιζαν τζαμιά τόσο καλά όσο και εκκλησιές, πχ. ο ζωγραφικός διάκοσμος της Αγ. Τριάδας στο Τασίμ.

Αλλά όταν συζητούμε για την πρώιμη εποχή, οι σχεδιαστικές τεχνικές απεικόνισης του κτισμένου περιβάλλοντος δε μας βοηθούν στην ταύτιση κτίσματος και δημιουργού. Περιπτώσεις σαν το Χριστόδουλο ή όπως ονομάζεται, σε χειρόγραφο του με χρονολογία του 1464, του Sinan Yusuf bin Abdullah²¹ προσδιορίζουν εξισλαμισθέντες χριστιανούς (Αμπτουλλάχ σημαίνει Θεόδουλος και κατ'επέκταση Χριστόδουλος), αυτός έκτισε το πρώτο τζαμί του Πορθητή στη θέση των Αγ. Αποστόλων. Όπως η γνωστότερη περίπτωση του Μίμαρ Σινάν που καταγόταν από το χριστιανικό χωριό Αγρινάς της Καισαρίας²². Οι αναφορές στα έργα των διάσημων ντεβσημέ²³, αυτών δηλαδή που αλλαξοπίστησαν, είναι μεταγενέστερη υπόθεση, κυρίαρχη σημασία για ένα κτίριο είχε η ταυτότητα του κτήτορα ή του χορηγού του. Μετά το σουλτάνο, η ποικιλία αλλά και το πλήθος των φιλόνητων δεν είχε τέλος, λόγω των βακουφικών ιδρυμάτων που είχαν προνομιακή λειτουργία, αλλά ταυτόχρονα αυτά χαρακτηρίζονταν ως έμμεσοι μηχανισμοί διασφάλισης της ιδιοκτησίας. Στους ιδρυτές αυτούς των αστικών ακινήτων, βακουφικού -δηλ. φιλόνητων- περιεχομένου, οι οποίοι μαζί με τις θρησκευτικές τους υποχρεώσεις εξασφάλιζαν και την υστεροφημία τους, οφείλουμε τη διάσωση από την αφάνεια των υπολοίπων ονομάτων, δημιουργών του τεράστιου κτιριακού πλούτου της Αυτοκρατορίας.

Χαρακτηριστικά ο πατριάρχης Κωνσταντίνος Α' για να τονίσει τον ρόλο των ρωμιών αρχιτεκτόνων στην διαμόρφωση του αστικού περιβάλλοντος της Κωνσταντινουπόλεως αναφέρει γενικόλογα «Οι εκ

ένα ζωγραφικό πίνακα της προσωπογραφίας του, με στολή οθωμανού αξιωματούχου και στο δεξί χέρι να κρατά ένα διαβήτη –επαγγελματικό σύμβολο- ενώ στο αριστερό ένα σχέδιο διαμόρφωσης μίας παραλίας, όπου στο πίσω μέρος του πίνακα, υπάρχει η εξέχρη γραφή «Εικών του Κυρίου Χαντζή Στεφανή ετών 39, ζωγραφισθείσα παρ'εμού του Κωνσταντίνου Γγγλέσι εν Κων/πόλει εις 1847 κατά τον μήνα Δεκέμβριο 20», άρα γεννήθηκε το 1808 και κατά το έτος διορισμού του από τον σουλτάνο Μετζίτ ήταν μόλις 31 ετών . Άλλη προσωπογραφία σε μεγαλύτερη ηλικία, με παρόμοια στολή αλλά και με παράσημο παρουσιάζει ο Γεδεών ό.π. 13 β, 431.

(ε). Τέλος τουρκική μελέτη η Afife Batur «Ένα μικρό ιστορικό του Τάσιςλα» (Taşkişla için küçük bir tarih) στο *Στον τιμητικό τόμο για τον καθ. Ντογάν Κουμπάν (Prof. Doğan Kuban'a armağan*, Ιστανμπούλ, Eren, 1996, 115 & 116, προσδιορίζει ως αρχιτέκτονα του κτιρίου του Τάσιςλα (Λίθινου στρατώνα) που κτίστηκε το έτος 1847 ως Ιατρική, πανεπιστημιακού επιπέδου, Σχολή, τον άγγιλο αρχιτέκτονα M. Smith. Στο ίδιο κείμενο περιγράφεται ότι το 1849, αποφασίζεται η αλλαγή χρήσης του ως κτίριο στρατώνα με την επωνυμία Μετζιντιγιέ (κατά το όνομα του ιδρυτού σουλτάνου) προσθέτοντας ένα όροφο στο κτίριο και από δύο ορόφους στους 4 γωνιακούς του πύργους, χωρίς να γνωρίζουμε τα αίτια της αλλαγής, την ημερομηνία αποπεράτωσης και την πιθανή αλλαγή του αρχιτέκτονα. Το 1861, μετά τον Κριμαϊκό Πόλεμο, όπου είχε μετατραπεί σε νοσοκομείο Γάλλων στρατιωτών και τον θάνατο του Μετζίτ επισκευάστηκε ριζικά από τον Αμπντούλ-Αζίζ.

21 (α). Μέλπω Κεσίσογλου -Καρυστινού, *Ενορία της Αγίας Κωνσταντινουπόλεως, Τζιμπάλι*, Αθήνα, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, 1998, 47 και παραπέμποντας στον Στέφανο Γεράσιμο, *Κωνσταντινιάς και οι μύθοι της Αγίας Σοφίας*, (*Konstantiniyye ve Ayasofya efsaneleri*), Ιστανμπούλ, 1993 (ό.π. υπ. 78, 280), αναφέρει ότι σ' ένα δεύτερο χειρόγραφο του 1468 ονομάζεται ο Sinan, “Hoca Sinanüddin Yusuf bin Abdullahü'l-Atiku'l-mimar el emiri” όπου έχει την ιδιότητα του απελεύθερου (atik) και του αρχιτέκτονα του παλατιού. Το Abdullah που σημαίνει δούλος του Θεού, θεωρείται δηλωτικό χριστιανικής καταγωγής του Θεόδουλου ή Χριστόδουλου.

(β). Ο πατριάρχης Κωνσταντίνος ο Α' στην ιστορία της Κωνσταντινούπολης (*Κωνσταντινιάς, παλαιά τε και νεωτέρα ήτοι περιγραφή Κωνσταντινουπόλεως*, Βενετία, 1824 και φωτοτυπική ανατύπωση Νέα Πορεία, Θεσσαλονίκη, 1979, 76) αναφέρει « [Ο Ναός των Αγίων Αποστόλων] κατηδαφίσθη υπό του Μεχμέτ του Β', και εκ της ύλης τούτου και άλλων εκλιπόντων κτιρίων, ανήγειρεν εις το πρότερον τόπον κατά το σχήμα της Αγίας Σοφίας δια του αρχιτέκτονος Χριστοδούλου, το μέγιστον ίδιον Τέμενος με το περί αυτό Ιμαρέτιον, ήτοι Ξενοτροφείον.» βασιζόμενος στην *Ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας* του Δημητρίου Καντεμίρη, αυθέντου Μολδοβλαχίας (ό.π. 90).

22. Doğan Kuban, *Η τέχνη του Σινάν και το Σελιμίγιέ*, (*Sinan'ın sanatı ve Selimiye*), Ιστανμπούλ, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, 28 & 29.

23. Η πρώτη αναγκαστική στρατολόγηση χριστιανοπαίδων γίνεται επί βασιλείας του Μουράτ Β', στα 1438, όταν ο Ισίδωρος Γλαβάς, μητροπολίτης Θεσσαλονίκης διαμαρτύρεται για την απαγωγή μερικών παιδιών από πειρατικά πληρώματα . Godfrey Goodwin, *Οι Γενίσαροι*, Αθήνα, Οδυσσεάς, 1997, 31.

του ημετέρου γένους αρχιτέκτονες είναι εκείνοι, οι οποίοι επί τα υψηλότερα και επιφανέστερα μέρη της Πόλεως, κατά μίμησιν του μορφώματος της Αγίας Σοφίας, ανήγειραν τα ορώμενα λαμπρά και τρισμέγιστα Τεμένη» χωρίς να δίνει κανένα όνομα πλην του Χριστόδουλου στο «περί των Σουλτανικών Τεμενών» κεφάλαιο του²⁴. Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η έμμεση αναφορά του στον Σινάν τον επικαλούμενο και Μέγα, Κοσα, ως ανιψιού του Χριστόδουλου, του επονομαζόμενου ως Ατίκ Σινάν²⁵ όταν γράφει για τον τρόπο που δε μετατράπηκε η Παναγία η Μουχλιώτισσα σε τζαμί, « και έμελλεν αφεύτως (κατά τον Καντεμίρη²⁶) να αφαιρεθή παρ' ημών και να μετατραπή εις Τέμενος, αν ο ανεψιός του ρηθέντος Χριστοδούλου δεν εχρημάτιζε και αυτός αρχιτέκτων πάλιν επί δύο Τεμενών πολυτελεστάτων, ανεγερθέντων επ' ονόματι του Σελήμ αυτού, του μεν εις Ανδριανούπολιν, του δε εις Κωνσταντινούπολιν, και δεν επρολάμβανε να αναπέσει πολυτρόπως τον Μονάρχην αυτόν, να επικυρώση και αυτός εις αυτόν αλληλοδιαδόχως κατά τα αυτά, την παρὰ του παππού δόσιν του Ιερού αυτού Ναού προς τον θεϊόν αυτού»²⁷. Ο Μιμάρ Σινάν έκτισε μόνο ένα τζαμί με το όνομα Σελιμιγιέ και αυτό στην Αδριανούπολη, το 1568/69²⁸, το δε ομώνυμο της Πόλης, που βρίσκεται στο Σκούταρι είναι του έτους 1803, έργο του αρχιτέκτονα Φώτη Κάλφα²⁹, ο οποίος ήταν αυτοκρατορικός αρχιτέκτονας.

Η ανάγκη για την ίδρυση σχολών που θα εκπαιδεύαν στελέχη ενός σύγχρονου κράτους αρχίζει τον 18ο αιώνα, στα πλαίσια του εκδυτικισμού που χαρακτηρίζεται από την ίδρυση τυπογραφείου, την ανανέωση του στόλου και την απαρχή εκπαίδευσής των αξιωματικών του ναυτικού και των τεχνητών ναυπήγησης στη Σχολή Μηχανικών, Mühendishane, το έτος 1773, επί βασιλείας του σουλτάνου Μουσταφά ΙΙΙ³⁰. Το δεύτερο μισό του 19ο αιώνα με τις «μεταρρυθμίσεις» ιδρύεται η Σχολή Καλών Τεχνών με ανεξάρτητο τμήμα Αρχιτεκτονικής στα χνάρια της γαλλικής Beaux Arts, με ξένους καθηγητές.

Την περίοδο αυτή (1890 -1914), που χαρακτηρίζεται από τους ιστορικούς ως η ακμή της ρωμιούσης, ο πληθυσμός της Κωνσταντινούπολης ξεπερνούσε το ένα εκατομμύριο και από τους κατοίκους της ο ένας στους τέσσερις ήταν Ρωμιός. Ο αριθμός των ξένων αρχιτεκτόνων, κυρίως Γάλλων και Ιταλών, σε σχέση με τους ντόπιους καλφάδες και μαστόρους Αρμένιους και Έλληνες, αυξάνει συνεχώς ακολουθώντας τη μεγέθυνση της επιρροής των δυτικών κεφαλαίων και δευτερευόντως την αύξηση της κοινότητας των Φραγκολεβαντινών. Ο πολεοδομικός εκσυγχρονισμός του κανονισμού οδοποιίας και

24. Κωνσταντίνος ο Α', ό.π 21 β, 105.

25. İ. Aydın Yüksel «Ένας απελευθερωθείς δούλος: ο απελεύθερος Σινάν», (Azad edilmiş bir köle: Azadlı Sinan), *Sanat Dişinamiş* (ειδικό αφιέρωμα στους «Δημιουργικούς Οθωμανούς»), 73 (Ιστανμπούλ 1999), 143-147. Η λέξη atik στα τουρκικά έχει διπλή έννοια, τον απελευθερωθέντα και τον παλαιό. Ο τάφος του, με ημερομηνία θανάτου 13 Σεπτεμβρίου 1471, βρίσκεται στο μικρό κοιμητήριο του τεμένους Kumrulu Mescit στην συνοικία Saraçhane πλησίον του υδραγωγείου του Ουάλαντος. Ο αρθρογράφος επίσης αναφέρει ότι σύμφωνα με μη εξακριβομένους ισχυρισμούς του Καντεμίρη, το Τζαμί του Φατήχ κατασκευάστηκε από κάποιον ρωμιό αρχιτέκτονα επονομαζόμενο Χριστόδουλο και ότι σ' αυτόν τον ισχυρισμό συμμετέχουν ο Hayrullah Efendi, ο Babinger, ο E. H. Ayverdi και ο İ. Hakki Konyalı (υποσ. 1 & 14), χωρίς να παραδέχεται ότι πρόκειται περί του ίδιου προσώπου. Στο ίδιο τεύχος ο Enis Batur περιγράφει μ' ένα ποίημα τον μύθο της κοπής των χεριών και του θανάτου του από ξυλοδαρμό, «Είναι με τα λόγια του απελευθέρου Σινάν» (Azadlı Sinan'ın kendi ağzından), 141.

26. Στην αγγλική έκδοση αποσπασμάτων της Ιστορίας του Δ. Καντεμίρη αναφέρονται ακριβώς τα εξής: "And of all the Churches which for almost a whole Century the Christians were in Possession of after the calamitous Conquest of Constantinople, only one was left them by *Selim*, and that in favour of a certain Greek Architect, who had built for Selim at Adrianople, a large and elegant Temple. He was Nephew of another Architect, whom Sultan *Mabomet II*, intrusted with the care of a Jami which he built at Constantinople, and for his faithful execution of the Design, presented him with the Church above mention'd, together with the whole Street in which it stands; of which Grant an authentic Record is to this day preserv'd in the Treasury of that Church." Alexander Dutt & Paul Cernovodeanu (ed.), *Dimitri Cantemir, historian of south east european and oriental civilisations, extracts from « the history of Ottoman Empire »*, Association International d' Études du Sud-Est Européen, Bucharest, 1973, 121 & 122.

27. Κωνσταντίνος ο Α', ό.π. 21 β, 91.

28. D. Kuban, ό.π 22, 130.

29. Κεβόρ Παμουκτζιγιάν «Ποιος είναι ο αρχιτέκτων του Σελιμιγιέ Τζαμί στο Σκούταρι;» (Üsküdar'daki Selimiye Camii'nin Mimari Kimdir?), Ιστανμπούλ, *Tarih ve Toplum*, τ. 13ος, 74, 21-23.

30. Σάββας Τσιλένης, «Αναδρομή στην αρχιτεκτονική εκπαίδευση στην Τουρκία», *Σύγχρονα Θέματα*, Αθήνα, τ. 63., 1997, 131-138.

δόμησης καθώς και τα μέτρα προστασίας από τις συχνές πυρκαγιές δημιούργησαν την ανάγκη κατασκευών, που απομακρύνονται από τα παραδοσιακά ξύλινα οικήματα. Οι λιθοδομές ή οι μικτές κατασκευές από τούβλο, πέτρα και εν μέρει ξύλο, τα λεγόμενα «κιαργίρια» έκαναν την εμφάνιση τους, αυξάνοντας τις σχεδιαστικές και υπολογιστικές απαιτήσεις. Από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα έχουμε κτίρια δημοσίου ή ημιδημοσίου χαρακτήρα, που δεν υπολείπονται των ευρωπαϊκών τους προτύπων, όπως σχολεία (Εικόνα 7), φιλανθρωπικά καταστήματα, πολιτιστικές και εκπαιδευτικές λέσχες, αθλητικούς συλλόγους, αλλάζει ακόμη και η τυπολογία των εκκλησιών των μειονοτήτων, από τρίκλιτες βασιλικές σε σταυρουειδείς μετά τρούλου. «Είναι η περίοδος, καθ' ην αι ανάγκαι της Ομογένειας κατανοούνται πλήρως υπό φιλογενών μεγάλων αυτής τέκνων, τα οποία πάνυ προθύμως σπεύδουσι να θέσωσι τα βαλλάντιά των εις την διάθεσίν της, η περίοδος καθ' ην ανεγείροντο τα σπουδαιότερα ευαγή καθιδρύματα, τα μέχρι σήμερον αποτελούντα την δόξαν αυτής»³¹.

Εικόνα 7: Τα κτίρια της Μαρμασλείου Σχολής (Φανάρι) και της Σχολής της Κοινότητας Γαλατά.

Τελειώνοντας την σύντομη περιδιάβαση των πηγών είναι άδικο στο να μην αναφερθούν οι σύγχρονες δημοσιεύσεις καταλόγων ονομάτων που εντοπίζουν πλέον, τους αρχιτέκτονες του οθωμανικού δημοσίου, την χρονική περίοδο 1869-1922, βάσει της ετήσιας εμπορικής επιθεώρησης *Annuaire Oriental*, αντίστοιχου με τον σημερινό «Χρυσό Οδηγό»³². Καταγράφονται σε δύο ξεχωριστές κατηγορίες, (α) αυτοκρατορικοί αρχιτέκτονες:

1. Βασιλάκης μπέης Ιωαννίδης, 1889-1901, [οι ημερομηνίες αφορούν τα έτη δημοσίευσης στην επιθεώρηση και αντιστοιχούν σε πληροφορία του προηγούμενου έτους] αποκαλείται *architecte du palais impériale*. Ο ναός της Αγίας Τριάδος (Εικόνα 8) στο Ταξίμ ολοκληρώνεται με τα σχέδια του,

31. Αριστείδης Πασαδαίος, «Η αποκάλυψις ενός τάλαντου», *Ορθόδοξα*, Κων/πολις, έτος ΚΕ', αρ.5 Μάρτιος 1950, επαναδημοσίευση στου Γ. Χ. Αγγελίδη (επιμέλεια), *Περιγλής Φωτιάδης, μια λησμονημένη φουσιογνωμία*, Αθήνα 1953, 7.

32 (α) Hasan Kuryuzacı, «Οι λησμονημένοι αρχιτέκτονες της Ιστανμπούλ» (*Istanbul'un unutulmuş mimarları*), *İstanbul*, τ. 30, 1999, 52-54.

(β) Σάββας Τσιλένης, «Οι ρωμιοί “αρχιτέκτονες” καλφάδες της Πόλης, 1869- 1945», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 74-75, 2000, 166-179.

την τριετία 1876-1879³³, επίσης αναλαμβάνει την οικοδόμηση του Ιωακείμειου Παρθεναγωγείου (Εικόνα 3) το 1879³⁴. Θεωρείται από το σημερινό Στρατηγείο Ναυτικού της Βόρειας Θάλασσας ως αρχιτέκτων του κτιρίου Διοίκησης της Υπηρεσίας Ναυτικού, στη παραλία του Κεράτιου κόλπου, ένα από τα καλύτερα δείγματα της οριενταλιστικής ρυθμολογίας³⁵. Πρόσφατα δημοσιεύθηκε ένα ανεκτέλεστο έργο του, αποδεικνύοντας το πολυσύνθετο ταλέντο και την ζωντάνια του ένα χρόνο πριν το θάνατο του. Στα οθωμανικά αρχεία της Πρωθυπουργίας βρέθηκαν³⁶, ένα τοπογραφικό και 3 σχέδια κατόψεων του Νοσοκομείου Χαμιντιγέ ή Νοσοκομείου του Βερολίνου, που ανέλαβε να το κτίσει στην ομώνυμη πόλη το οθωμανικό κράτος στα πλαίσια της γερμανοτουρκικής συνεργασίας το 1902, ανταποδίδοντας την κατασκευή της γερμανικής κρήνης που βρίσκεται στον Ιππόδρομο και η οποία εγκαινιάσθηκε ένα έτος πριν, από τον αυτοκράτορα Γουλιέλμο τον II.

2. Γιάγκος μπέης Ιωαννίδης, 1897-1908, αποκαλείται *architecte en chef de S.M.I. le Sultan*. Υιός του προηγούμενου, υπηρετεί στην Υπηρεσία του Ναυτικού (*Bahriye Nezareti*), ως επιβλέπων αρχιτέκτων το 1901, ως στέλεχος της Διεύθυνσης Φάρων μεταξύ 1903-4 και 1905-20, και επιθεωρητής του Γραφείου των μηχανολόγων μηχανικών το 1903-4. Επίσης ανέλαβε την ανέγερση του Ζαππειού Παρθεναγωγείου ως αρχιτέκτων³⁷ ενώ την ίδια εποχή είναι μέλος του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου³⁸. Σύμφωνα με τη προαναφερθείσα εργασία ο Γιάγκος βέης απαλλάσσεται των καθηκόντων του το 1907.

(β) αρχιτέκτονες κρατικών υπηρεσιών, όπως στα Υπουργεία: (β1) Βακουφιών, Δ/ση Κατασκευών και Ανακαινίσεων [Θεοδωρής εφένδης, αρχιτέκτων μηχανικός, 1911-1920, Γεωργιάδης εφένδης, αρχιτέκτων, 1911-1920, Όθων εφένδης (Ανδρεάδης), αρχιτέκτων, 1911-1920, Βασίλ(ης) εφένδης, αρχιτέκτων, 1911-1920], (β2) Παιδείας [Παυλή εφένδης, αρχιτέκτων, 1911-1913], (β3) Ταχυδρομείου, Τηλέγραφου και Τηλεφώνου [Δημητράκης εφένδης, αρχιτέκτων στην Δ/ση Ταχυδρομείου και Τηλέγραφου, 1903] και στα (β4) Δημαρχεία [Μ(ιχάλης) Μπογιατζόγλου, αρχιτέκτων, 1906-1909 & Γεώργιος Φραγκιάδης, αρχιτέκτων, 1914]. Συνολικά 8 άτομα εκ των οποίων μόνο οι 4 μας είναι γνωστοί με τα επίθετα τους.

Αν κάτι χαρακτηρίζει τις δραστηριότητες των ελληνορθοδόξων αρχιτεκτόνων είναι η πολυμορφία και πολυγλωσσία, κυριολεκτικά και μορφολογικά, διαφορές στυλ παρατηρούμε στο ίδιο αρχιτέκτονα ανάλογα με τις απαιτήσεις των πελατών είτε δημόσιο είναι αυτό είτε ιδιώτες, παράδειγμα τρανό ο Βασίλειος Κουρεμένος, καθ. αργότερα στο ΕΜΠ που έδρασε στην Πόλη σχεδιάζοντας και την Τράπεζα Αθηνών στο Γαλατά. Όλες αυτές οι προσπάθειες αναζήτησης νέου ύφους εντάσσονται στο «πνεύμα της εποχής» που πίστευαν ότι εκπροσωπούσαν οι αρχιτέκτονες του τέλους του 19ου αιώνα, σε σχέση με τους προγόνους τους που ήταν δέσμιοι από τους κανόνες και τις αρχές ενός κλειστού

33. Αιμιλιανού, (Επισκόπου Μιλήτου), *Ιστορικών υπόμνημα επί τη πεντηκονταετηρίδι του εν Σταυροδρομίου Ιερού Ναού της Αγίας Τριάδος (1880-1930)*, Κωνσταντινούπολις, 1930. Ο Βασιλάκης εφένδης, εξεπόνισε «σχέδιον επί τη βάσει των παλαιών θεμελιών», 47, τα οποία είχαν θεμελιωθεί το 1867, με σχέδια του αρχιτέκτονος Ποτεσσάρου, 35. Στην υποσημείωση (2), ο επιστάτης του Ναού θυμάται ότι ο αρχιτέκτων, μάλλον πρόκειται για τον Ιωαννίδη, «είχε φιλοτεχνήσει ξυλότευκτον ομοίωμα του ανεγειρόμενου Ναού, απαράλλακτον εν σμικρογραφία προς το σημερινόν σχέδιον αυτού» αλλά δεν διασώθηκε διότι χρησίμευε για τους προσκυνητές σαν κιβώτιο προαιρετικής συνεισφοράς υπέρ του ανεγειρόμενου Ναού, 46.

34. Αναστάσιος Ιορδάνογλου, *Το Εθνικό Ιωακείμειον Παρθεναγωγείον Κωνσταντινουπόλεως, 1882-1988*, Θεσσαλονίκη, ΙΜΧΑ, 1989, 22.

35. *ό.π.* 19 β και Afife Batur «Το κτίριο της Υπηρεσίας Ναυτικού» (*Bahriye Nezareti binasi*), στον τιμητικό τόμο για τον καθηγητή Η. Kemalî Söylemezoğlu, *Prof. H. Kemalî Söylemezoğlu'na*, Ιστάνμπουλ, İTÜ Mimarlık Fakültesi, 1982, 46.

36. Oya Şenyurt, «Ένα άγνωστο σχέδιο του αρχιτέκτονα Κεμαλεττίν : το Νοσοκομείο Χαμιντιγέ στο Βερολίνο» (*Mimar Kemalettin' in bilinmiyen bir tasarımı: Berlin' de Hamidiye Hastanesi*), *Arredamento Mimarlık*, Ιστάνμπουλ, 10, 2001, 120-123.

37. Η Ιωάννα Δόκου-Ψαροπούλου «Η ίδρυση και τα πρώτα πενήντα χρόνια λειτουργίας του Ζαππειού» στο *Το Ζάππειο Παρθεναγωγείο Κωνσταντινουπόλεως, 1875-1995*, Αθήνα, 1996, 61, αναφέρει «το έργο της ανέγερσης ανέλαβε ως αρχιτέκτων ο Ι. Ιωαννίδης» χωρίς να διευκρινίζει την ημερομηνία και παρακάτω, 62, μεταφέρει το κείμενο μαρμάρινης πλάκας στο δεξιό παραστάτη της πόρτας «Επί Σουλτάνου Abdulhamit Han του Β' Κωνσταντίνου Ζάππα χορηγούντος, Οικονόμου αρχιτεκτονούντος ανηγήθει το Ζάππειον τούτο Παρθεναγωγείο, εν έτει σωτήριω αωπε' (1885)» όπου προκρίπτει ότι μάλλον ο Ιωαννίδης έπαιξε ρόλο κατασκευαστού ή είχε κάνει τα αρχικά σχέδια με τα οποία δεν υλοποιήθηκε το κτίριο.

38. *ό.π.* 31 β, 171.

επαγγέλματος, του οποίου η γνώση μεταδιδόταν προφορικά και έτσι έδενε, αν όχι τα χέρια, κατά πολύ την σκέψη. Σήμερα αν δεν μπορούμε να μιλάμε για συνολική διάσωση της μνήμης του κτισμένου χώρου, θα ήταν ορθότερο να περισωθούν νησίδες παραδείγματα αυτής της εποχής, όπως στο Φανάρι και να μην καταντήσουν όπως το ξενοδοχείο Μπρίστολ στο Τεπέμπασι λόγω υψηλής γαιοπροσόδου.

Εικόνα 8: Ο Ιερός Ναός Αγίας Τριάδος Σταυροδρομίου

1^{ος} ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ (29.6.2008)

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΗΝ ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Ιωάννα Νασιοπούλου

Εις την Πόλιν...

Πρώτη φορά στην Κωνσταντινούπολη. Πρώτη φορά στην Τουρκία.

Καλοκαιρινό πρωινό Κυριακής, σύντομη πτήση μιας ώρας και άφιξη σε έναν τόπο που συνεχίζεις να μιλάς την γλώσσα σου. Τα παραπάνω ένα μόνο πράγμα δηλώνουν: μια σχεδόν βέβαιη οικειότητα με την πρωτεύουσα των τριών αυτοκρατοριών.

Μένουμε στην πτέρυγα του Γηροκομείου του Νοσοκομείου του Μπαλουκλί, απ' όπου μετά από μια πολύ θερμή υποδοχή από τους Έλληνες που μας φιλοξενούν εκεί, ξεινάμε για την γειτονική περιοχή του Σουλταναχμέτ, τη γη που η άκρη της είναι στην είσοδο του Κεράτιου Κόλπου, στη νότια πλευρά της βρέχεται από τη θάλασσα του Μαρμαρά και στην ανατολική από τη θάλασσα του Βοσπόρου και που επιλέγει από τον Βύζαντα το 657 π.Χ. να ιδρυθεί η πόλη με το όνομα Βυζάντιο, η Κωνσταντινούπολη.

Πρώτη στάση η Αγιά Σοφιά.

Τουρίστες, οργανωμένοι σε γκρουπ έξω από το μουσείο, πλέον, του ναού, μικροπωλητές, αυτοκίνητα, λεωφορεία, άμαξες, τραμ συνθέτουν την κίνηση έξω από την Αγιά Σοφιά. η οποία στέκεται απέναντι από το Μπλε Τζαμί ενώ μεταξύ των δύο επιβλητικών κτισμάτων υπάρχει το μεγάλο καταπράσινο πάρκο του Σουλταναχμέτ.

Η φήμη, οι μύθοι και οι θρύλοι, οι συμβολισμοί αυτού του χώρου έχουν επιδράσει έντονα στο εθνικό φαντασιακό, πέρα από τους ρεαλισμούς της αστικής καθημερινότητας και περιμένεις προσκυνητής ή αυτοκράτορας μετά από μια θριαμβευτική είσοδο, να μείνεις έκθαμβος από το αρχιτεκτονικό θαύμα. Προκατασκευασμένη εμπειρία. Ξεκάθαρες εικόνες που έχουν ήδη αφομοιωθεί. Χιλιάδες αφηγήσεις έχουν φροντίσει γι' αυτό. Προσοχή. Οι εργασίες συντήρησης εντός του ναού και διάφορα έργα διαμόρφωσης του περιβάλλοντα χώρου, οι αλλαγές και οι προσθήκες παλαιότερων αιώνων εμφανίζουν

μπροστά μας μια σύνθετη και πολύπλοκη εικόνα ενός σπουδαίου έργου που ανταγωνίζεται και διαμορφώνεται ανάλογα με το χρόνο, με την ιστορία. Και αυτό μας φέρνει στο σήμερα που η Αγία Σοφία είναι μουσείο και χώρος πολλαπλών αναγνώσεων για τους διαφόρων προελεύσεων επισκέπτες και κατοίκους, είτε εθνικά είτε κοινωνικά. Σίγουρα, όμως, η ιστορικότητα αποτελεί μία από τις κυρίαρχες διαστάσεις της έλξης που ασκεί αυτός ο χώρος ανεξάρτητα από την προσέγγιση της ιστορίας.

Η Αγία Σοφία, που συγκαταλέγεται στα μεγαλύτερα αρχιτεκτονικά επιτεύγματα του κόσμου, χτίστηκε τον 6^ο αιώνα επί αυτοκράτορα Ιουστινιανού και επηρέασε την αρχιτεκτονική των αιώνων που ακολούθησαν. Ξεκίνησε να χτίζεται μετά την αιματηρή στάση του Νίκα στη θέση δύο παλαιότερων εκκλησιών και η κατασκευή της διήρκεσε από το 532 έως το 537. Ο πρωταρχικός στόχος του Ιουστινιανού ήταν η πραγμάτωση μιας μεγάλης ενιαίας κρατικής θρησκείας, της Ορθοδοξίας, η οποία θα αντανακλούσε στο θρησκευτικό πεδίο την πολιτική και κοινωνική ενότητα του κράτους, τυπικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες αντιμετώπιζαν σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας του Βυζαντίου τη θρησκεία και την ιδέα που είχαν για το δικό τους ρόλο οπότε η θρησκεία ταυτιζόταν με την πολιτική.

Τον 15^ο αιώνα οι Οθωμανοί την μετέτρεψαν σε τέμενος εξ ου και οι μιναρέδες, οι τάφοι και οι κρήνες. Επί Κεμάλ Ατατούρκ μετατράπηκε σε μουσείο που ξεκίνησε να λειτουργεί τη δεκαετία του 1940.

Το εσωτερικό της Αγίας Σοφίας είναι σχεδιασμένο ώστε να προκαλεί την αίσθηση του θολωτού σύμπαντος με έντονη την παρουσία του φωτός. Σε αυτό συμβάλλει κυρίως ο τρούλος που βρίσκεται σε ύψος 56 μέτρων και έχει διάμετρο 33 μέτρων. Τα περισσότερα από τα ψηφιδωτά στα διάφορα τμήματα του ναού έχουν καταστραφεί ενώ άλλα διατηρούνται ακόμη. Αφορούν σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους και διαμορφώνουν μηνύματα και συμβολισμούς της ιστορίας τόσο της κοσμικής όσο και της θρησκευτικής εξουσίας και της μεταξύ τους σχέσης. Εξαιρετικά σημαντικά θεωρούνται το ψηφιδωτό της Παρθένου με τον Κωνσταντίνο και τον Ιουστινιανό, το Μωσαϊκό της Δεήσεως, το μωσαϊκό με τη Θεοτόκο Βρεφοκρατούσα μαζί με τον αυτοκράτορα Ιωάννη Β' τον Κορνηγό και την αυτοκράτειρα Ειρήνη, το Μωσαϊκό του Ιησού με τον Αρχάγγελο Γαβριήλ και την Παρθένο.

Θόρυβος. Μέσα στο ναό αναπαράγονται χιλιάδες κλικ στις φωτογραφικές μηχανές και ο κόσμος συντονίζεται στον ρυθμό των ξεναγών σε προκαθορισμένες διαδρομές και στάσεις σε όλες τις γλώσσες σε όλες τις θρησκείες. Παραγκωνίζεται ο αργός χρόνος και η παρατηρητικότητα. Ταχύτητα.

Έξω και πολύ κοντά από τον ναό της Αγίας Σοφίας υπάρχει ένα ιδιαίτερο και μυστηριακό μνημείο. Η Βασιλική Κιστέρινα (Yerebatan Sarayı).

Είναι μια μεγάλη υπόγεια δεξαμενή, πανέμορφο δείγμα της βυζαντινής μηχανικής η οποία παροχέτευε με νερό τους κατοίκους εντός των τειχών, τον πολύτιμο αυτό πόρο, ιδιαίτερα σε περιόδους πολιορκίας. Η στέγη της στηρίζεται σε 336 κολόνες καθεμιά ύψους 8 μέτρων. Σήμερα είναι ορατά του 2/3 περίπου της αρχικής κατασκευής. Στο αριστερό άκρο της, υπάρχουν δύο κολόνες που στηρίζονται σε βάσεις που έχουν το σχήμα της κεφαλής της Μέδουσας και λέγεται ότι υποδεικνύουν το Νυμφαίο, το βωμό προς τιμή των νυμφών των υδάτων. Επί έναν αιώνα μετά την άλωση οι Οθωμανοί αγνοούσαν την ύπαρξη της και την ανακάλυψαν όταν βρήκαν κόσμο να προμηθεύεται νερό από τα υπόγεια των σπιτιών του.

Φεύγοντας από την περιοχή κατευθυνόμαστε στις αποβάθρες (Bogaz iskelesi) κοντά στη γέφυρα του Γαλατά στην περιοχή Eminönü από την ευρωπαϊκή πλευρά για να πάρουμε το πλοίο και να πάμε στο Νιχώρι (Yeni Köy), ελληνική συνοικία, όπου εκεί θα μας υποδεχθεί πολύ φιλικά ο Πρόεδρος της κοινότητας, κος Βίγκας και θα μας προσκαλέσει μέσα από την ξενάγησή του να γνωρίσουμε τις προσπάθειες των Ελλήνων του Νεωχωρίου, που παραμένουν κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης, να αναπτυχθεί και να τονωθεί η περιοχή τους.

Σε αυτά τα θαλάσσια λεωφορεία στοιβάζεται πολύς κόσμος καθημερινά για τις μετακινήσεις του στην Πόλη. Στη διαδρομή πάνω στο πλοίο απολαμβάνουμε τσάι και παρακολουθούμε ιδιοκτήτες πολυτελών κατοικιών, παρατεταγμένων σε σειρά πάνω στην παραλία του Βοσπόρου, σαν ανατολίτικη Βενετία, να έχουν αποκόψει κάθε πρόσβαση στο θαλάσσιο μέτωπο. Η οικιστική αυτή ανάπτυξη προχωρά και στους καταπράσινους λόφους που καταλήγουν στη θάλασσα. Ιδιοποιημένοι χώροι μεγάλης ομορφιάς και σημασίας για όλους τους κατοίκους της Πόλης που καταλήγουν σε άπειρες χαμένες βόλτες για περπάτημα και για φαγητό, ψάρεμα, χάζεμα σε ένα από τα πιο χαρακτηριστικά τοπία αυτής της μεγαλούπολης.

Αποβίβαση.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΝΙΧΩΡΙ

Ευαγγελία Βορδώνη

Ο ελληνικός πληθυσμός της Κωνσταντινούπολης έχει δυστυχώς στις μέρες μας μειωθεί δραματικά εξαιτίας των μεγάλων διώξεων που ασκήθηκαν από τους Τούρκους εναντίον των Ελλήνων υπηκόων που ζούσαν και δραστηριοποιούνταν στην Πόλη. Εντούτοις, οι λιγοστοί Έλληνες που έχουν απομείνει στα χωριά του Βοσπόρου διατηρούν άσβεστη τη μνήμη του παρελθόντος της ελληνικής Κωνσταντινούπολης καθώς μας υπενθυμίζουν τις πρώτες ελληνικές εγκαταστάσεις στο Βόσπορο: τη Χαλκηδόνα (ιδρύθηκε γύρω στα 675 π.Χ.) και το Βυζάντιο (658 π.Χ.).

Ένα από αυτά τα ρωμαίικα χωριά του Βοσπόρου, είναι το Νιχώρι το οποίο είχαμε την ευκαιρία να επισκεφθούμε κατά τη διάρκεια της παραμονής μας στην Πόλη. Με την άφιξή μας στο Νιχώρι μας υποδέχθηκε ο Κος Λάκης Βίγκας (Πρόεδρος στην Κοινότητα της Παναγίας της Κουμαριώτισσας) στο ναό της Παναγίας της Κουμαριώτισσας, όπου και μας μίλησε για θέματα σχετικά με την Κοινότητα και την ελληνική ομογένεια. Ακολούθως η Κοινότητα μας προσέφερε παραδοσιακό γεύμα στο εστιατόριο Deniz Park, ενώ στη συνέχεια μας ξενάγησαν στην Πόλη η Ρέα Καλφάογλου, επίτροπος στην εκκλησιαστική εφορία της Παναγίας της Κουμαριώτισσας και ο Παναγιώτης Θωμόπουλος, φοιτητής του τμήματος τουρισκών σπουδών που συμμετείχε στο πρόγραμμα Erasmus με το Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης. Η ξενάγηση περιλάμβανε επίσκεψη στους ναούς του Αγίου Γεωργίου και Αγίου Νικολάου, στο σχολείο της Κοινότητας (παλαιό Ζωγράφειο Παρθεναγωγείο) και στο ρωμαίικο κοινοτικό νεκροταφείο.

Η ομάδα μας μαζί με τον κο Λάκη Βίγκα έξω από το Ναό της Παναγίας της Κουμαριώτισσας στο Νιχώρι

Στο ναό της Παναγίας της Κουμαριώτισσας (αριστερά) και στον Άγιο Νικόλαο (δεξιά)

Το Νιχώρι στην τουρκική γλώσσα μεταφράζεται ως Yeniköy (Γενίκιοϊ) και είναι το τελευταίο χωριό που ιδρύθηκε στο Βόσπορο όταν ο Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής εγκατέστησε εκεί Έλληνες και Τούρκους από τον Πόντο. Η τοποθεσία στην οποία είναι κτισμένο ήταν γνωστή στα βυζαντινά χρόνια ως Νεάπολις ενώ ονομαζόταν και Κομμαρωδής καθώς ήταν γεμάτη από κουμαριές.

Στο Νιχώρι κατοικούσε μέχρι πριν λίγα χρόνια μεγάλος αριθμός Ρωμιών μαζί με πλήθος Αρμενίων και έναν αριθμό Εβραίων και Λεβαντινών. Σήμερα, εκτός από τους Τούρκους και τους λίγους Ρωμιούς που έχουν απομείνει, το Νιχώρι συγκεντρώνει το μεγαλύτερο πληθυσμό Εβραίων του Βοσπόρου που ανήκει στη μεγαλοαστική τάξη.

Επίσης, το Νιχώρι αναφέρεται σε ποίημα του μεγάλου ποιητή μας Κωνσταντίνου Καβάφη ο οποίος έζησε εκεί λίγα χρόνια ως έφηβος καθώς ήταν η πατρίδα της μητέρας του.

Οι ελληνικοί ναοί της περιοχής, το παλαιό Ζωγράφειο Παρθεναγωγείο, το οποίο ιδρύθηκε το 1893 και λειτουργούσε ως εξατάξιο γυμνάσιο (σήμερα είναι δυστυχώς ερειπωμένο), το ρωμαϊκό κοινοτικό νεκροταφείο, οι ρωμαίικες κατοικίες, αποτελούν αδιάσειστους μάρτυρες της ένδοξης ελληνικής ιστορίας της Πόλης. Η επίσκεψή μας σε αυτά ήταν ιδιαίτερα συγκινητική καθώς ήταν άκρως αισθητή η παρουσία του ελληνικού στοιχείου στην περιοχή.

Ιδιαίτερα επίσης συγκινητική και παράδειγμα προς μίμηση, αποτελεί η συνειδητή προσπάθεια που έχει ξεκινήσει τον τελευταίο καιρό η κοινότητα για την ενίσχυση των κοινωνικών σχέσεων μεταξύ των ρωμιών που ζουν στην Κωνσταντινούπολη (μέσω εκδρομών και πολιτιστικών αλλά και εκκλησιαστικών εκδηλώσεων) αλλά και την επιδίωξη επαφών με Έλληνες και Κυπρίους που επισκέπτονται την Πόλη (μέσω κυρίως ξεναγήσεων που αναλαμβάνει η κοινότητα). Σε αυτή την προσπάθεια πρωτοστατεί ο Κος Λάκης Βίγκας.

Τέλος, θα ήθελα να αναφέρω ότι βρήκα ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα την αρχιτεκτονική των ξύλινων ρωμαϊκών σπιτιών της περιοχής, ενώ η επίσκεψη σε ρωμαϊκή κοινότητα της Πόλης αποτέλεσε μοναδική εμπειρία για μένα και ευχαριστώ για τη θερμή υποδοχή και την ξενάγηση που μας προσφέρθηκαν εκεί.

Οι ξύλινες ρωμαϊκές κατοικίες του Νιχωρίου

2^{ΟΣ} ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ (30.6.2008)

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΚΑΙ ΞΕΝΑΓΗΣΗ ΣΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Ζωή Ζαβιτσάνου, Αναστασία Κοκώση

Τη Δευτέρα 30/06/08 στις 9:00 το πρωί ξεκινήσαμε από το Νοσοκομείο Βαλουκλή για τον 2^ο Πολεοδομικό περίπατο της εκδρομής. Μετά από μία στάση στο Holiday Inn όπου και συναντήσαμε τα υπόλοιπα μέλη του γκρουπ, ξεκινήσαμε την ολοήμερη ξενάγησή μας στα σημαντικότερα μνημεία της πόλης.³⁹

Μονή της Χώρας (Καχριέ Τζαμί)

Ιστορικά: Η μέρα μας ξεκίνησε με ξενάγηση στη Μονή της Χώρας, η οποία βρίσκεται κοντά στα Θεοδοσιανά τείχη της πόλης, γνωστή σήμερα με την ονομασία Καχριέ Τζαμί (Kariye Camii). Η Μονή της Χώρας αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα μνημεία της βυζαντινής περιόδου της πόλης και επιπλέον θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα από καλλιτεχνικής άποψης μνημεία. Αποτελεί την Καπέλα Σιζτίνα της Κωνσταντινούπολης καθώς ξεχωρίζει για τα ψηφιδωτά, τις τοιχογραφίες της καθώς και το πλούσιο εικονογραφικό της πρόγραμμα.

Το κτίριο είναι κτισμένο επάνω σε παλιότερο (6ου αιώνα) το οποίο λειτουργούσε ως μοναστήρι ενώ η ονομασία «της Χώρας» υποδηλώνει ότι το μοναστήρι βρισκόταν σε εξοχική περιοχή. Στο μοναστήρι μάλιστα μονάσανε γνωστοί όπως η μοναχή Μελανή (Βυζαντινή Μαρία των Μογγόλων) και ο Θεόδωρος Μετοχίτης. Στον εξωνάρθηκα υπάρχουν 4 ορθογώνιες εσοχές στις τρεις από τις οποίες υπήρχαν άλλοτε σαρκοφάγοι, καθώς και μία στον εσωνάρθηκα.

Ο σημερινός ναός χρονολογείται από τον 11ο αιώνα. Μεταξύ 1315 και 1321 ξανασχεδιάστηκε. Τότε προστέθηκαν τα ψηφιδωτά και οι τοιχογραφίες από τον Θεόδωρο Μετοχίτη, ο οποίος θεωρείται και ο κυριότερος ανακαινιστής του μνημείου. Το 1506 μετατράπηκε από τον Ατίκ Αλή πασά σε τζαμί με την ονομασία Καχριέ Τζαμί, όπου μεγάλο μέρος των ψηφιδωτών διατηρήθηκε.

Φαίνεται ότι μετά την Άλωση ο ψηφιδωτός διάκοσμος σιεπάστηκε. Σοβαρές εξάλλου φθορές έπαθε το μνημείο από τις κατά καιρούς πυρκαγιές και τους σεισμούς. Το κτίριο ανακαινίστηκε το 1766 από τον αρχιτέκτονα Ismail Halife, οπότε πάλι ο διάκοσμος διατηρήθηκε, ωστόσο όμως παρέμενε άγνωστος για το Δυτικό κόσμο. Τόσο τα ψηφιδωτά όσο και οι νωπογραφίες αποκαλύφθηκαν κατά τη δεκαετία του '40 από το Βυζαντινό Ινστιτούτο. Σήμερα το μνημείο λειτουργεί ως Μουσείο.

Διάκοσμος: Στην εξωτερική όψη της Μονής της Χώρας διακρίνονται τόξα και κόγχες με έντονα κεραμοπλαστικό διάκοσμο (εικ.1). Στο εσωτερικό κυριαρχούν οι ορθομαρμάρωση, ο γλυπτός διάκοσμος καθώς και αριστουργηματικά ψηφιδωτά που καλύπτουν τους τοίχους και τους θόλους κυρίως στους δύο νάρθηκες του ναού. Τα ψηφιδωτά⁴⁰ αυτά χρονολογούνται ανάμεσα στον 13^ο- 14^ο αιώνα και θεωρούνται από τα αριότερα και ωραιότερα της βυζαντινής τέχνης. Δεν εμφανίζουν μετωπικό αυστηρό ρυθμό αλλά παρουσιάζουν κίνηση, ελαφρότητα και λεπτότητα. Επιπλέον, ο χειρισμός των παραστάσεων είναι πιο «ανθρώπινο» και πιο «οικείο», χαρακτηριστικά που τα ξεχωρίζουν από πολλά παλαιότερα, ενώ θυμίζουν τις καλλιτεχνικές αναζητήσεις και το υψηλό ήθος της Αναγέννησης των Παλαιολόγων κατά τον 14^ο αιώνα.

39. Η παρουσίαση που θα ακολουθήσει αφορά στα παρακάτω μνημεία και ολοκληρώθηκε στις 14:00: Μονή της Χώρας (Καχριέ Τζαμί), Μονή του Λιβός (τέμενος Καλεντέρ Χανέ), Περιήγηση στα σοκάκια του μαχαλά που περιβάλλουν το Τζαμί Σουλεϊμανγιέ, Τζαμί Σουλεϊμανγιέ, Τέμενος του Πρίγκιπα.

40. Τεχνική του ψηφιδωτού σε αποτύπωμα, όπου γινόταν το προσχέδιο με κάρβουνο, μετά τοποθετούνταν καρφιά με κλωστή και μετά γινόταν το φόντο

Εικ.1: Εξωτερική όψη του μνημείου

Εικ.2: Η κεντρική είσοδος

Μπαίνοντας κανείς από την κεντρική είσοδο (εικ.2) βρίσκεται στον χώρο του εξωνάρθηκα όπου διακρίνονται ψηφιδωτά που αναπαριστούν σκηνές της *Παιδικής ηλικίας του Χριστού*, ενώ στις πτέρυγες των ημιθολίων του βρίσκονται ψηφιδωτά που αναπαριστούν τα *Θαύματα του Χριστού*. Το πιο εντυπωσιακό από αυτά είναι ο *Πειρασμός του Κυρίου*.

Τα ψηφιδωτά στους δύο τρούλους του εσωνάρθηκα απεικονίζουν τη *Γενεαλογία του Χριστού*. Στο νότιο θόλο απεικονίζεται ο Χριστός με τους προγόνους του σε δύο σειρές: από τον Αδάμ μέχρι τον Ιακώβ επάνω και οι 12 γιοι του Ιακώβ κάτω (εικ.3). Στο βόρειο θόλο απεικονίζεται στη θέση του Παντοκράτορα η Θεοτόκος βρεφοκρατούσα και το γενεαλογικό δέντρο, δηλαδή με τους βασιλείς του οίκου του Δαβίδ στην πάνω σειρά και άλλους προγόνους του Χριστού από κάτω (εικ.4).

Εικ.3: Ο νότιος τρούλος του εσωνάρθηκα.

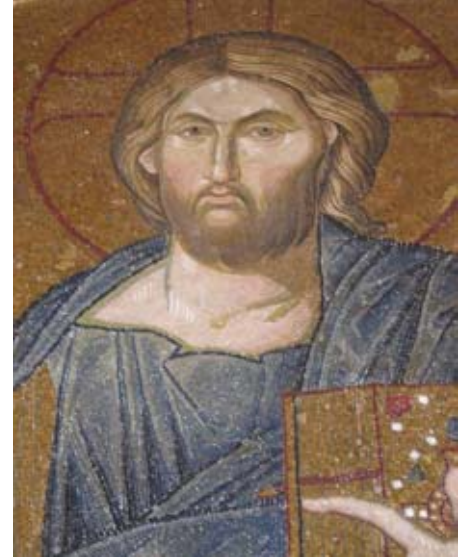

Εικ.4: Ο βόρειος τρούλος του εσωνάρθηκα.

Επιπλέον, ο εσωνάρθηκας παρουσιάζει την ιδιαιτερότητα να συναντά κανείς εικόνες από τα απόκρυφα Ευαγγέλια που αναπαριστούν τη Ζωή της Παναγίας. Έτσι βλέπουμε τη σύλληψη της Θεοτόκου - αριετή προκλητική εικόνα για την εποχή της - τη γέννηση της Θεοτόκου, τα πρώτα επτά βήματα της Παρθένου, την παράδοσή της στον Ιωσήφ και τον Ευαγγελισμό (εικ.5).

Αξιοσημείωτο είναι το ψηφιδωτό της *Δείσις* με τον Χριστό που βρίσκεται στον ανατολικό τοίχο της νότιας πτέρυγας του εσωνάρθηκα (εικ.6). Αξιοσημείωτο είναι ότι από τη σκηνή λείπει ο Πρόδρομος. Στον εσωνάρθηκα επίσης απεικονίζεται ο Θεόδωρος Μετοχίτης να προσφέρει στον Χριστό το σκάριφο του ναού (εικ.7), ενώ εκατέρωθεν της εισόδου στο κεντρικό κλίτος δεσπόζουν δύο ψηφιδωτά που απεικονίζουν τους αποστόλους Πέτρο και Παύλο (εικ.8).

Εικ.5: Μωσαϊκό με σκηνές από τη ζωή της Παναγίας (αριστερά).

Εικ.6: Λεπτομέρεια του Χριστού στο ψηφιδωτό της Δέησης (δεξιά).

Εικ.7: Ο Θεόδωρος Μετοχίτης προσφέρει το σκάρφο του ναού στον Χριστό (αριστερά).

Εικ.8: Τα ψηφιδωτά των αποστόλων (δεξιά).

Στον κυρίως ναό ο τρούλος δεν έχει ψηφιδωτά καθώς λίγες δεκαετίες πριν την άλωση κατέρρευσε και κατασκευάστηκε εκ νέου. Στο εσωτερικό διακρίνει κανείς οπές στις οποίες οφείλεται η εντυπωσιακή ακουστική που εμφανίζει ο χώρος (εικ.9). Οι τοίχοι είναι καλυμμένοι με πολύτιμες ορθομαρμαρώσεις⁴¹ οι οποίες καλύπτουν την άχαρη μορφή του τούβλου ενώ προσδίδουν μία εικόνα πολυτέλειας στο εσωτερικό χώρο (εικ.10,11). Ορθομαρμαρώσεις συναντά κανείς και στο βάθρο. Τα παράθυρα καλύπτονταν με βιτρό.

41. Μαρμάρινες πλάκες που χρησιμοποιούνταν στην επένδυση των τοίχων, χρωματιστές και στιλπνές με πάχος από 2 έως 7 εκατοστά. Οι πλάκες αυτές προορίζονταν στη μέση και ανοίγανε σαν φύλλο. Οι σχιζόμενες πλάκες μαρμάρων συνθέταν περίεργα σχέδια, καθώς έμπαιναν η μία δίπλα στην άλλη, συμμετρικά ούτως ώστε η δεξιά πλευρά της μίας να ενώνεται με την αριστερή της άλλης.

Εικ.9, 10, 11: Η εντοπωσιακή ακουστική του Χώρου οφείλεται στις σπές

Στο κεντρικό κλίτος υπάρχουν τρεις εικόνες. Σημαντική είναι η εικόνα του μικρού Χριστού στην αγκαλιά της Παναγίας της Ρώμης. Πρόκειται για λατρευτική εικόνα γεγονός που επιβεβαιώνεται και από την επίστεψη που φέρει. Επίσης είναι η μοναδική εικόνα όπου ο Χριστός και η Παναγία κοιτάζονται (εικ.12). Ωστόσο, σημαντικότερη από αυτές τις εικόνες είναι η *Κοίμηση της Θεοτόκου*, πάνω από την κεντρική πόρτα του εσωνάρθηγα. Απεικονίζει την Παρθένο ξαπλωμένη σε μία κλίνη, με τους Αποστόλους γύρω της και τον Χριστό καθισμένο πίσω της. Το ψηφιδωτό περιβάλλεται από μαρμάρινο πλαίσιο και είναι το καλύτερα διατηρημένο ψηφιδωτό του ναού (εικ.13).

Εικ.12: Λατρευτική εικόνα του Χριστού και της Παναγίας

Εικ.13: Η Κοίμηση της Θεοτόκου

Το νεκρικό παρεκκλήσι: Ιδρυτής του είναι ο Θεόδωρος Μετοχίτης και χτίστηκε 150 χρόνια αργότερα κατά το 14^ο αιώνα. Και εδώ υπάρχουν τέσσερις ορθογώνιες εσοχές όπου υπήρχαν σαρκοφάγοι, ανάμεσα στις οποίες και του Θεόδωρου Μετοχίτη.

Εσωτερικά χαρακτηρίζεται από έναν αξιόλογο γλυπτό διάκοσμο με ιδιόμορφα κιονόκρανα και αξιοθαύμαστες νωπογραφίες. Στον τρούλο απεικονίζεται η Δευτέρα παρουσία, με τις ψυχές όσων έχουν σωθεί στα δεξιά και τις ψυχές των καταραμένων αριστερά (εικ.14,15).

Εικ.14: Απεικόνιση της Δευτέρας παρουσίας στο τρούλο.

Εικ.15: Εσωτερική άποψη του χώρου.

Ωστόσο, στο παρεκκλήσι δεσπόζει η εικόνα της *Ανάστασης*, στο ημιθόλιο πάνω από την αψίδα η οποία και υπερτονίζει τη χρήση του παρεκκλησίου ως χώρου ταφής. Στην εικόνα δεσπόζει η μορφή του Χριστού που έχει νικήσει το θάνατο και ανασύρει τον Αδάμ και την Εύα από τους τάφους τους. Κάτω από τα πόδια του Χριστού είναι οι πύλες της Κολάσεως ενώ ο Σατανάς είναι ξαπλωμένος μπροστά του (εικ.16).

Εικ.16: Η εικόνα της *Ανάστασης* στο Παρεκκλήσι.

Μονή του Λιβός (τέμενος Καλεντέρ Χανέ)

Μετά την περιήγηση στην Μονή της Χώρας το λεωφορείο μάς άφησε στην περιοχή κοντά στο Τζαμί Σουλεϊμανιγιέ.

Εκεί βρίσκεται και η Μονή του Λιβός, το σημερινό Τέμενος Καλεντερχανέ, μια παλιά βυζαντινή εκκλησία που σήμερα έχει μετατραπεί σε τζαμί. Ο ναός φτιάχτηκε για πρώτη φορά τον 5ο αιώνα, κατεδαφίστηκε όμως κατά τον 7ο με 8ο και ξανακατασκευάστηκε με τα ίδια στοιχεία. Τον 13ο αιώνα γρεμίστηκε το πάνω μέρος του και κατά τον 13ο με 14ο κατασκευάστηκε ένας νέος πια τρούλος (εικ.17). Διαθέτει το χαρακτηριστικό σταυροειδές σχήμα των ναών της βυζαντινής περιόδου.

Τμήμα του διακόσμου του, ως Ναού της Θεοτόκου της Κυριώτισσας (Μαρία, Μητέρα του Κυρίου), σώζεται στην αίθουσα της προσευχής με τα πολύχρωμα μάρμαρα και στον νάρθηκα με τα κομμάτια από την νωπογραφία. Οι ορθομαρμαρώσεις και οι δύο ανάγλυφες πόρτες, αποτελούν δείγματα παλαιοχριστιανικής τέχνης και ανήκουν στον 6ο μ. Χ. αιώνα (εικ.18). Εδώ βρέθηκαν και οι παλιότερες χριστιανικές εικόνες της Κωνσταντινούπολης και σήμερα φυλάσσονται στο αρχαιολογικό μουσείο της πόλης. Εκτός των εικόνων τα υπόλοιπα κειμήλια που ανήκαν στην εκκλησία βρίσκονται στην αποθήκη του σημερινού τεμένους και για να τα επισκεφθεί κανείς χρειάζεται ειδική άδεια. Μεταξύ αυτών υπάρχουν και ψηφιδωτά του 6ου και 7ου μ.Χ. αιώνα για την κατασκευή των οποίων χρησιμοποιήθηκε γυαλί αλλά και πέτρα, υλικό που σπάνια συναντάται στην κατασκευή ψηφιδωτών. Μια σειρά από νωπογραφίες που απεικονίζουν τη ζωή του Αγίου Φραγκίσκου της Ασίζης αφαιρέθηκαν το 1970 και δεν εκτίθενται πλέον στο κοινό.

Εικ.17: Ο τρούλος στη Μονή του Λιβός (αριστερά).

Εικ.18: Πολύτιμες ορθομαρμαρώσεις κοσμούν το εσωτερικό της Μονής (δεξιά).

Το ιερό της παλιάς εκκλησίας έχει κλειστεί με τοίχο (εικ.19), για την ενίσχυση του κτιρίου, και παράλληλα έχουν γίνει και άλλες αλλαγές από τον αρχιτέκτονα του Μπλέ Τζαμιού, Μεχμέτ Αγά. Το τέμενος πήρε το όνομά του από την αδελφότητα των δερβίσηδων Καλεντέρ, που το χρησιμοποιούσαν ως αρχηγείο τους. Σήμερα στο εσωτερικό του κτιρίου συναντάμε όλα τα χαρακτηριστικά στοιχεία ενός τεμένους, το μιχράπ, που δείχνει την κατεύθυνση της Μέκκας και τον άμβωνα όπου ανεβαίνει ο Χότζας για να πει τις προσευχές στους πιστούς (εικ.20). Στον προαύλιο χώρο είναι εμφανή τα ερείπια παλιού βαπτιστηρίου.

Εικ.19: Θέση πρώην Ιερού της παλιάς Εκκλησίας

Εικ.20: Το Μιμπάρ

Περιήγηση στα σοκάκια του μαχαλά που περιβάλλουν το Τζαμί Σουλεϊμανιγιέ

Φεύγοντας από το Καλεντερχανέ περπατήσαμε στα σοκάκια του μαχαλά που περιβάλλει το Σουλεϊμανιγιέ Τζαμί (εικ.21). Τα περισσότερα κτίρια της περιοχής μοιάζουν σήμερα εγκαταλελειμμένα. Επί Οθωμανικής αυτοκρατορίας στην περιοχή έμεναν κυρίως έμποροι αλλά όχι χριστιανοί, αφού απαγορεύονταν να κατοικήσουν στην περιοχή. Τα ξύλινα κτίσματα, που διαμορφώνουν και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της περιοχής, χρονολογούνται περίπου στον 18^ο με 19^ο αιώνα και ήταν κυρίως κατοικίες (εικ.22,23). Η εικόνα της περιοχής σήμερα μπορεί να παραλληλιστεί, όπως συμφώνησε και ο ξεναγός, με την εικόνα του Ψυρρή στην Αθήνα, πριν όμως την αλλαγή του και την συγκέντρωση εκεί των κέντρων διασκέδασης. Οι κατοικίες του μαχαλά σήμερα αρχίζουν να συντηρούνται σταδιακά. Ανάλογα με την κατάσταση και τις ανάγκες του κάθε κτιρίου οι τεχνικές που ακολουθούνται μπορούν να χωρισθούν σε τρεις κατηγορίες:

- Αν το κτίσμα βρίσκεται σε σχετικά καλή κατάσταση συντηρούνται ή αντικαθίστανται τα προβληματικά τμήματά του και κατοικείται ως έχει.
- Αν η εγκατάλειψη έχει επιφέρει σημαντικές αλλοιώσεις, διατηρούνται κάποια κομμάτια του κτιρίου και το υπόλοιπο ανακατασκευάζεται αφού γκρεμιστεί .
- Σε ορισμένες περιπτώσεις ακολουθείται η λογική της σταδιακής συντήρησης τμημάτων και επανατοποθέτησής τους, μέχρι τελικά να ολοκληρωθεί η συντήρηση του συνόλου του κτίσματος.

Με αυτόν τον τρόπο η εικόνα του χώρου αλλάζει μέρα με την μέρα και νέοι κάτοικοι και επιχειρηματίες προσεγγίζουν την περιοχή.

Πριν την επόμενη προγραμματισμένη στάση, στο Σουλεϊμανιγιέ Τζαμί, συναντήσαμε στο δρόμο και ένα οθωμανικό νεκροταφείο με τις χαρακτηριστικές πέτρινες στήλες που τοποθετούνται πάνω από τους

τάφους των νεκρών (εικ.24). Η απόληξη κάθε στήλης ήταν είτε σκαλιστά λουλούδια, που σημαίνει πως πρόκειται για τον τάφο κάποιας γυναίκας, είτε σκαλιστό τουρμπάνι, που σημαίνει πως πρόκειται για τον τάφο κάποιου άνδρα. Το είδος δε του τουρμπανιού μαρτυρά και το αξίωμα που είχε ο νεκρός εν ζωή.

Εικ.21: Σοκάκι παλιού μαχαλά.

Εικ.22: Χαρακτηριστικό ξύλινο κτίσμα του μαχαλά.

Εικ.23: Σοκάκι παλιού μαχαλά.

Εικ.24: Μουσουλμανικοί Τάφοι.

Τζαμί Σουλεϊμανιγιέ

Η περιήγηση στον μαχαλά κατέληξε στο Τζαμί Σουλεϊμανιγιέ (εικ.25). Πρόκειται για το πιο σημαντικό τέμενος της Κωνσταντινούπολης, σχεδιασμένο από τον αρχιτέκτονα μεγάλο Σινάν και αφιερωμένο στον ιδρυτή του, τον Σουλεϊμάν το Μεγαλοπρεπή. Χτίστηκε πάνω στα ερείπια του παλιού παλατιού Εσκή Σαράι το διάστημα 1550-57. Η είσοδος μας στον κυρίως ναό δεν ήταν τελικά δυνατή, αφού πραγματοποιούνταν εργασίες συντήρησης. Παραμένοντας έτσι στο πρώτο τμήμα του ναού και μην έχοντας ούτε καν οπτική επαφή με τον κυρίως χώρο του, ο ξεναγός μάς έδωσε πληροφορίες τόσο για τον αρχιτέκτονα και τον ίδιο τον ναό, όσο και γενικές πληροφορίες με αφορμή τις ερωτήσεις όλης της ομάδας.

Ο **αρχιτέκτονας Σινάν**, κατάγονταν από τα Τρίκαλα και με το παιδομάζωμα βρέθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί μεγαλώνοντας έγινε χημικός αλλά και λόγω του ότι ξεχώριζε για τις σχεδιαστικές ικανότητές του οδηγήθηκε και στην αρχιτεκτονική. Κατά τη διάρκεια της ζωής του έκτισε συνολικά 366 κτίρια, ενώ το πρώτο του έργο το έκανε όταν ήταν 40 χρονών. Στην ηλικία των 85-86 σχεδίασε το καλύτερο έργο του, ένα τζαμί στην Αδριανούπολη. Θεωρείται το καλύτερο έργο του γιατί κατάφερε να στηρίξει τον τρούλο του ναού σε 8 μεγάλες κολώνες που όμως δεν φαίνονται καθόλου από το εσωτερικό του. Με το έργο του αυτό θεωρείται κατάφερε να ξεπεράσει και την Αγία Σοφία.

Εικ.25: Ο δρόμος προς το Σουλεϊμανιγιέ.

Εικ.27: Οι κρήνες στο δεξί μέρος της εισόδου.

Το Σουλεϊμανιγιέ Τζαμί το σχεδίασε όταν ήταν 78 χρονών. Αρχικά διάλεξε την θέση του και κάρφωσε μεγάλους πασσάλους στο έδαφος για να τοποθετήσει πάνω τους δάπεδο. Επάνω στο πρώτο αυτό επίπεδο, τοποθέτησε κορμούς δέντρων και μια χαλικοειδή ζώνη αδρανούς. Πάνω στην αντισεισμική αυτή κατασκευή έκτισε το κτίριο. Χρειάστηκαν 7 χρόνια για την ολοκλήρωση του έργου και κατά την κατασκευή δεν χρησιμοποιήθηκαν καθόλου τούβλα. Χρησιμοποιήθηκε πέτρα και μάρμαρο και μόνο για την κατασκευή των τρούλων χρησιμοποιήθηκε ελαφρόπετρα. Τα κλειδιά στις καμάρες είναι είτε από πόρφυρα ή από θησαυλικό μάρμαρο. Στα χρώματα που χρησιμοποιήθηκαν για τον εσωτερικό στολισμό του χώρου, προστέθηκε σκόνη από κέλφος αυγού στρουθοκαμήλου, για να

απομακρύνονται τα κουνούπια και οι αράχνες. Ο Σινάν, πριν φτιάξει το Σουλεϊμανιγιέ, μέτρησε την διάμετρο του τρούλου της Αγίας Σοφίας κρεμώντας βαρίδια από την περιμέτρο του και μετρώντας την διάσταση στο δάπεδο του ναού, θέλοντας να ξεπεράσει τον ναό τόσο από άποψη μεγέθους όσο και αρχιτεκτονικής (εικ.26). Τελικά κατάφερε να δώσει στο τέμενος πιο μεγάλους ανοικτούς χώρους, παρότι σε διαστάσεις είναι μικρότερο από της Αγία Σοφία. Βγαίνοντας από τον κυρίως χώρο του τζαμιού περπατήσαμε στην αυλή που το περιβάλλει. Οι βρύσες που υπάρχουν δεξιά από την είσοδο, μαρτυρούν την ύπαρξη δεξαμενής στο υπόγειο του κτιρίου (εικ.27).

Στην πορεία προς τα μαυσωλεία του Σουλεϊμάν (εικ.28) και της συζύγου του της Ρωξελάνης, συναντήσαμε και τους μαρμάρινους πάγκους πάνω στους οποίους τοποθετούν τα φέρετρα των νεκρών πριν την ταφή εφόσον απαγορεύεται να βάζουν τους νεκρούς στο εσωτερικό του τζαμιού.

Ο Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής ήταν γιός του Σελίμ του Τρομερού και η μητέρα του ήταν Ελληνίδα από την Τραπεζούντα. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του κατάφερε να φτάσει την οθωμανική αυτοκρατορία στο ζενίθ της. Κατέκτησε 12 νησιά και τη Ρόδο και έφτασε έως τα βόρεια παράλια της Αφρικής και τις πύλες της Βιέννης. Στο μαυσωλείο του λέγεται ότι κεραμικά αστέρια διακοσμημένα με σμαράγδια λάμπουν πάνω από το φέρετρό του, της κόρης του και των διαδόχων του, Σουλεϊμάν Β' και Αχμέτ Β'.

Εικ.26: Εξωτερική άποψη του Σουλεϊμανιγιέ.

Εικ.28: Μαυσωλείο του Σουλεϊμάν.

Το Σουλεϊμανιγιέ θεωρείται αυτοκρατορικό τέμενος και όχι απλό τζαμί γιατί εκτός του κεντρικού τζαμιού που δεσπόζει στο σύνολο της σύνθεσης, γύρω του αναπτύσσονται και άλλοι βοηθητικοί χώροι. Πρόκειται για μια πόλη μέσα στην πόλη. Εκτός από τα μαυσωλεία, στα τεμένη υπάρχουν γύρω από το κεντρικό κτίριο λουτρό, βιβλιοθήκες, νοσοκομεία, νεκροταφεία και το παλατάκι του σουλτάνου. Σήμερα στην περίπτωση του Σουλεϊμανιγιέ μερικοί από αυτούς τους χώρους χρησιμοποιούνται από το Πανεπιστήμιο, άλλοι από εστιατόρια και πολλοί από αυτούς συντηρούνται ώστε να χρησιμοποιηθούν στο μέλλον. Όσον αφορά το κεντρικό τζαμί όσο πιο μεγάλοπρεπο είναι, τόσο πιο μεγάλοπρεπος είναι και ο σουλτάνος που το έκτισε. Ο αριθμός των μιναρέδων που το περιστοιχίζουν είναι ένδειξη της μεγαλειότητάς του και από το σύνολο των μπαλκονιών που υπάρχουν στους μιναρέδες καταλαβαίνουμε το ποιος σουλτάνος το έκτισε (π.χ. 10 μπαλκόνια = ο Σουλεϊμάν ο 10^{ος})

Μετά από σχετική ερώτηση για το **χαρέμι** και τα χαμάμ και τις συνθήκες που επικρατούσαν εκεί, ο ξεναγός μας διευκρίνισε πως χαρέμι ήταν τα ιδιαίτερα διαμερίσματα του σπιτιού, αφού στα τουρκικά χαράμ σημαίνει απαγορευμένο. Χαρέμι δεν υπήρχε σε όλα τα σπίτια. Οι γυναίκες γενικά ζούσαν μέσα στο σπίτι και κοιτούσαν έξω από τα καφασωτά. Οι δρόμοι της πόλης ήταν στενοί ώστε, κατά τον ξεναγό, να προστατεύουν την προσωπική τους ζωή. Οι μεγάλοι λεωφόροι εμφανίστηκαν στην Τουρκία τον 19^ο αιώνα.

Όσον αφορά τα **χαμάμ**, αυτά ήταν ο μοναδικός χώρος διασκέδασης ανδρών και γυναικών. Ειδικά οι γυναίκες έβρισκαν την ευκαιρία εκεί να γνωρίσουν η μια την άλλη και ήταν χώρος επίδειξης και κα-

τάλληλο μέρος για την πεθερά να βρει την νύφη και να εκτιμήσει τα προσόντα της, τόσο τα σωματικά όσο και τον χαρακτήρα και την μαγειρική της ικανότητα.

Τέμενος του Πρίγκιπα

Το τέμενος του Πρίγκιπα ή αλλιώς *Sehzade Camii* είναι ένα από τα πρώτα έργα του Σινάν, το οποίο το σχεδίασε σε ηλικία 40 ετών και θεωρείται το «μαθητικό του έργο».

Αυτό το συγκρότημα τζαμιών χτίστηκε επί Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς σε ανάμνηση του γιου που απέκτησε με τη Ρωξελάνη, Σεχζαντέ (διάδοχος) Μωάμεθ, ο οποίος πέθανε από ευλογιά στα 21 του χρόνια.

Το κτίσμα ήταν η πρώτη μεγάλη αυτοκρατορική παραγγελία στον Σινάν και ολοκληρώθηκε το 1548. Το τέμενος αποτελεί μία μικρογραφία του Σουλεϊμανιγιέ αν και χαρακτηρίζεται από ένα χαριτωμένο διακοσμητικό ύφος το οποίο στη συνέχεια ο αρχιτέκτονας εγγατέλειψε υπέρ της κλασικής αρχαιότητας (εικ. 29, 30). Η διάμετρος του τρούλου είναι στα 19 μέτρα και το ύψος της κορυφής του από το δάπεδο στα 37 μέτρα, ενώ αποτελεί το πρώτο μνημειώδες έργο του Σινάν.

Εικ.29, 30: Εσωτερική άποψη του Τεμένους.

Για να μπει κανείς στο τέμενος περνά από μία εσωτερική αυλή με κομψές πύλες, ενώ τα άλλα κτίσματα που απαρτίζουν το συγκρότημα περιβάλλονται από μία εξωτερική αυλή (εικ. 31, 32).

Η είσοδος προς το τέμενος είναι μία κόγχη σιαλιστή με σταλακτίτες, ένα από τα ομορφότερα δείγματα της Σελτζούικης τεχνικής.

Το Τέμενος του Πρίγκιπα είναι γνωστό κυρίως για το μοναδικό στο είδος του ανάγλυφο διάκοσμο με σιαλιστά γεωμετρικά σχέδια που εμφανίζει στους μιναρέδες.

Τέλος, οι τρεις τάφοι που βρίσκονται στο πίσω μέρος- του Σεχζαντέ Μωάμεθ και των μεγάλων Βεζίρηδων Ιμπραήμ Πασά και Ρουστέμ Πασά- θεωρούνται από τους ωραιότερους στην πόλη, διακοσμημένοι με πανέμορφα πλακίδια Ιζνίκ και αυθεντικά Βιτρό.

Εικ. 32: Εξωτερική αυλή.

Εικ.33. Είσοδος στην εξωτερική αυλή του τέμενους.

Πηγές

Ταξιδιωτικός Οδηγός *Explorer*, Οδηγοί του κόσμου, Κωνσταντινούπολη

Α. Πασαδαίος, (1981), *Η πόλη του Βοσπόρου*, Σύντομος Συστηματικός Οδηγός, Αθήνα

Στάθης Καντάς

Στα πλαίσια της εκπαιδευτικής εκδρομής στην Κωνσταντινούπολη, ο δεύτερος πολεοδομικός περίπατος, την Δευτέρα 30 Ιουνίου, περιελάμβανε επίσκεψη στο Επιμελητήριο Αρχιτεκτόνων (Mimarlar Odasi), (Istanbul Buyukkent Subesi, Yıldız Sarayı Dis Karakol Binası). Σκοπός αυτής της επιλογής, ήταν η παρακολούθηση μιας παρουσίασης σχετικά με τις διαδικασίες του σχεδιασμού της πόλης, υπό την ευθύνη της αρχιτέκτονος Mucella Yarıcı.

Στο παρόν κείμενο, επιχειρείται η ανάπτυξη της παρουσίασης που παρακολούθησαμε. Μέσα στο χρονικό περιθώριο της μιας ώρας που διήρκησε αυτή, έγινε μια αναδρομή από τις παραμέτρους του παρελθόντος, μέχρι το παρόν και το μέλλον και πως διαπλέκονται με τις πολιτικές επιλογές σχεδιασμού για την Κωνσταντινούπολη και εν τέλει ποια είναι τα χωρικά αποτελέσματα των σχεδιαστικών επιλογών. Σκοπός του συγκεκριμένου συνδέσμου είναι ο σχεδιασμός της πόλης. Τουλάχιστον σε θεωρητική βάση, η φιλοσοφία είναι ο συνδυασμός του ιστορικού και του μοντέρνου σε ταύτιση με τη φύση.

Το αστικό συγκρότημα της Κωνσταντινούπολης είναι σήμερα μια μεγαλούπολη, η οποία απλώνεται σε δύο ηπείρους, σε Ευρωπαϊκό και Ασιατικό έδαφος και έχει πληθυσμό της τάξης των δώδεκα περίπου εκατομμυρίων. Ωστόσο, η ακριβής προσέγγιση των κατοίκων της πόλης είναι δύσκολη, καθώς καθημερινά υπάρχει ένας μετακινούμενος όγκος εργαζομένων προς την πόλη, άνω του ενός εκατομμυρίου. Επίσης, η ετήσια αύξηση του πληθυσμού είναι ιδιαίτερα έντονη.

Η ραγδαία μεταβολή του πληθυσμιακού μεγέθους της πόλης, οφείλεται στην υψηλή εσωτερική μετανάστευση. Τα τελευταία χρόνια προσεγγίζει το μισό εκατομμύριο, ο αριθμός των ατόμων, τα οποία κάθε χρόνο προστίθενται στην πρώην βυζαντινή πρωτεύουσα. Το πρόβλημα όμως ανάγεται από τις δεκαετίες του 70 και του 80 και έχει άμεσες πολιτικές παραμέτρους, οι οποίες ήταν καθοριστικές στην πρόκληση της μεγάλης εσωτερικής μετανάστευσης. Το ζήτημα σχετίζεται με το χαρακτήρα της τουρκικής πολιτικής κατάστασης. Οι διενέξεις για την επικράτηση του κοσμικού ή ισλαμικού κράτους, η αδυναμία επίλυσης των βίαιων και συνεχών προστριβών με τον Κουρδικό πληθυσμό που ζει στη χώρα και η φυσιογνωμία της Κωνσταντινούπολης, ως την πλέον αναπτυσσόμενη πόλη της Τουρκίας, εξωθούσαν μεγάλα τμήματα του πληθυσμού, κυρίως από τα ανατολικά τμήματα της χώρας, να μεταναστεύσουν.

Για τα μέλη του Αρχιτεκτονικού επιμελητηρίου, η Κωνσταντινούπολη είναι μια μητρόπολη, με δυναμικές μελλοντικές προοπτικές, αλλά προβληματικό παρόν. Αντιμετωπίζει σημαντικά οικονομικά, περιβαλλοντικά, κοινωνικά προβλήματα, τα οποία δυσχεραίνουν το σχεδιασμό της πόλης. Στην παρούσα χρονική στιγμή είναι πολλά τα επί μέρους αναπτυξιακά προγράμματα που βρίσκονται σε εξέλιξη εντός της πόλης. Ωστόσο, το επιμελητήριο αντιδρά και προσπαθεί να συμπαρασύρει με το μέρος του και άλλες επιστημονικές ομάδες, καθώς σε αυτά τα σχέδια για την πόλη υποβαθμίζεται και ζημιώνεται το περιβάλλον και δεν τηρούνται οι στοιχειώδεις κανόνες κοινωνικού διαλόγου και ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των φορέων λήψης αποφάσεων και των επιστημονικών κοινοτήτων. Αυτό είναι ένα γενικότερο πρόβλημα στη λειτουργία του κρατικού μηχανισμού, που προσπαθούν να αλλάξουν.

Σύμφωνα με την παρουσίαση των Τούρκων επιστημόνων, αυτός που τους προβληματίζει ιδιαίτερα και είναι η γενεσιουργός αιτία πολλών προβλημάτων είναι η εκτίναξη του πληθυσμιακού μεγέθους της πόλης. Σύντομα, η Κωνσταντινούπολη μπορεί να προσεγγίσει τα 25 εκατομμύρια κατοίκους, εάν δε ληφθούν σοβαρά μέτρα για τον περιορισμό αυτής της αθρόας μετανάστευσης προς την πόλη. Άλλωστε είναι φανερό, από τη δεδομένη στιγμή πως η πόλη δε διαθέτει τις δομές και δε μπορεί να συντηρήσει τέτοιο μέγεθος πληθυσμού. Ο γεωγραφικός χώρος, που βρίσκεται η πόλη, είναι καίριας σημασίας, όμως το ανάγλυφο του δεν εξυπηρετεί και δεν ευνοεί την ανάπτυξη μιας μεγαλούπολης.

Ωστόσο, λόγω των τάσεων εκμοντερνισμού της πόλης, της αναπτυσσόμενης οικονομίας της, της τεράστιας αγοράς, αποτελεί ένα παρθένο τοπίο, που συγκεντρώνει το ενδιαφέρον επενδυτικών κύκλων

από όλο τον κόσμο. Είναι ήδη εμφανές, μέσω των μεγάλης έκτασης αστικών προγραμμάτων που λαμβάνουν χώρα στο καινούργιο κυρίως τμήμα της πόλης. Παράλληλα το επιμελητήριο των αρχιτεκτόνων θεωρεί πως έτσι μπορεί να γίνει η συγκράτηση του πληθυσμού της πόλης. Για το σκοπό αυτό δημιουργούν υποδομές και αστικές συγκεντρώσεις περιμετρικά της Κωνσταντινούπολης, προσπαθώντας να διατηρήσουν ανέπαφο από τις μεταλλαγές τον χαρακτήρα της παλιάς πόλης. Άλλωστε το 2010, η Κωνσταντινούπολη θα είναι η Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης. Για τους επιστήμονες, είναι ένα γεγονός ευρείας εμβέλειας (mega event), το οποίο αποτελεί το σημείο αναφοράς για κάθε αναπτυξιακό σχέδιο εντός και εκτός των ορίων της πόλης.

Τα αναπτυξιακά οικιστικά προγράμματα και τα σχέδια ανάπτυξης των περιοχών που περιλαμβάνουν την Κωνσταντινούπολη είναι ένας τρόπος αποκέντρωσης του πληθυσμού, αλλά και εξάπλωσης της πόλης. Οι δράσεις αυτές εκτείνονται ακτινικά στο ευρωπαϊκό τμήμα της χώρας, αλλά και νότια στο ασιατικό, κοντά στο Βόσπορο και προς την Μαύρη Θάλασσα. Η αντίθεση των αρχιτεκτόνων στις ταχύτατες δρομολογήσεις των εξελίξεων, προέρχεται από την αδιαφορία με την οποία αντιμετωπίζεται το περιβάλλον του περιαστικού χώρου. Οι περιοχές που δέχονται τις αναπτυξιακές πιέσεις είναι ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, δασικές εκτάσεις και υδάτινες επιφάνειες, οι οποίες οδηγούνται στο βωμό της θυσίας για χάρη μιας αμφιλεγόμενης αναπτυξιακής πολιτικής, βασισμένη σε τρωτά κριτήρια και στόχους.

Επιπλέον, οι αστικές αναπλάσεις που δρομολογούνται, περιέχουν κτίρια μοντέρνου και ιδιαίτερου αρχιτεκτονικού χαρακτήρα, τα οποία σε καμία περίπτωση δε συμβαδίζουν με το χαρακτήρα της πόλης. Ο χώρος που αναμένεται να καλύψουν είναι τις περισσότερες φορές δημόσιος και είναι ένα ζήτημα που θέτουν οι επιστήμονες του επιμελητηρίου, καθώς διαβλέπουν πως ο σχεδιασμός γίνεται υποκινούμενος από το κέρδος και όχι από την αντιμετώπιση χωροταξικών ζητημάτων.

Οι δυνατότητες αντίδρασης, άσκησης πίεσης προς τους φορείς υλοποίησης, είναι πολύ δύσκολη υπόθεση σε ένα κράτος, το οποίο χαρακτηρίζεται για την αδιαλλαξία του, την αυταρχική δομή του και την απουσία μηχανισμών και δομών που θα προωθούν το διάλογο και τη δημόσια διαβούλευση σημαντικών αποφάσεων.

Με περιεκτικό τρόπο μας παρουσιάστηκαν προβληματικά ζητήματα που απασχολούν τους αρχιτέκτονες και απορρέουν από αυτές τις σχεδιαστικές επιλογές. Τα ζητήματα σχετίζονται με την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, την αδυναμία επαρκούς κάλυψης αυτής της τεράστιας οικιστικής έκτασης που δημιουργείται σε ένα δυσμενές γεωγραφικό χώρο, σε δίκτυα υποδομών.

Επιπλέον, τα αναπτυξιακά αυτά προγράμματα, σιοπεύουν στην δημιουργία ιδεατών αστικών χώρων, περιορισμένης έκτασης, σε διάφορα σκόρπια σημεία. Η ανάπτυξη αυτών των μοντέλων δεν καθορίζεται και δεν εξετάζεται υπό την ομπρέλα και την καθοδήγηση ενός καθολικού σχεδιασμού. Είναι ένα βασικό σημείο διαφοροποίησης της αντίληψης του επιμελητηρίου, έναντι στον επιλεγμένο τρόπο σχεδιασμού.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ

Στάθης Καντάς

Την ίδια ημέρα της εκδρομής, ακολούθησε η επίσκεψη σε παράρτημα του Δήμου της Κωνσταντινούπολης. Μας δέχτηκαν σε ένα ανακαινισμένο κτίριο, που παράλληλα λειτουργεί ως επιβατικός σταθμός, καθώς είναι δίπλα σε ένα από τα αγκυροβόλια των πλοίων που εξυπηρετούν την θαλάσσια συγκοινωνία στα νερά του Βοσπόρου. Το κτίριο αυτό λειτουργούσε και για τις ανάγκες του δήμου και συγκεκριμένα για την υπηρεσία αστικών αναπλάσεων.

Η οργάνωση και η διαχείριση ενός τέτοιου δήμου είναι αρκετά δύσκολη. Άλλωστε η δομή του είναι μεγαλύτερη από αυτή ολόκληρης της Ολλανδίας. Στην ιεραρχική πυραμίδα, στην πόλη της Κωνσταντινούπολης, η ανώτερη βαθμίδα αποτελείται αυτή του μητροπολιτικού δήμου και κάτω από αυτή υπάρχουν 32 χωρικές ενότητες, υπό μορφή δημοτικών διαμερισμάτων.

Η συγκεκριμένη υπηρεσία του δήμου, θεωρεί αρκετά σύγχρονο και πρωτοποριακό το έργο της, τουλάχιστον για τα εγχώρια δεδομένα. Προσπαθεί να αντλεί τεχνοτροπία και καλές πρακτικές από διάφορα forums από όλη την Ευρώπη, καθώς δε διαθέτει το πλεονέκτημα να είναι η χώρα μέλος της Ε.Ε. και να εξυπηρετείται από τα σχετικά δίκτυα που υπάρχουν εντός της Ένωσης.

Η ανάδειξη της Κωνσταντινούπολης ως Πολιτιστικής Πρωτεύουσας για το έτος 2010 είναι ένα γεγονός ευρείας εμβέλειας (mega event), το οποίο αποτελεί και σημείο – στόχο για την δημοτική υπηρεσία. Ωστόσο, η λειτουργία του δημοτικού αυτού παραρτήματος ως εργαστήριο αστικών αναπλάσεων, είναι ιδιαίτερα δύσκολη υπόθεση και κυρίως στηρίζεται στην συστηματική και εντατική εργασία μιας ομάδας περίπου 60 ατόμων που συμμετέχουν στην οργάνωση των μελετών και στη λήψη των αποφάσεων.

Εξαιτίας της έλλειψης επαρκών οργανωτικών δομών και χρηματοδοτήσεων, η υπηρεσία εργάζεται σε τοπικής εμβέλειας έργα και μελέτες. Κύριες απασχολίες είναι η αναπαλαίωση και αποκατάσταση προσόψεων και κτιρίων, η δημιουργία σύγχρονων στάσεων για τη συγκοινωνία και τα ταξί, ο εξωραϊσμός οδών.

Ένα από τα πρώτα σχέδια που σταδιακά υλοποιήθηκε, ήταν για την περιοχή του Ταξίμ και αφορούσε την αλλαγή χρήσεων κτιρίων και τη δημιουργία κατοικίας. Στη συγκεκριμένη περιοχή υπάρχει μέχρι σήμερα σύγκρουση των δραστηριοτήτων στο χώρο, μεταξύ συνεργειών και μεταποιητικών επιχειρήσεων και τουρισμού και κυρίαρχη επιθυμία είναι ο χώρος να δοθεί στους πεζούς.

Τα τελευταία τρία χρόνια η δημοτική υπηρεσία ολοκλήρωσε περίπου 180 έργα – παρεμβάσεις για αντιμετώπιση του κυκλοφοριακού ζητήματος. Αυτό που προκαλεί ιδιαίτερη εντύπωση είναι ο χρόνος για το σχεδιασμό, τη λήψη απόφασης και την ολοκλήρωση κάποιας παρέμβασης στον αστικό χώρο. Η επίτευξη της σύντηξης του απαιτούμενου χρόνου όμως, δε βασίζεται σε βελτίωση των διαδικασιών. Αντίθετα, ο σχεδιασμός και η λήψη των αποφάσεων γίνεται παρακάμπτοντας τη συμμετοχή στη διαβούλευση άμεσα εμπλεκόμενων κοινωνικών ομάδων. Ουσιαστικά οι παρεμβάσεις τις περισσότερες φορές επιβάλλονται σε κάθε περιοχή.

Σε κάθε περίπτωση οι διαφορές στις δομές και τη λειτουργία των φορέων είναι έντονες και απέχουν από τις προβλεπόμενες και αναμενόμενες σε κράτη μέλη κυρίως της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είναι θετικό ότι γίνονται προσπάθειες για τον αστικό σχεδιασμό της πόλης, όμως απουσιάζει ο καθολικός σχεδιασμός, συγχέονται οι επιδιώξεις, οι στόχοι και δεν υπάρχει σαφές όραμα για την πόλη. Μέσα σε αυτήν την κατάσταση, στο πέρασμα των αιώνων και ενάντια στις αντιξοότητες, συντηρείται το ελληνικό στοιχείο, μέσω της παράδοσης, της αρχιτεκτονικής, των ομογενών, με σημαντικότερη όμως συχνότητα εμφάνισης στο χώρο. Σημείο κλειδί και για την ελληνική κοινότητα, όπως επίσης και για τους φορείς σχεδιασμού της πόλης, η ανάδειξη της ως πολιτιστική πρωτεύουσα. Είναι καίριας σημασίας για την διασφάλιση της βιωσιμότητας του ελληνικού στοιχείου της πόλης, η ανάδειξη και η προβολή της βυζαντινής και ελληνικής προέλευσης της πόλης και της σημασίας του ελληνοισμού στην πορεία της πόλης μέχρι την σύγχρονη εποχή.

Άποψη της Κωνσταντινούπολης επί Βυζαντίου σε μακέτα στο Επιμελητήριο των Αρχιτεκτόνων.

Αναμένοντας την παρουσίαση από τους δημοτικούς φορείς, απολαύσαμε ένα πολιτικό...κολατσιό.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ
ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΚΑΙ ΞΕΝΑΓΗΣΗ ΣΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ (συνέχεια)

Βαρβάρα Παπαθανασίου

Η απογευματινή μας ξενάγηση περιλάμβανε μνημεία από την καρδιά της Ρωμαϊκής, Βυζαντινής και Οθωμανικής Κωνσταντινούπολης.

Πρώτη μας στάση ήταν στο χώρο του Αρχαίου Ιπποδρόμου και εξωτερικά είδαμε κτίριο που ανήκε στον μεγάλο Βεζίρη Ιμπραήμ Πασά Σουλεϊμάν τον Μεγαλοπρεπή. Το κτίριο αυτό χρονολογείται από το 1540 με 1542 και είναι το μοναδικό ιδιωτικό πέτρινο παλάτι που σώζεται από τον 16^ο αιώνα στην Κωνσταντινούπολη Αναστηλώθηκε την δεκαετία του '80 και σήμερα στεγάζει ένα από τα σπουδαιότερα μουσεία, το μουσείο της Ισλαμικής Τέχνης. Η τέχνη του Ισλάμ έχει ρίζες από τον 7^ο αιώνα μ.Χ. και φτάνει μέχρι τον 19^ο αιώνα.

Ακριβώς απέναντι είναι η Πλατεία των Αλόγων ή ο **Αρχαίος Ιππόδρομος της Βυζαντινής Κωνσταντινούπολης**. Ελάχιστα στοιχεία απομένουν από το γιγάντιο στάδιο στη καρδιά της βυζαντινής Κωνσταντινούπολης, ενώ σήμερα αποτελεί τον επιμήκη δημόσιο κήπο Ατ Μείντανι.

Θεμελιώθηκε από τον αυτοκράτορα Σεπτίμιο Σέβηρο τον 3ο αιώνα μ. Χ. κατά την ανοικοδόμηση της πόλης και ήταν το δεύτερο μεγαλύτερο στάδιο της αρχαιότητας. Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος επεξέτεινε τον Ιππόδρομο και συνέδεσε το "κάθισμα", το αυτοκρατορικό θεωρείο, με το γειτονικό Μέγα Παλάτιο. Λέγεται ότι το στάδιο είχε χωρητικότητα 200.000 ατόμων. Στον χώρο του Ιπποδρόμου εκτός από τους αγώνες γίνονταν τα πανηγύρια, οι εκδηλώσεις, τα γλέντια των γάμων, γίνονταν όμως και οι δημόσιες εκτελέσεις καθώς οι Βυζαντινοί είχαν υιοθετήσει κάποιες συνήθειες των Ρωμαίων. Στολίσθηκε με τα ωραιότερα αγάλματα της κλασικής αρχαιότητας, καθώς ο Κωνσταντίνος διακόσμησε την "σπίνα", τον κεντρικό διάδρομο του σταδίου, με οβελίσκους και κίονες από την Αρχαία Αίγυπτο και την Ελλάδα, προσδίδοντας μια αίσθηση ιστορικότητας στη νέα του πρωτεύουσα, αφού ήθελε να είναι εφάμιλλη της αρχαίας Ρώμης. Έδωσε εντολή να μεταφερθούν αγάλματα από την Αθήνα, τους Δελφούς, την Ολυμπία, εκ των οποίων το χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς, το χάλκινο άγαλμα της Αθηνάς Προμάχου, και πολλά άλλα αγάλματα του Φειδία, του Λύσιππου, του Πραξίτελη. Χρησιμοποιήθηκε ως Ιππόδρομος μέχρι το 1204, μετά γίνεται η άλωση της Πόλης από τους Σταυροφόρους με συνέπεια να λεηλατηθεί ο χώρος ολοσχερώς και να μείνουν μόνο τα θεμέλια τα οποία και αυτά χρησιμοποιήθηκαν για την ανέγερση νέων κατοικιών και κυρίως για να ενισχύσουν τα τείχη. Στον χώρο αυτό έχουν γίνει σημαντικά ιστορικά γεγονότα, όπως το 532 η Στάση του Νίκα, ενώ το 1826 καταργήθηκε το Σώμα των Γενίτσαρων

Στο σημείο του Ιπποδρόμου τα μνημεία που παραμένουν πλέον και σώζονται μέχρι σήμερα είναι η σφεντόνα, καθώς διακρίνεται το ημικύκλιο, ο οβελίσκος του Θεοδοσίου (ο Αιγυπτιακός οβελίσκος), η Στήλη του Κωνσταντίνου του Πορφυρογέννητου και ο Τρίποδας των Πλαταιών.

Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί ο **Αιγυπτιακός οβελίσκος** πάνω σε βάση κοσμημένη με πρόστυπα ανάγλυφα, ενώ είναι ο αρχαιότερος οβελίσκος αφού χρονολογείται 3.500 ετών μνημείο (εικ. 1). Εκτιμάται ότι ο οβελίσκος στην αρχική του μορφή είχε 30 μέτρα ύψος και ζύγιζε 400 τόνους. Καθώς δεν μπορούσε να μεταφερθεί με το καράβι ολόκληρος φαίνεται πως πριόνισαν το κάτω κομμάτι, γι' αυτό και τα ιερογλυφικά, στις τέσσερις πλευρές που δοξάζουν τον Φαραώ, τελειώνουν απότομα. Στη σημερινή μορφή του έχει ύψος 19,60 μ. με πλάτος 1,10μ. κάθε πλευρά, ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί ο τρόπος που τον ανύψωσαν και στήριξαν στην σημερινή του θέση. Πρώτα έφτιαξαν την βάση με τα ανάγλυφα που διακρίνονται και στις τέσσερις πλευρές (εικ. 2, 3). Κάθε ανάγλυφο έχει τοποθετηθεί με συγκεκριμένο τρόπο καθώς οι αναπαραστάσεις κάτι σημαίνουν. Στην μια πλευρά απεικονίζεται ο Αυτοκράτορας μαζί με την γυναίκα του και τα δυο τους παιδιά, τον Ονόριο και τον Αρχάδιο. Από την άλλη πλευρά απεικονίζεται ο Αυτοκράτορας που παρακολουθεί το στήσιμο του οβελίσκου. Στην τρίτη πλευρά απεικονίζεται ο αυτοκράτορας σε δημόσιες σιγές, ανάμεσα στους γιους του και αξιωματούχους να παρακολουθεί αγώνισμα στο Ιπποδρόμιο, ενώ τέλος στην πλευρά

που βλέπει το Μπλέ Τζαμί απεικονίζεται ο Αυτοκράτορας όρθιος με ένα στεφάνι στο χέρι για να στεφανώσει το νικητή. Εν συνεχεία τοποθετήθηκαν οι τέσσερις χάλκινους κύβοι, το σκέπασαν με χώμα αφήνοντας ορατούς μόνο τους χάλκινους κύβους, έσωσαν το οβελίσκο και με τεχνικές που διέθεταν εκείνη την εποχή τον ανύψωσαν, έβγαλαν το χώμα και εδώ και 1600 χρόνια είναι στημένος (μέχρι και σήμερα) και δεν έπεσε ποτέ.

Εικόνα 1. Ο Αιγυπτιακός Οβελίσκος

Εικόνες 2 και 3. Η βάση του κοσμημένη με πρό-
στοπα ανάγλυφα

Η Στήλη του Κωνσταντίνου του Πορφυρογέννητου (εικ. 4), είναι το ψηλότερο και το μεταγενέστερο μνημείο καθώς χρονολογείται από τον 9^ο αιώνα και το έχτισε ο Κωνσταντίνος ο Πορφυρογέννητος σύμφωνα με την επιγραφή. Είναι χτιστός οβελίσκος καλυμμένος μέχρι την κορυφή με χάλκινες επίχρυσες πινακίδες με σταυρούς και ανάγλυφα και στην κορυφή υπήρχε ένας μεγάλος επίχρυσος σταυρός, του οποίου έχει μείνει μόνον η βάση, καθώς όλα ξηλώθηκαν από τους Σταυροφόρους για να πάρουν και το λιγιστό φύλλο χρυσού που είχαν επάνω.

Ο Τρίποδας των Πλαταιών (εικ. 5) στήθηκε στο μαντείο του Απόλλωνα στους Δελφούς το 478 π.Χ. που έγινε η μάχη των Πλαταιών. Η μάχη των Πλαταιών είναι η τελευταία μάχη που έγινε με τους Πέρσες. Για πρώτη φορά στην ιστορία της αρχαίας Ελλάδος δεν πολέμησαν πόλεις – κράτη, αλλά 31 πόλεις συμμάχησαν, ακόμη και οι Σπαρτιάτες μαζί με τους Αθηναίους, για να πολεμήσουν τον κοινό εχθρό δηλαδή τους Πέρσες. Μετά από εκείνη την μάχη στις Πλαταιές (περιοχή κοντά στη Θήβα), μάζεψαν τα λάφυρα και τα όπλα από τους Πέρσες, τα έλιωσαν και κατασκεύασαν αυτή την κολώνα – βάση. Η βάση παριστάνει τρία φιδία κουλουριασμένα σε σπείρα των οποίων τα κεφάλια στήριζαν έναν χρυσό τρίποδα. Οι σπείρες της βάσης είναι 31, και σε κάθε σπείρα έχει χαραχθεί το όνομα της κάθε πόλης που πήρε μέρος στην μάχη. Ο Κωνσταντίνος μετέφερε μόνο την βάση καθώς ο χρυσός τρίποδας είχε χαθεί προ πολλού. Είναι το μοναδικό μνημείο που είναι ιερό και από τότε που στήθηκε έμεινε πάντοτε ορατό και ποτέ δεν θάφτηκε. Τα κεφάλια των φιδιών έχουν χαθεί και

αυτά, το ένα πριν την άλωση και τα άλλα δυο μετά την άλωση, ει των οποίων το ένα βρέθηκε σε ανασκαφές και φυλάσσεται στο αρχαιολογικό μουσείο της πόλης.

Εικόνα 4. Η Στήλη του Κωνσταντίνου του Πορφυρογέννητου

Εικόνα 5. Ο Τρίποδας των Πλατεών

Επόμενη μας στάση ήταν να επισκεφθούμε το **Μπλε Τζαμί ή Τζαμί του Σουλτάνου Αχμέτ** (εικ. 6, 7, 8). Θεωρείται ένα από τα μεγαλύτερα αριστουργήματα της Ισλαμικής αρχιτεκτονικής και αρχιτέκτονας του υπήρξε ο Σεντεφχάρ Μεχμέτ Αγά, μαθητής του Μιμάρ Σινάν. Αν και οι Οθωμανοί προσπάθησαν να ξεπεράσουν τους Βυζαντινούς, ουσιαστικά τους μιμήθηκαν με ένα αρχιτεκτονικό σύστημα που οι Βυζαντινοί είχαν ανακαλύψει και εξελίξει 1077 χρόνια πριν. Δεν κατάφεραν να επιδιώξουν κάτι εντελώς καινούριο, δεν είχαν καν ευκαιρία να κάνουν κάτι ανώτερο.

Εικόνα 6. Εξωτερική άποψη του Μπλε Τζαμιού

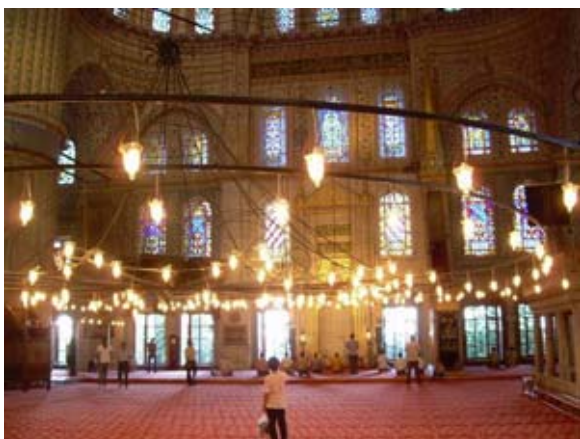
Ιστορικά το τζαμί χτίστηκε μεταξύ 1609 και 1616 με διαταγή του σουλτάνου Αχμέτ Α' -από τον οποίο πήρε και το όνομά του- όταν αυτός ήταν σε ηλικία 20 ετών. Βρίσκεται στην τοποθεσία του αρχαίου Ιππόδρου και απέναντι (δυτικά) από την Αγία Σοφία. Το τζαμί αυτό χτίστηκε στο κέντρο της νοτιοδυτικής πλευράς του ιπποδρόμου επίτηδες απέναντι από την Αγία Σοφία. Η κατασκευή αυτού του οικοδομήματος είχε τόσο ενθουσιάσει τον νεαρό Σουλτάνο που λέγεται ότι και ο ίδιος εργάστηκε για την ανέγερσή του. Δυστυχώς όμως για τον ίδιο τον Σουλτάνο δεν πρόλαβε να χαρεί πολύ το περίλαμπρο αυτό οικοδόμημα λόγω του θανάτου του ένα μόλις χρόνο μετά το άνοιγμα των θυρών του. Μάλιστα, έχει ταφεί μέσα στο τζαμί.

Το τζαμί έγινε γνωστό στη Δύση σαν "Μπλε Τζαμί" λόγω της κυριαρχίας του μπλε χρώματος στην εσωτερική του διακόσμηση. Παρόλα αυτά, το μπλε χρώμα δεν ήταν μέρος της αρχικής διακόσμησης του τζαμιού και στις μέρες μας έχει ξεινιήσει η διαδικασία αφαίρεσής του. Σήμερα, το τζαμί δεν δίνει ιδιαίτερα την εντύπωση του "μπλε" στους επισκέπτες.

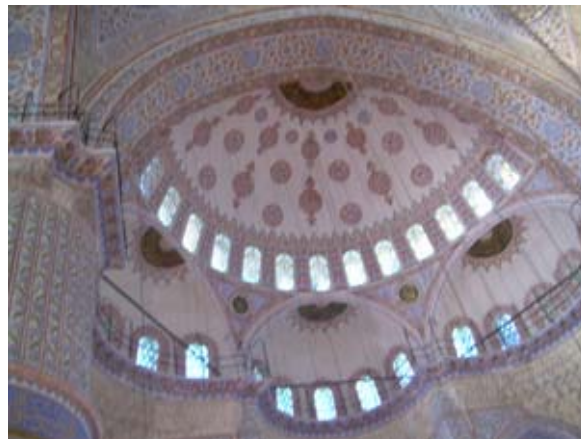
Ο αρχιτέκτονας του Αχμέτ του Α' είχε λάβει εντολή να μη λυπηθεί κανένα έξοδο, προκειμένου να δημιουργήσει τον πιο εντυπωσιακό και όμορφο τόπο λατρείας του Ισλάμ στον κόσμο. Μάλιστα ο Σουλτάνος είχε διατάξει, πριν φύγει για τη Μένικα, να κατασκευαστεί ο τρούλος από ατόφιο χρυσό. Αυτό φυσικά δεν θα μπορούσε να συμβεί λόγω του βάρους του χρυσού. Ο αρχιτέκτονας τότε κατασκεύασε τον τρούλο με απλά υλικά, ενώ για να σώσει την ζωή του πρόσθεσε και 6 μινιαρέδες γύρω από το Τζαμί, δικαιολογούμενος στον Σουλτάνο πως υπήρξε θύμα παρανόησης, (ο αριθμός "έξι" (αλτί) και η λέξη "χρυσός" (αλτίν) προφέρονται σχεδόν το ίδιο στα Τούρικα).

Η βασική δομή του τζαμιού είναι περίπου κυβική, 53 επί 51 μέτρα. Όπως συμβαίνει με όλα τα τζαμιά, είναι έτσι προσανατολισμένο ώστε όταν οι πιστοί κάνουν την προσευχή τους να είναι στραμμένοι προς τη Μένικα. Διακρίνεται σε τρία μέρη: Την εξωτερική αυλή, την εσωτερική αυλή (προαύλιο) και το κυρίως οικοδόμημα.

Ας περιγράψουμε την Αρχιτεκτονική του εσωτερικού του Τζαμιού. Ο κεντρικός κύβος σκεπάζεται από ένα βαθμιδωτό σύστημα θόλων και ημιθόλων, που κορυφώνεται στον κεντρικό θόλο, οι διαστάσεις του οποίου είναι 33 μέτρα διάμετρος και 43 μέτρα ύψος στο κεντρικό του σημείο. Το συνολικό αποτέλεσμα χαρακτηρίζεται από τέλεια οπτική αρμονία και οδηγεί το μάτι στην κορυφή του θόλου.

Εικόνα 7. Διακρίνονται τα βιτρώ, οι διακοσμήσεις με στίχους από το Κοράνι και η κόγχη προσευχής.

Εικόνα 8. Το βαθμιδωτό σύστημα θόλων και ημιθόλων.

Το Μπλε Τζαμί είναι το μοναδικό στην Τουρκία που έχει έξι μινιαρέδες. Όταν αποκαλύφθηκε ο αριθμός των μινιαρέδων, ο Σουλτάνος κατηγορήθηκε για αλαζονεία, καθώς εκείνη την εποχή τον ίδιο αριθμό μινιαρέδων είχε και η Κάαμπα στη Μένικα. Ο Αχμέτ ξεπέρασε το πρόβλημα πληρώνοντας για να χτιστεί ένας έβδομος μινιαρές στο τζαμί της Μένικας. Στο κατώτερο εσωτερικό μέρος το τζαμί κοσμείται με περισσότερα από 20.000 χειροποίητα κεραμικά πλακάκια. Τα ανώτερα επίπεδα είναι

βαμμένα. Περισσότερα από διακόσια παράθυρα με περίτεχνα σχέδια από βιτρό αφήνουν να περάσει φυσικό φως, που στις μέρες μας ενισχύεται από πολυέλαιους. Οι διακοσμήσεις συμπεριλαμβάνουν στίχους από το Κοράνι, ενώ τα πατώματα καλύπτονται με χαλιά που δωρίζουν οι πιστοί και αντικαθίστανται τακτικά.

Το πιο σημαντικό στοιχείο της εσωτερικής αρχιτεκτονικής είναι το μιχράμπ, δηλαδή η κόγχη προσευχής, φτιαγμένο από λεπτοδουλεμένο μάρμαρο, και με τους πλαϊνούς τοίχους σκεπασμένους από κεραμικά πλακάκια. Στα δεξιά του μιχράμπ βρίσκεται το μινμπέρ, δηλαδή ο άμβωνας, όπου στέκεται ο ιμάμης κατά τη διάρκεια της μεσημεριανής προσευχής της Παρασκευής ή των ιερών ημερών. Το τζαμί έχει σχεδιαστεί κατά τέτοιο τρόπο ώστε, ακόμα κι όταν είναι γεμάτο κόσμο, όλοι να μπορούν να βλέπουν και να ακούν τον ιμάμη.

Καθέννας από τους μιναρέδες έχει τρία μπαλκόνια, και μέχρι πρόσφατα ο μουεζίνης ανέβαινε μια στενή σκάλα στο εσωτερικό του μιναρέ πέντε φορές τη μέρα για να καλέσει σε προσευχή. Σήμερα χρησιμοποιούνται μεγάφωνα, και το κάλεσμα αντηχεί σε όλη την παλιά πόλη, συνδυασμένο με το κάλεσμα από τα άλλα τζαμιά της περιοχής.

Ομαδική φωτογραφία με τον ξεναγό μας, κ. Αλέκο, στην είσοδο του μπλε τζαμί.

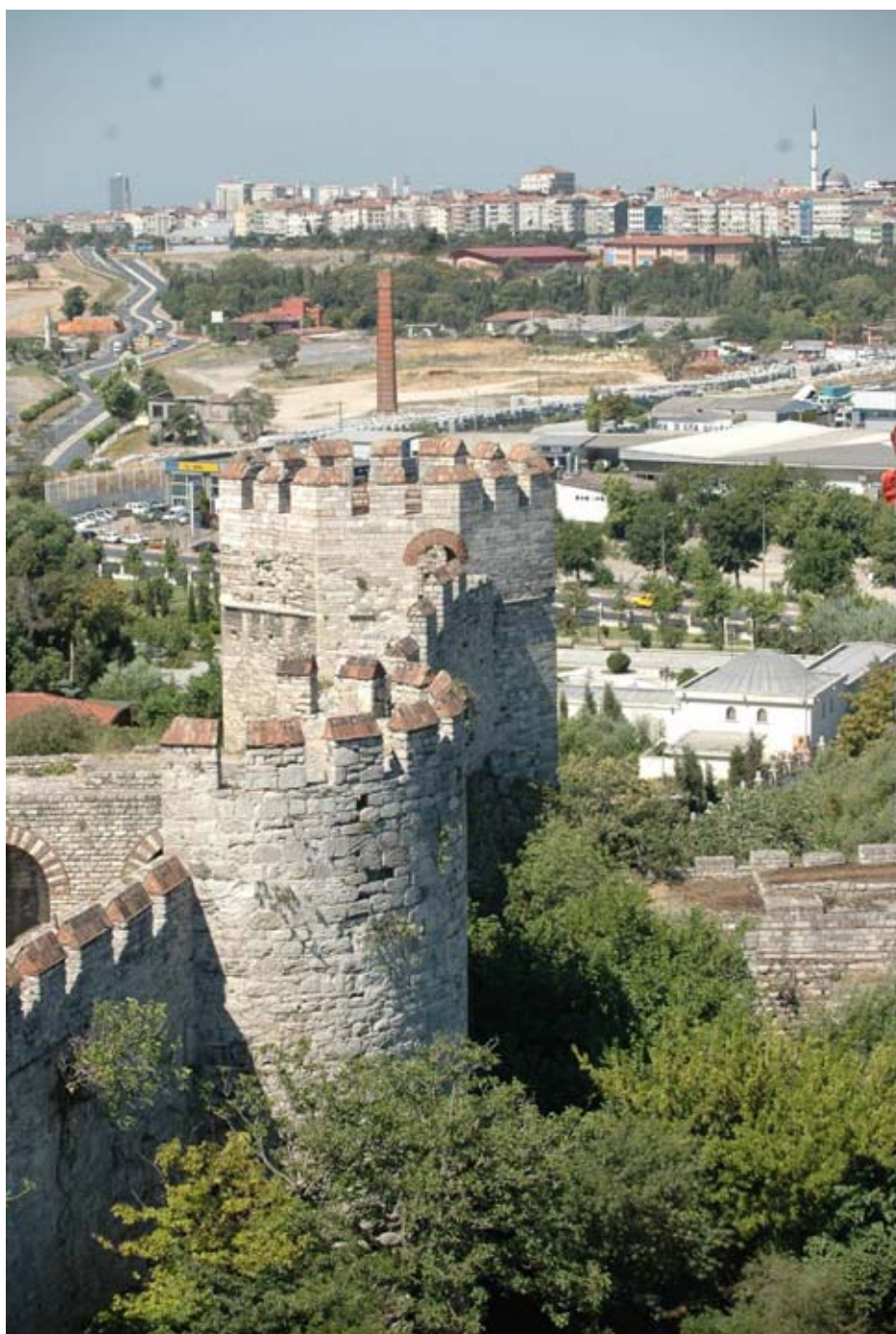

3^{ΟΣ} ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ (01.07.08)

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΤΕΙΧΗ ΚΑΙ ΣΤΟ ISTANBUL KULTUR UNIVERSITESI

Μαριωάννα Λουκά

Η ημέρα ξεκίνησε με καθαρά... πολεοδομικό χαρακτήρα, στα Βυζαντινά Τείχη της Κωνσταντινούπολης. Αρχικά μέσα από το λεωφορείο και στη συνέχεια πεζή, θαυμάσαμε την εξαιρετική κατασκευή των τειχών αυτών, της εποχής του Θεοδοσίου, τα οποία αποτέλεσαν για τόσους αιώνες τον προμαχώνα, την προστασία της Πόλης. Εντύπωση μας προξένησε το γεγονός πως σε απόσταση αναπνοής από τα Τείχη βρίσκονται όχι μόνο ιδιωτικά κτίσματα, αλλά και λαχανόκηποι, που οι κάτοικοι και καλλιεργητές ποτίζουν κυριολεκτικά στη σκιά των επιβλητικών Τειχών...

Βυζαντινά τείχη – λαχανόκηπος Άποψη του περιφραγμένου και επισκέψιμου χώρου των τειχών

Μια πρώτη γεύση πήραμε σταματώντας σε περιφραγμένο και σαφώς οριοθετημένο χώρο, για το κοινό που επιθυμεί να γνωρίσει από πιο κοντά την ιστορία της Κωνσταντινούπολης.

Σταματήσαμε σε δεύτερο σημείο κατά μήκος των Τειχών, πάντοτε από την εξωτερική τους πλευρά, στο διάσημο Γεντί Κουλέ και περιηγηθήκαμε στον εσωτερικό του περίβολο. Η κατάσταση διατήρησης και συντήρησης των Τειχών ήταν εξαιρετική, ωστόσο διαπιστώσαμε με έκπληξη ορισμένες σημαντικές ‘παραφωνίες’: τουαλέτες, απορρίμματα, και τέλος, εντυπωσιακό « εύρημα », μια εγκαταλειμμένη σκηνή θεάτρου, προφανώς από κάποια παράσταση που είχε δοθεί λίγο πριν...

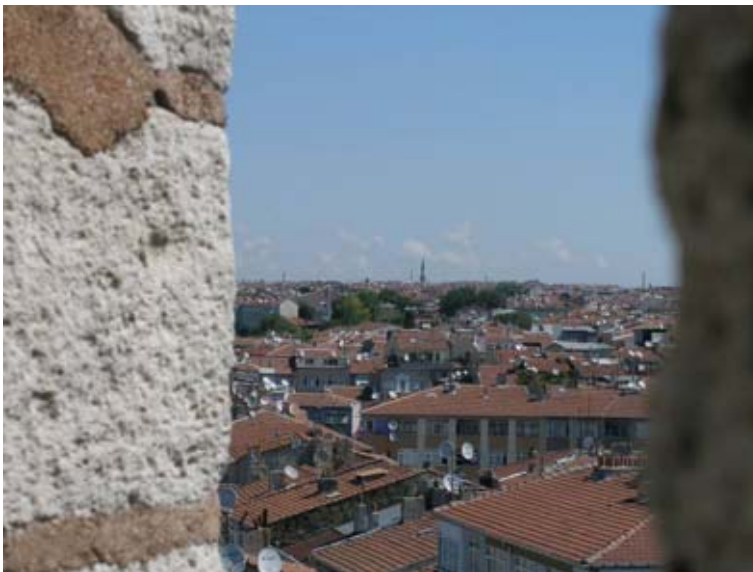

Εσωτερικός περίβολος Γεντί Κουλέ, με ακόμα στημένη την σκηνή μιας εκδήλωσης που έχει τελειώσει και με αυτοσχέδιες υγειονομικές εγκαταστάσεις.

Οι τολμηρότεροι ανεβήκαμε την πετρόκτιστη κλίμακα και παρατηρήσαμε με δέος τα σκοτεινά και φαινομενικά απύθμενα μουντρούμια μιας άλλης εποχής. Η άνοδός μας μέσα από τον πύργο αποζημιώθηκε με μια από τις ωραιότερες απόψεις της Πόλης, που απλωνόταν ανάμεσα στις πολεμίστρες μπροστά μας μεγαλοπρεπής, εντυπωσιακή, ένα πραγματικό κέντρο πολιτισμού, εμπορίου, με εκατοντάδες πλοία να περνούν ασταμάτητα τον Βόσπορο.

Άποψη της Κωνσταντινούπολης από τις πολεμίστρες του Γεντί Κουλέ.

Ολοκληρώνοντας την περιήγησή μας στα Θεοδοσιανά Τείχη της Κωνσταντινούπολης, κατευθυνθήκαμε στο İstanbul Kültür Üniversitesi, ένα ιδιωτικό πανεπιστήμιο που εντοπίσαμε μετά από λίγη ώρα, κοντά σε μια περιοχή όπου κατά τα φαινόμενα συντελείται σημαντική πολεοδομική δραστηριότητα, με κατασκευές συγκροτημάτων πολυτελών κατοικιών, οι οποίες ομολογουμένως δεν μας κέρδισαν με την αισθητική τους...

Συγκρότημα μοντέρνων κατοικιών κοντά στο İstanbul Kültür Üniversitesi

Η επίσκεψή μας στο İstanbul Kültür Üniversitesi ήταν ιδιαίτερος ενδιαφέρουσα: το ιδιωτικό αυτό Πανεπιστήμιο στεγάζεται σε ένα υπερσύγχρονο κτίριο που περιλαμβάνει στοιχεία που δεν θα περίμενε κανείς να αποτελούν μέρος ενός χώρου μόρφωσης (π.χ. κυλιόμενες κλίμακες και κομμωτήριο!). Εκεί συναντήσαμε την καθηγήτρια κ. Nur Akin και παρακολούθησαμε μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα διάλεξη από τον Erbatur Çavuşoglu, Επίκουρο Καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Καλών Τεχνών Mimar Sinan, στο Τμήμα Πολεοδομικού Σχεδιασμού. Εκτός από μια συμπυκνωμένη αναδρομή στην οικιστική ιστορία της περιοχής, μας έδωσε πολύ ενδιαφέροντα και εντυπωσιακά στατιστικά στοιχεία για τον πληθυσμό της Πόλης, που αυξάνεται κάθε χρόνο κατά 500.000 κατοίκους (!) καθώς και για τα προβλήματα, οικονομικά, κοινωνικά, πολεοδομικά, με ιδιαίτερη επισήμανση στο φαινόμενο των *gecekondu*, που επισύρει μια τέτοια γιγάντωση. Η διάλεξή του ήγειρε πολλά ερωτήματα, στα οποία τόσο ο ομιλητής όσο και η κ. Nur Akin απάντησαν με προθυμία και ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Η άφιξή μας στο İstanbul Kültür Üniversitesi. Οι κυρίες Σοφία Ανγερινού-Κολώνια και Nur Akin.

Θαυμάζοντας την μοντέρνα αισθητική του İstanbul Kültür Üniversitesi

Ο Επίκουρος καθηγητής κ. Erbatur Çavuşoğlu επί το έργον!

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΦΑΝΑΡΙ

Ελένη Οικονομοπούλου

Από το Πανεπιστήμιο μας υπέδειξαν στον χάρτη μια προτεινόμενη διαδρομή που θα μπορούσαμε να ακολουθήσουμε με τα πόδια προκειμένου να εμπλακούμε στην ζωή της συνοικίας των Φαναριωτών. Φτάνοντας λοιπόν, νωρίς το απόγευμα στο Φανάρι είχαμε την χαρά να επισκεφτούμε και να δεχτούμε τις ευλογίες του Οικουμενικού Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίου ο οποίος μας δέχθηκε και μας μίλησε πολύ απλά και προσιτά με μια αφάνταστη πραότητα που συγκινεί.

Λίγο αργότερα και πριν αρχίσει ο εσπερινός στον Ι.Ν. του Αγίου Γεωργίου μας δόθηκε η ευκαιρία να πραγματοποιήσουμε την προαναφερόμενη προτεινόμενη διαδρομή. Περιπλανηθήκαμε στα στενά της συνοικίας -χωρίς πάντα να ακολουθούμε απόλυτα την διαδρομή...και αρκετές φορές ακουγόταν η ερώτηση: "Τι λέτε; Να πάμε από εδώ;"- Το αποτέλεσμα ήταν το επιθυμητό. Να έρθουμε σε επαφή με την αρχιτεκτονική και την τοπογραφία της συνοικίας και να εμπλακούμε στην ζωή της, όσο αυτό μπορεί να θεωρηθεί εφικτό για κάποιον που για εξαιρετικά περιορισμένο χρόνο κινείται στα στενά της.

Ωστόσο, μάλλον το πετύχαμε γιατί είναι βέβαιο πως ψυχολογικά νιώθαμε έτοιμοι να το κάνουμε για όσο χρόνο και αν μας επέτρεπε το πρόγραμμά μας να παραμείνουμε στο Φανάρι. Και όλα φαίνεται πως συνέβαλαν στην εμπλοκή μας... Ακόμη και οι 'τακτοποιημένες' μπουγάδες – τα λεγόμενα τσαμασίρια (çamasır)- οι σημερινοί της κάτοικοι, και τα υπέροχα κτήρια της - οι κατασκευές από έξοχους μαστόρους στην πιο ελληνική και αριστοκρατική άλλοτε συνοικία της Πόλης... αφημένα στον χρόνο.

Δεν είναι ότι δεν ξέρεις τι συμβαίνει, απλώς δεν μπορείς ή δεν θέλεις να το συνειδητοποιήσεις...

Η θλιβερή εικόνα συμπληρώνεται φτάνοντας κανείς στην κορυφή του λόφου όπου δεσπόζει το επιβλητικό κτήριο της Μεγάλης του Γένους Σχολής, κλειστό και σιωπηλό, με την Τουρκική σημαία πάνω από την είσοδο, για να εξηγή τους λόγους της εγκατάλειψής του. Ενώ η μικρή πινακίδα στα Τουρκικά, 'Özel Fener Rum Lisesi, İlköğretim okulu' (= 'Ιδιωτικό Λύκειο Ρωμίων Φαναρίου, Σχολείο πρότυπης διδασκαλίας') συγκρινόμενη με την εντοιχισμένη στο κτήριο επιγραφή στα Ελληνικά φαντάζει αστεία.

Ύστερα από την περιπλάνηση μας, επιστρέψαμε στο Πατριαρχείο για τον εσπερινό. Έναν εσπερινό με περιορισμένο αριθμό πιστών – σχεδόν μόνο εμείς...- με μια ατμόσφαιρα όμως μοναδική και καταλυτική που δεν σε αφήνει λεπτό να ξεχάσεις ότι βρίσκεσαι στην Κωνσταντινούπολη, όπου ο Χριστιανισμός πασχίζει να κρατηθεί σε μια έντονα Ισλαμική κοινωνία.

Φορτισμένοι συναισθηματικά από την επίσκεψή μας στο Φανάρι και το Οικουμενικό Πατριαρχείο, επιστρέψαμε στο λεωφορείο για να μεταβούμε στο κέντρο της Πόλης και να περιηγηθούμε 'κατά βούληση'.

Το ίδιο βράδυ, κουρασμένοι αλλά γεμάτοι εικόνες, αρκετοί από εμάς συγκεντρωθήκαμε σε ένα πολύ ατμοσφαιρικό, ίσως άλλοτε χάνι στο τέλος της οδού İstiklal, ως τελική στάση της ημέρας πριν επιστρέψουμε στον ξενώνα ή στο ξενοδοχείο.

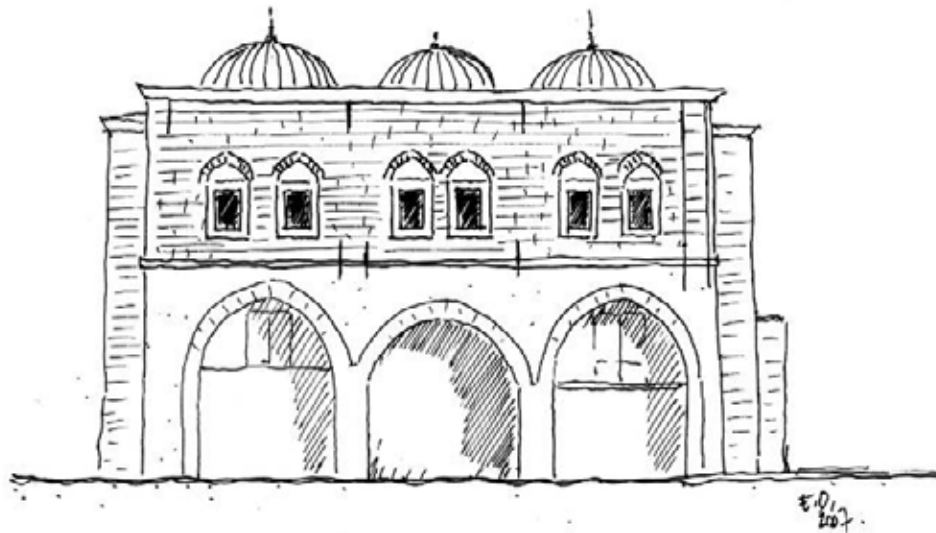
Και εκεί, 'αποκαλύφθηκε' πως πέρασαν όλοι το ελεύθερο απόγευμά τους... .όπως ακριβώς υποφιαζόμασταν! Με παζάρια και διαπολιτισμικές επαφές μέσα στις σιεπαστές αγορές της Κωνσταντινούπολης, και ιδιαίτερα στην Μεγάλη Σιεπαστή Αγορά (Kapalı Çarşı) με τα μπεζεστένια της (αγορές υφασμάτων), κατασκευές πολύ ασφαλείς για την φύλαξη των πολύτιμων αγαθών, που ενίοτε χρησιμοποιούνταν και ως τράπεζες και την Αγορά της Αιγύπτου (Misir Çarşısı) .....

..... τα μοναδικής αρχιτεκτονικής συμπλέγματα της Κλασικής Οθωμανικής περιόδου (15^{ος}-17^{ος} αιώνας), τότε που η Οθωμανική πόλη έφτασε στην ακμή της όσον αφορά τη δομή της, τον πολιτισμό, το εμπόριο και κατ' επέκταση την οικονομία της. Αναμφίβολα σε μεταφέρουν σε μια άλλη εποχή, τότε που οι αγορές είχαν μόνο φυσικό φωτισμό καθώς έκλειναν με την δύση του ηλίου (όπως συμβαίνει και σήμερα), αλλά κυρίως γιατί σύμφωνα με τη νοοτροπία της Τουρκικής κοινωνίας όλες οι δραστηριότητες γίνονταν με το φως της ημέρας, αφήνοντας τη νύχτα και το φως του κεριού για περισυλλογή και προσευχή.

Καληνύχτα....

4^{ος} ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ (2.7.2008)

ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΕΚΔΡΟΜΗ ΣΤΑ ΠΡΙΓΚΙΠΟΝΝΗΣΙΑ

Ευγενία Τούση, Βασιλική Φυτά

Η τέταρτη ημέρα παραμονής μας στην Κωνσταντινούπολη, περιελάμβανε μια ευχάριστη περιήγηση στα Πριγκιποννήσια, γνωστό τουριστικό θέρετρο της Πόλης.

Τα Πριγκιποννήσια είναι ένα σύμπλεγμα νησιών στη Θάλασσα του Μαρμαρά, νότια της Κωνσταντινούπολης, στο στόμιο του κόλπου της Νικομηδείας. Αποτελείται από τέσσερα μεγάλα νησιά (Πρώτη, Αντιγόνη, Χάλκη, Πρίγκηπος) και πέντε μικρότερα (Πίτα, Νέανδρος, Οξειά, Πλάτη, Αντιρόβυθος).

Τα νησιά αυτά μνημονεύονται για πρώτη φορά τον 4ο αιώνα π.Χ. από τον Αριστοτέλη με το όνομα "Χαλκηδόνιοι νήσοι" ή "Δημόνησοι". Η σημερινή ονομασία προήλθε από την εποχή που το μεγαλύτερο νησί υπήρξε ιδιοκτησία του βυζαντινού πρίγκιπα Ιουστίνου Κουροπαλάτη, στα 569 μ.Χ., ο οποίος έτισε και ανάκτορο σε αυτό. Έκτοτε το νησί ονομάστηκε "Νήσος του Πρίγκηπος" και κατ'επέκταση τα γύρω νησιά "Πριγκηπόννησα". Οι Οθωμανοί τα αποκαλούσαν με διάφορα ονόματα κατά καιρούς, όπως: Kezel adalar – "Ερυθρόνησα", Paraz adalare – "Παπαδονήσια",

Seytan adalare – "Διαβολονήσια". Στην καθημερινή ομιλία οι Έλληνες της Πόλης τα αποκαλούσαν "τα Νησιά", ενώ η σημερινή επίσημη τουρκική ονομασία τους είναι Istanbul adalari – "Τα νησιά της Πόλης".

Κατά την περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, τα Πριγκιποννήσια υπήρξαν τόπος εξορίας για Αυτοκράτορες και Πατριάρχες. Το ίδιο συνέβη αργότερα και με Οθωμανούς Σουλτάνους. Ο πληθυσμός των νησιών στο παρελθόν αποτελούνταν από σημαντικότερο αριθμό Ελλήνων, Αρμενίων και Εβραίων, οι οποίοι είτε έμεναν εκεί μόνιμως ή είχαν παραθεριστικές κατοικίες. Σταδιακά, όπως και στην υπόλοιπη Κωνσταντινούπολη, η πληθυσμιακή αυτή σύνθεση αλλοιώθηκε, καθώς τα Πριγκιποννήσια επελέγησαν από πολλούς πλούσιους Τούρκους ως τόπος διαμονής. Έτσι χτίστηκαν ακριβές επαύλεις και τα νησιά απέκτησαν κοσμοπολίτικο χαρακτήρα.

Παρά ταύτα, το πέρασμα των μειονοτήτων είναι εμφανές ακόμη και σήμερα.

Έχοντας ήδη δει πολλές εικόνες και αντιφατικές όψεις της Πόλης και ύστερα από μια πολύ ενδιαφέρουσα διάλεξη στο Istanbul Kultur Universitesi, που έδωσε το στίγμα σύγχρονων πολεοδομικών προβληματισμών σχετικά με τις κοινωνικο-οικονομικές ανισότητες στη στέγαση, περιμέναμε με ιδιαίτερο ενδιαφέρον τη περιήγηση αυτή.

Φτάνοντας στην αποβάθρα στο Kabatas τελευταία στιγμή, επιβιβαστήκαμε στο πλοίο όπου υπήρχε έντονος συνωστισμός. Οι δυο πρώτες στάσεις του καραβιού, ήταν η Kinaliada (Πρώτη) και το Burgazadası (Αντιγόνη), όπου το πλήθος του κόσμου που κατέβηκε σε αυτά τα δυο νησιά ήταν ημερήσιοι επισκέπτες για μπάνιο.

Μετά από μια ώρα και είκοσι λεπτά ταξιδιού, αποβιβαστήκαμε στη Χάλκη, όπου επισκεφθήκαμε τη Θεολογική Σχολή, με ιππήλατη άμαξα, όπως πραγματοποιούνται όλες οι μετακινήσεις στο νησί.

Η Θεολογική Σχολή ιδρύθηκε το 1844 και το 1971 έκλεισε οριστικά.

Μετά το σεισμό του 1892, το κτίριο υπέστη σοβαρές ζημιές και επισκευάστηκε με τη βοήθεια της χορηγίας του Παύλου Στεφάνοβικ, υπό την επίβλεψη του αρχιτέκτονα Περικλή Φωτιάδη. Στον προαύλιο χώρο υπάρχει ο ναός της Αγίας Τριάδος, όπου μας υποδέχτηκε ο μοναχός Δωρόθεος, που μας ξενάγησε στο χώρο της Σχολής.

Στον τρίκλιτο αυτό ναό, υπάρχει η εικόνα της Παναγίας Παισολύπης που είναι αμφιπρόσωπη, χαρακτηριστικό δείγμα των βυζαντινών χρόνων.

Το κτιριακό αυτό συγκρότημα, είναι ιδιαίτερα επιβλητικό και περιλαμβάνει, αίθουσες διδασκαλίας, κοιτώνες μαθητών και καθηγητών, τον ιδιαίτερο κοιτώνα του Πατριάρχη, αίθουσα τελετών, βιβλιοθήκη στον υπόγειο χώρο, που περιλαμβάνει 60.000 τόμους με βιβλία διαφορετικών κατηγοριών.

Το δυναμικό της Σχολής έφτανε περίπου τα 150 άτομα (σπουδαστές, καθηγητές και ένας γιατρός), ενώ πλέον φιλοξενεί 14 άτομα, τα οποία φροντίζουν έτσι ώστε η Σχολή να μπορέσει να τεθεί σε λειτουργία αμέσως μόλις δοθεί η άδεια.

Επόμενος προορισμός μετά τη Χάλκη ήταν η Πρίγκηπος, όπου φτάσαμε μετά από μισή ώρα εν πλω.

Η Πρίγκηπος είναι το μεγαλύτερο από τα εννέα νησιά του συμπλέγματος και είχε αμιγώς ελληνικό πληθυσμό. Μετά τα γεγονότα του 1922, ακολούθησε η σταδιακή αποχώρηση πολλών Ελλήνων και η υποχρεωτική απαλλοτρίωση από το τουριστικό κράτος των ιδιοκτησιών τους που θεωρήθηκαν εγκαταλελειμμένες και τότε εγκαθίστανται οι πρώτοι Τούρκοι μόνιμοι κάτοικοι στο νησί.

Πολλές γνωστές προσωπικότητες έζησαν ως εξόριστοι στην Πρίγκηπο. Από τη βυζαντινή εποχή (ο αρχιεπίσκοπος της Μεγάλης Αρμενίας, Ναρσής Α', ο έκπτωτος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ευτύχιος, η αυτοκράτειρα Ειρήνη η Αθηναία κ.α.) μέχρι και τη δεκαετία του 1920, όπου έζησε εξόριστος για κάποια χρόνια και έγραψε τα απομνημονεύματά του ο Leon Trotsky, ένας από τους ηγέτες της Ρώσικης επανάστασης.

Φτάνοντας στη Πρίγκηπο παρατηρεί κανείς τις ομοιότητες στη χωρική φυσιογνωμία με τα υπόλοιπα νησιά του συμπλέγματος, όπου κυριαρχεί το φυσικό στοιχείο και οι ιδιαίτεροι αρχιτεκτονικοί τύποι κτιρίων. Χρησιμοποιώντας πάλι άμαξα, αφού περιηγηθήκαμε στη μια πλευρά του νησιού, φτάσαμε σε ένα πλάτωμα και συνεχίζοντας με τα πόδια, λόγω της έντονης κλίσης του εδάφους κατευθυνθήκαμε στο εκκλησάκι του Αϊ Γιώργη Κουδουνά. Από την κορυφή του λόφου όπου βρίσκεται το εκκλησάκι, μπορεί να διακρίνει κανείς το μέγεθος και τη δομή του πολεοδομικού ιστού της Κωνσταντινούπολης, σε συνδυασμό με την υπέροχη πανοραμική θέα που αποζημιώνει τον επισκέπτη από την ταλαιπωρία της ανάβασης.

Η μονή Αγ. Γεωργίου Κουδουνά είναι από τις αρχαιότερες των Πριγκιποννήσων, αφού ήταν κτισμένη το 10ο αιώνα στα χρόνια του Νικηφόρου Φωκά. Μια πυρκαγιά που ξέσπασε το 1986 στις πλαγιές του βουνού, έφτασε ως τα ιστορικά κελιά της μονής καταστρέφοντάς τα. Έτσι έχασε την επιβλητικότητά της και την παραδοσιακή μορφή της. Οι μεταγενέστερες ατυχείς παρεμβάσεις αλλοίωσαν τη φυσιογνωμία της.

Η είσοδος στην εκκλησία γίνεται από τα πλάγια, όπου μπαίνοντας αντικρίσαμε την εικόνα του Αγίου Γεωργίου, χρυσή και γεμάτη τάματα. Η εκκλησία έχει πλούσιο διάκοσμο, τόσο τοιχογραφίες όσο και κρεμασμένες εικόνες. Χρωματικά επικρατεί το γαλάζιο, το λευκό και το χρυσό και βεβαίως υπήρχε πληθώρα πολυελαίων (κάτι που παρατηρήσαμε σε όσες εκκλησίες επισκεφθήκαμε στην Κωνσταντινούπολη).

Επιστρέψαμε στην Κωνσταντινούπολη, στην αποβάθρα του Kabatas, περίπου έξι ώρες το απόγευμα, όπου στη συνέχεια κατευθυνθήκαμε στην πλατεία Taksim για να φάμε και να συνεχίσουμε την περιήγηση μας στην Πόλη.

Εν πλω, προς τα Πριγκιποννήσια

Χάλκη. Μετακίνηση με άμαξες

Η είσοδος της Θεολογικής Σχολής

Taking notes...στην είσοδο της Θεολογικής Σχολής

Άποψη τμήματος του κτιρίου της Θεολογικής Σχολής

*Το εσωτερικό του ναού της Αγίας Τριάδας στη Θεολογική Σχολή.
Ο Μοναχός Δωρόθεος σε αίθουσα της Σχολής*

Οι συμμετέχοντες σε αίθουσα της Σχολής

Η βιβλιοθήκη στο υπόγειο χώρο Σχολής

Άποψη των κοιτώνων της Σχολής (στο βάθος βρίσκεται ο ιδιαίτερος κοιτώνας του Πατριάρχη)

Προσεγγίζοντας την Πρίγκηπο με το καράβι

Η συνάδελφος και συμφοιτήτρια Ευγενία Τούση την ώρα που μας δίνει πληροφορίες για την Πρίγκηπο

Πολυτελείς κατοικίες στη Πρίγκηπο

Άγιος Γεώργιος Κουδουνάς

Το εσωτερικό του Ναού

Η θέα της Πόλης από τον προαύλιο χώρο του Ναού

*Στον προαύλιο χώρο του ναού – Βαρβάρα Παπαθανασίου, Ευγενία Τούση
Απολαμβάνοντας τη βόλτα με την άμαξα*

5^{ΟΣ} ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ (3.7.2008)

ΠΕΡΑΝ - ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟ - ΖΑΠΠΕΙΟ - ΤΑΡΛΑΜΠΑΣΙ

Στεφανία Μπονέτη

Από τις αρχές του 19ου αιώνα μεταφέρεται στο Γαλατά το παλιό εμπορικό κέντρο, που πολλούς αιώνες στεγαζόταν στην απέναντι όχθη, στην παραλία του Κεράτιου κόλπου και γειτόνευε με το Φανάρι.

Κοντά στο νέο εμπορικό κέντρο και σε μία νέα περιοχή που στεγάζει τις ξένες πρεσβείες, έρχεται να κατοικήσει η ανερχόμενη εμπορική τάξη, η οποία συναλλάσσεται με την Ευρώπη.

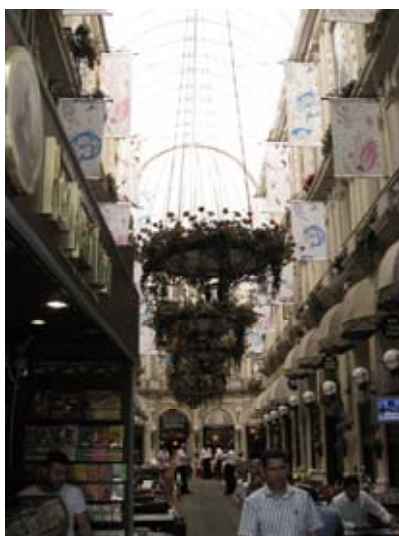
Στο Πέραν, την καινούρια αυτή συνοικία, που εξελικτικά παίρνει τη μορφή εκσυγχρονισμένου κοσμοπολίτικου κέντρου, κατοικούν Έλληνες, Αρμένιοι, Φράγκοι, Λατίνοι, Άγγλοι, Πορτογάλοι και λιγιστοί Οθωμανοί.

Η διαμόρφωση του κοινωνικού ιστού της ελληνικής κοινότητας προχωρεί με την ταυτόχρονη ανάπτυξη της νέας συνοικίας.

Η ελληνική κοινότητα του Πέραν δίνει προτεραιότητα στην κοινωνική πρόνοια, την εκπαίδευση και την αναβάθμιση της πνευματικής και κοινωνικής ζωής των μελών της. Η ακμή της κοινότητας, όπως και όλου του ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης κορυφώνεται στις αρχές του 20ου αιώνα και συνεχίζει με διάφορες διακυμάνσεις ως το 1922. Δημογραφικά, ο ελληνισμός της Πόλης αποτελούσε το 1/3 του πληθυσμού της πρωτεύουσας που έφτανε τότε το 1.000.000.

Ακόμη και τώρα, η κεντρική οδός του Πέραν, η πεζοδρομημένη σήμερα λεωφόρος Ιστικάλ, διατηρεί μία μελαγχολική ελληνική ανάμνηση.

Πολυκατοικίες του 19ου αιώνα και πρώην ευρωπαϊκές πρεσβείες με μεγαλειώδεις προσόψεις, που από το 1923, (έτος κατά το οποίο τουρκική πρωτεύουσα έγινε η Άγκυρα), μετατράπηκαν σε απλά προξενεία, κοσμούν τον πιο εμπορικό δρόμο της πόλης. Σε κάποιες εκκλησίες, που εξυπηρετούσαν τις κοινότητες των ξένων του Πέραν, συγκεντρώνονται ακόμα πιστοί, ενώ άλλες στέκουν σιωπηλοί μάρτυρες άλλων εποχών. Στενά δρομάκια, πίσω από την Ιστικάλ φιλοξενούν σήμερα δημοφιλή τζαζ μπαρ και καταστήματα, τα οποία πουλούν χειροποίητα κοσμήματα, έπιπλα, μεταξωτά μαντήλια, γυαλιά, είδη χαμάμ κ.α. Οι κινηματογράφοι και τα εστιατόρια της περιοχής προσελκύουν επίσης πλήθος κόσμου.

Στη Λεωφόρο Ιστικάλ

Στην Πόλη, αυτήν την περίοδο είχαν... "indirim", δηλαδή εκπτώσεις. Και τότε η πολύβουη Ιστικλάλ πάλλεται ακόμα περισσότερο στο ρυθμό εκατοντάδων περαστικών.

Πέμπτη πρωί, περπατώντας ανάμεσα σ' αυτό το πολύχρωμο πλήθος, συναντήσαμε τον καθηγητή κύριο Ουζούνογλου για να ξεναγηθούμε μαζί του το τελευταίο πρωινό της εκδρομής, για την οποία τόσο μας συνέδραμε και θέλουμε να τον ευχαριστήσουμε θερμά για μία ακόμα φορά.

Στον αριθμό 60 της Ιστικιάλ στέκεται η παλιά έπαυλη Σισμάνογλου, το Σισμανόγλειο Μέγαρο, σήμερα λαμπρό πολιτιστικό κέντρο του προξενείου μας. Το κτήριο ανήκε σε κάποιον βρετανό και το 1896 κατέρρευσε από μεγάλο σεισμό μαζί με πολλά άλλα κτήρια του Πέραν. Αργότερα ο ιδιοκτήτης ανέγειρε διώροφο, το οποίο πούλησε στην ελληνική οικογένεια μεγαλεμπόρων Σισμάνογλου. Το 1906 το κτήριο ανακαινίστηκε και δέχτηκε προσθήκες. Ο Αναστάσιος Σισμάνογλου, το 1939, το δώρισε στο ελληνικό δημόσιο.

Στη δεκαετία του '50 νοικιάστηκε σε αμερικανούς, αργότερα εγκαταλείφθηκε, ερειπώθηκε και το 1980 έγινε πεδίο μάχης μεταξύ των αριστερών Κούρδων και των Γκριζών Λύκων. Την περίοδο της ανακαίνισής του εντοπίστηκαν στα σκουπίδια και υγρά χαλάσματα του είκοσι έξι ανθρώπινοι σκελετοί.

Η ανακαίνισή του ξεκίνησε το 2000-2001, το 2003 παραδόθηκε και έκτοτε λειτουργεί ως δραστήριο πολιτιστικό κέντρο. Διακόσιες επτά εκδηλώσεις έχουν πραγματοποιηθεί στο χώρο αυτό, με στόχο την επαφή της μειονότητας με τον ελληνικό πολιτισμό, με την ευρύτερη πνευματική κοινότητα και την προσέγγιση της σημερινής Ελλάδας στην Τουρκία.

Οι Έλληνες της Πόλης αισθάνονται περήφανοι που έχουν ένα πνευματικό σπίτι. Το κτήριο είναι εκλεκτικιστικό μπαρόκ οθωμανικού τύπου. Οι διοικητικές υπηρεσίες βρίσκονται λίγο πιο κάτω στο Turnacibi Sokak 32 – Beyoglu.

Αποχαιρετούμε και ευχαριστούμε τον έλληνα πρόξενο κο Αλέξη Αλεξανδρή για τη φιλοξενία και την ενημέρωση και φεύγουμε συγκινημένοι από τη μεγάλη ιστορία του χώρου και το μεγαλείο της σημερινής προσφοράς του.

Ο περίπατος στην περιοχή συνεχίζεται και φτάνουμε στο επιβλητικό μέγαρο του Ζαπείου Παρθενωγαγείου. Βρίσκεται κοντά στην κεντρική πλατεία Ταξίμ και δίπλα στον ιστορικό ενοριακό ναό της Αγίας Τριάδος Σταυροδρομίου. Μαζί με το Ζωγράφειο και τη Μεγάλη του Γένους Σχολή είναι τα τρία ελληνικά σχολεία που λειτουργούν σήμερα.

Είναι κληροδότημα των αδελφών Κωνσταντίνου και Ευάγγελου Ζάππα (ο πρώτος ιδρυτής του Ζαπείου Μεγάρου στην Αθήνα και ο δεύτερος οραματιστής της αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων).

Το Σεπτέμβριο του 1875 ιδρύθηκε η Σχολή και έγινε η έναρξη των μαθημάτων σε ενοικιασμένο κτήριο. Το 1879 το Ζάππειο ανακηρύχθηκε ισόβαθμο με το Αρσάκειο και πνευματική συνεργασία των δύο σχολείων συνεχίζεται από τότε μέχρι σήμερα. Το 1881 άρχισε η ανέγερση του ιδιόκτητου

κτηρίου του Παρθεναγωγείου και το 1885 σε πανηγυρικό κλίμα έγιναν τα εγκαίνια του μεγαλοπρεπούς νεοκλασικού κτηρίου, το οποίο φιλοξενούσε ως οικοτόρους, μαθητρίες από τις ελληνικές κοινότητες των βαλκανικών χωρών, της Μικράς Ασίας και των ελληνικών νησιών.

Το σχολικό έτος 1885-1886 λειτούργησε για πρώτη φορά η πρώτη τάξη του Διδασκαλείου, όπου η φοίτηση ήταν διετής. Δεχόταν σπουδάστριες όχι μόνο από την Κωνσταντινούπολη, αλλά και από την υπόλοιπη Τουρκία, τη Ρωσία, τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία, την Αίγυπτο και την Ελλάδα.

Το Παρθεναγωγείο παρείχε την αγωγή και την επιστημονική κατάρτιση για την προσφορά των αποφοίτων του στην οικογένεια και την κοινωνία. Μετά την Μικρασιατική καταστροφή και τα γεγονότα του '55 και του '64 ο ελληνικός πληθυσμός μειώθηκε και το Ζάππειο συνέχισε την πορεία του ως κοινοτικό σχολείο. Το 2000 το Ζάππειο Λύκειο έγινε μικτό. Το σχολείο σήμερα διαιρείται σε δύο εκπαιδευτικές βαθμίδες: την Πρωτοβάθμια (νηπιαγωγείο και δημοτικό) και τη Δευτεροβάθμια (γυμνάσιο και Λύκειο).

Οι 14 μαθητές του νηπιαγωγείου και οι 46 του δημοτικού, εκτός των κανονικών μαθημάτων τους, μαθαίνουν αγγλικά, γαλλικά και τη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή. Οι περίπου 40 μαθητές του γυμνασίου και λυκείου παρακολουθούν στην ελληνική γλώσσα όλα τα μαθήματα του εκπαιδευτικού προγράμματος του ελληνικού Υπουργείου Παιδείας και στην τουρκική γλώσσα τα μαθήματα ιστορίας, γεωγραφίας και τουρκική γραμματική και γλώσσα. Μετά την αποφοίτησή τους έχουν το δικαίωμα να εισαχθούν στο Πανεπιστήμιο του Βοσπόρου.

Οι μαθητές φορούν στολή με το μονόγραμμα του σχολείου τους, το «Ζ». Οι απόφοιτοι έχουν συστήσει Σύλλογο, διατηρούν στενές σχέσεις με το σχολείο τους και το επισκέπτονται συχνά ερχόμενοι από το εξωτερικό, ή την Ελλάδα.

Το κτήριο του Ζαππείου είναι ένα τετραώροφο μεγαλοπρεπές νεοκλασικό. Στους ορόφους του (1000 τμ καθένας) υπάρχουν πέντε κλειστοί χώροι γυμναστικής, τρεις χώροι αθλητισμού, αίθουσες διδασκαλίας, γραφεία των καθηγητών και των διευθυντών, αίθουσα συνεδριάσεων (με πορτρέτα των αδελφών Ζάππα), αίθουσα για σιάκι και παιχνίδια, αίθουσα θεάτρου και βοηθητικοί χώροι. Το εσωτερικό του σχολείου είναι ευρύχωρο και ευπρεπές. Υπάρχουν όμορφες νωπογραφίες από την Προποντίδα και τον Βόσπορο. Στους τοίχους, έργα των μαθητών και φωτογραφίες από τις διάφορες δραστηριότητές τους.

Τα παράθυρα φιλτράρουν το φως της Πόλης. Στην αίθουσα θεάτρου γίνονται πολλές εκδηλώσεις και κάθε χρόνο παρουσιάζεται από τους μαθητές των δύο βαθμίδων ένα ελληνικό θεατρικό έργο.

Περπατήσαμε στους εσωτερικούς χώρους του σχολείου, ξεναγηθήκαμε και ενημερωθήκαμε για την ιστορία του από τη Διευθύντριά, στην οποία επιθυμούμε να εκφράσουμε και μέσα από αυτό το τεύχος πολλές ευχαριστίες και να ευχηθούμε δύναμη και επιτυχία στο έργο που επιτελεί μαζί με τους συναδέλφους της.

Θεωρώ ότι η Σχολή σήμερα αποτελεί ένα σύμβολο των καιρών μας, ίσως περισσότερο από όσο ήταν σύμβολο της εποχής κατά την οποία ιδρύθηκε....

Ο Καθηγητής κος Ουζούνoglou με τη διευτρία του Ζαπείου.

Εσωτερικά Ζαπείου

Αποχαιρετούμε το Ζάππειο, διασχίζουμε την Ιστικιάλ και κατευθυνόμαστε πολύ κοντά, στη συνοικία Ταρλάμπασι. Η περιοχή είναι πολύ κεντρική και υποβαθμισμένη. Γειτονεύει, θα λέγαμε, με την κεντρική περιοχή Μπέγιογλου, το Τάξιμ και τον εμπορικό δρόμο. Διαπιστώνουμε πόσο γρήγορα μπορεί κανείς να βρεθεί σ' έναν τόπο κι έναν κόσμο τόσο διαφορετικούς... Βλέπουμε ένα τεράστιο κτηριακό απόθεμα εγκαταλειμμένο. Παλιότερα πρέπει να υπήρξε πλούσια αστική περιοχή. Τα κτήρια δεν είναι στενομέτωπα, αλλά αρκετά μεγάλα, περίτεχνα, σε εγκατάλειψη.

Οι πληθυσμοί που κατοικούν είναι μετανάστες και μειονότητες, οι οποίοι διαβιώνουν στα ισόγεια κυρίως αυτών των κτισμάτων.

Υπάρχει ένα είδος «γκιετοποίησης» στη συνοικία και η επίσκεψή μας περιορίστηκε στους δύο πρώτους παράλληλους δρόμους, καθώς οι πληροφορίες που είχαμε χαρακτηρίζαν την περιοχή επικίνδυνη και αποφασίσαμε να μην προχωρήσουμε βαθιά στο εσωτερικό της.

Το Ταρλάμπασι, όπως και άλλες παρόμοιες γειτονιές της Κωνσταντινούπολης, δεν κινδυνεύουν από την αντιπαροχή, αλλά από την αδιαφορία, την εγκατάλειψη και ίσως από κάποια σχέδια εισυγχρονισμού των Αρχών...

Η παρέα μας σιορπίζει. Ο καθένας θα αξιοποιήσει τον τρίωρο μεσημεριάτικο ελεύθερο χρόνο για τις τελευταίες βόλτες, λίγα ψώνια που ξεχάσαμε στις σκεπαστές αγορές, τα τελευταία κοιτάγματα στην Πόλη που μας ταξίδεψε, μας έκανε να αναλογιστούμε, να νοσταλγήσουμε, αλλά κυρίως να γνωρίσουμε και να κρίνουμε...

Απόψε φεύγουμε για την Αθήνα, αλλά στην Κωνσταντινούπολη θα επιστρέφουμε ξανά και ξανά.....

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ MIMAR SINAN

Ευαγγελία Βορδώνη

Η είσοδος του Πανεπιστημίου Mimar Sinan

Την τελευταία μέρα της παραμονής μας στην Πόλη επισκεφθήκαμε το Πανεπιστήμιο Καλών Τεχνών Mimar Sinan, που βρίσκεται στην περιοχή Fındıklı. Εκεί συναντήσαμε την καθηγήτρια αρχιτεκτονικής Bilge Usulay η οποία μας ξενάγησε στις αίθουσες του κτιρίου και μας έδωσε πληροφορίες για το Πανεπιστήμιο.

Το Πανεπιστήμιο Καλών Τεχνών Mimar Sinan στην Κωνσταντινούπολη είναι κρατικό και ιδρύθηκε το 1882 σαν σχολή Καλών Τεχνών από τον φημισμένο ζωγράφο Osman Hamdi Bey που ήταν επίσης αρχαιολόγος και ιστορικός τέχνης. Η Σχολή ήταν η πρώτη στο είδος της στην Τουρκία και άρχισε να λειτουργεί το 1883 ξεκινώντας με είκοσι φοιτητές. Σε αυτήν διδάσκονταν η αρχιτεκτονική και οι καλές τέχνες. Το 1928 η Σχολή μετατράπηκε σε Ακαδημία – η 1η Ακαδημία στην Τουρκία – και μετονομάστηκε σε "Ακαδημία Καλών Τεχνών". Τα 1969 αλλάζει και πάλι ονομασία και μετονομάζεται σε "Κρατική Ακαδημία Καλών Τεχνών Κωνσταντινούπολης". Τον Ιούλιο του 1982 η Ακαδημία μετατράπηκε σε Πανεπιστήμιο, που ονομάστηκε "Πανεπιστήμιο Mimar Sinan" προς τιμή του αρχιτέκτονα Sinan.

Ο Mimar Sinan ήταν σημαντικός Οθωμανός αρχιτέκτονας του 16ου αιώνα. Είχε εξαιρετικό ταλέντο και στα 50 περίπου χρόνια της επαγγελματικής του δραστηριότητας στην Κωνσταντινούπολη, σχεδίασε και επέβλεψε κατασκευαστικά, κυρίως τεμένη, αλλά και πλήθος από άλλα εντυπωσιακά κτίρια και κατασκευές διαφόρων χρήσεων (τεμένη, μαυσωλεία, γέφυρες, νοσοκομεία, κρήνες κ.τ.λ.).

Τελικά το Δεκέμβριο του 2003 η διοίκηση του πανεπιστημίου άλλαξε και πάλι το όνομά του Πανεπιστημίου σε "Πανεπιστήμιο Καλών Τεχνών, Mimar Sinan". Οι σχολές που στεγάζονται στο Πανεπιστήμιο είναι οι εξής: Σχολή Φυσικών Επιστημών και Φιλολογίας (τμήματα: αρχαιολογία, μαθηματικά, φυσική, ιστορία, κ.λπ), Σχολή Καλών Τεχνών (τμήματα: φωτογραφία, γλυπτική, ζωγραφική,

ι.λπ), Σχολή Αρχιτεκτονικής (τμήματα: βιομηχανικό σχέδιο, εσωτερική διακόσμηση, αρχιτεκτονική, πολεοδομία και χωροταξία), Κρατικό Ωδείο, Τεχνικό Σχολείο, Ινστιτούτο φυσικών επιστημών, Ινστιτούτο κοινωνικών επιστημών, Σχολή Πληροφορικής.

Εσωτερικές απόψεις του Πανεπιστημίου Mimar Sinan.

Στη Σχολή Αρχιτεκτονικής φοιτούν σήμερα περίπου 1300 φοιτητές. Η εκπαίδευση διαρκεί εδώ, όπως και σε όλες τις σχολές, τέσσερα χρόνια (αυτό ισχύει από το 1959). Τα διδάκτρα κυμαίνονται σε χαμηλά επίπεδα σε σύγκριση με τα ιδιωτικά πανεπιστήμια.

Η αρχιτεκτονική του Πανεπιστημίου είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, καθώς περιλαμβάνει την ενσωμάτωση κλασικών στοιχείων. Η θέση του είναι ιδιαίτερα προνομιακή καθώς η υπαίθρια αυλή έχει εξαιρετική θέα στο Βόσπορο. Η εσωτερική διαμόρφωση των χώρων του κτιρίου προσομοιάζει αρκετά στα ελληνικά πανεπιστήμια.

ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

από την Κυριακή 29/6/2008 έως την Τρίτη 3/7/2008

Αμαλία Κουδούνη

Πόσο αληθινή η περιγραφή στις σημειώσεις του κ. Σαρηγιάννη, που μας μοιράστηκαν πριν το ταξίδι, όταν προσεγγίζει το αεροπλάνο και αντικρίνεις τους ουρανοξύστες τις καινούριες πόλης!!! Κι ύστερα, στην ιστορική πλευρά της πόλης, στην Αγία του Θεού Σοφία, το θρυλικό μνημείο της Ορθοδοξίας που «αντιστέκεται» στην ποικιλόμορφη φθορά και εγκατάλειψη του χρόνου. Συγκίνηση, δέος για τους θησαυρούς των ψηφιδωτών εικόνων που «αποκαλύπτονται» πλέον από τη φθορά του επιχρίσματος που τις έκρυβε για τόσους αιώνες αλλά και απογοήτευση, σφίξιμο στο στομάχι για την απουσία οποιασδήποτε κατευθυντήριας επιγραφής για την ταυτότητα του περιλάμπρου Ναού και για τη λαϊκή έκθεση ζωγραφικής που λάμβανε χώρα σε τμήμα του, που δίνουν την αίσθηση παζαριού σ' έναν χώρο που έχει συμβολική θρησκευτική σημασία για το δόγμα των Ορθοδόξων χριστιανών (και μη).⁴²

Κι ύστερα, το ταξίδι στο Βόσπορο με το καράβι!!! Από όλες τις πλευρές η πόλη κι ολόπλευρα κι η θάλασσα. Τι μαγεία τα Γυαλιά δηλ. τα πανέμορφα παλιά και ιστορικά κτίσματα πάνω στον αιγιαλό (εξοχικές επαύλεις, το Ντολμά Μπαχτσέ,κ). Όσο βλέπει το μάτι, ανοιχτοί ορίζοντες αλλά και παντού απλωμένη η οικιστική ανάπτυξη, τόσο στην Ευρωπαϊκή, όσο και στην Ασιατική πλευρά. Και παρά το αστικό «συνεχές», πράσινο, πολύ πράσινο, όμορφο τοπίο και ενδιαφέρουσες «οργανωμένες» οικιστικές αναπτύξεις.

Γυρνώντας πίσω στην πόλη, οδικώς με το λεωφορείο, ξαναείδαμε τις νέες περιοχές, την ανοικοδόμηση ουρανοξυστών (Τουρκικό «Μανχάταν»), μεγάλων εμπορικών κέντρων (mall) και «glamorous» οργανωμένους κλειστούς οικισμούς, δίπλα-δίπλα σε περιοχές πλήρως υποβαθμισμένες με πυκνή δόμηση.

Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι, το πράσινο στην πόλη γενικά, ακόμα και στις νησίδες των οδών είναι περιποιημένο, έχει διαρκή φροντίδα (σε όλες τις νησίδες μαύρες υπήρχαν σακούλες και είτε εργάτες του Δήμου, είτε άνθρωποι με παραδοσιακά ρούχα-μαντήλες κλπ. να μαζεύουν τα φύλλα των δένδρων γιατί σκουπίδια άλλα δεν είδαμε), ενώ ελάχιστες είναι οι διαφημιστικές πινακίδες. Ακόμα σχεδόν παντού τα δίκτυα ηλεκτροδότησης είναι υπόγεια και ελάχιστες είναι οι κολώνες και τα κολωνάκια στα καλοφτιαγμένα πεζοδρόμια. Γενικά η εικόνα του δημόσιου χώρου της πόλης αφήνει στον επισκέπτη πολύ καλές εντυπώσεις, ιδιαίτερα στο ευρύτερο περιβάλλον του ιστορικού τμήματός της με τους υπέροχους κήπους σ' όλο το παραλιακό μέτωπο, τους ονειρεμένους κήπους του παλατιού, τις πράσινες πλαγιές κ.α.

Η ξενάγηση στη Μονή της Χώρας με τα υπέροχα ψηφιδωτά και τις νεότερες τοιχογραφίες στο μεταγενέστερα κτισμένο παρεκκλήσι, που θεωρούνται προπομποί της αναγεννησιακής εικονογραφίας και ζωγραφικής ήταν μια μοναδική εμπειρία.

Το Μπλε Τζαμί, το Τέμενος Σουλεϊμανιγιέ, ο Ιππόδρομος, τα άλλα μνημεία και Μουσεία (Τοπ-Καπί κ.α.), όλα να σε ταξιδεύουν αιώνες πίσω σε εποχές μεγάλης δόξας. Εκεί που συνειδητοποιείς το πόσο κυριολεκτικό και αληθινό είναι το όνομα «Βασιλεύουσα» για την Πόλη αυτή.

Τα Πριγκηποννήσια με τις καταπληκτικές επαύλεις και τους πανέμορφους κήπους. Φούξιες και ορτανσίες μοναδικού κάλλους, όμορφα μέρη και συγκινητικές στιγμές από την ανάβαση στον Αη Γιώργη τον Κουδουνά, όπου Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι προσεύχονται μαζί. Η θέα καταπληκτική, το

42. Όταν επιστρέψαμε, παρακολούθησα σε Κυριακάτικη πρωινή ενημερωτική εκπομπή της NET έναν ελληνοαμερικανό Γερουσιαστή που μιλούσε για την «έναρξη» διεθνούς κίνησης υπέρ της αποκατάστασης του μνημείου της Αγια-Σοφιάς ως θρησκευτικού συμβόλου, όπου θα έχουν τη δυνατότητα προσευχής οι πιστοί και δε θα γίνονται «πανηγυριώτικες» εκδηλώσεις, την οποία θεωρώ πως πρέπει να ενισχύσουμε με κάθε τρόπο.

δάσος, η θάλασσα και το παλιό εγκαταλειμμένο ξύλινο κτίριο του Ορφανοτροφείου, εικόνες που «γράφονται» στη μνήμη μας.

Το ίδιο έντονα και ισχυρά τα συναισθήματα στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης και στο Πατριαρχείο. Απογοήτευση από την εικόνα της γειτονιάς του Φαναριού αλλά παράλληλα και η ελπίδα ότι, με την κήρυξή του ως μνημείου Παγκόσμιας Κληρονομιάς της Unesco, αυτή η υποβάθμιση σιγά-σιγά θα σταματήσει και θα ξαναβρεί την παλιά της αίγλη.

Από τις παραπάνω επισκέψεις γεμίσαμε συναισθήματα και εικόνες αλλά, ακόμα πιο πολύ άγγιξε τις καρδιές μας και εγγράφηκε στο νου μας η ανθρώπινη επαφή, η ξενάγηση και η φιλοξενία που είχαμε, τόσο από τον Αγιότατο και συνάμα εγκάρδιο και ανθρώπινο Πατριάρχη, που μας δέχτηκε, μας μίλησε πατρικά και μας τίμησε με τις ευλογίες του, τον Πρόξενό μας, που μας δέχθηκε και είχε την καλοσύνη να μας παρουσιάσει άγνωστες πτυχές ιστορικών γεγονότων για το πανέμορφο κτίριο του Προξενείου στη Λ. Ιστικλάλ, τον άξιο Πρόεδρο της μικρής πια Ελληνικής Κοινότητας, που μας υποδέχτηκε σαν παλιός φίλος, μας ξενάγησε στο πανέμορφο Νιχώρι (Yeniköy) και μας φρόντισε ιδιαίτερα σε όλες τις επισκέψεις και συναντήσεις που είχαμε με επίσημους φορείς της Πόλης, τους υπεύθυνους γιατρούς και όλους γενικά τους ανθρώπους στο Γηροκομείο του Μπαλουκλή, για τη ζεστή φιλοξενία τους, τη Διευθύντρια στο Ζάμπειο Σχολείο, το μοναχό στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης, τον ξεναγό μας, μέχρι τους απλούς «Ρωμιούς» της Πόλης που συναντήσαμε στο Νιχώρι (Yeniköy) με τις μεγάλες καρδιές και την πεισματική θέληση για τη διατήρηση μιας ελληνορθόδοξης φωτεινής ακτίνας στον τόπο αυτό, που πονάει τη μνήμη όλων μας. Αισθάνομαι ότι είναι συνάμα τυχεροί και άτυχοι και πως η επίσκεψή μας, η κάθε επίσκεψη «προσκυνητών» από την Ελλάδα είναι γι' αυτούς μια δυνατή γέφυρα επικοινωνίας με το γένος τους.

Ακόμα ιδιαίτερη και εξαιρετική ήταν η υποδοχή που είχαμε από τους Τούρκους, συναδέλφους και μη, στα Πανεπιστήμια Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Istanbul Kultur Universitesi και στο Επιμελητήριο Αρχιτεκτόνων Mimarlar Odasi, όπου μας ενημέρωσαν για τις σύγχρονες σπουδές στην Αρχιτεκτονική και την πολεοδομία αλλά και μας έκαναν μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα παρουσίαση για την πολεοδομική ανάπτυξη - ανάπλαση και τα προβλήματα της ευρύτερης περιοχής της πόλης. Επίσης εξαιρετικό ενδιαφέρον είχε η συνάντηση με την κα Tülin Ersöz, αρχιτέκτονα και σύμβουλο του Δημάρχου Κωνσταντινούπολης και τους συνεργάτες της, οι οποίοι μας παρουσίασαν συγκεκριμένα και πολύ ενδιαφέροντα παραδείγματα από προγράμματα ανάπλασης που υλοποιούνται σε κεντρικές και υποβαθμισμένες γειτονίες της Κωνσταντινούπολης.

Απόγευμα Τρίτης, καφές στον υπαίθριο χώρο – ανοικτή γλυπτοθήκη του Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, πάνω στο Βόσπορο. Αυτή η εκδρομή τελειώνει. Το βράδυ πετάμε για Αθήνα. Ήταν μια εξαιρετική εκδρομή και θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρω την πολύ καλή οργάνωσή της από την πλευρά των καθηγητών μας, που συμμετείχαν (κ. Σ. Αυγερινού-Κολώνια, κ. Κ. Σεργάο) τον κ. Γ. Σαρρηγιάννη, που δεν μπόρεσε να συμμετάσχει, αλλά και από τον κ. Ουζούνγλου για τις ξεναγήσεις του και όλες γενικά τις επαφές και τη μεσολάβησή του, ώστε να αποκομίσουμε το αίσθημα ότι το ταξίδι μας να έγινε σε φίλους αγαπητούς, τους οποίους όχι μόνο δεν πρέπει να λησμονήσουμε, αλλά αντίθετα πρέπει να θυμόμαστε και να επισκεπτόμαστε συχνά.

Η ανάμνηση που μένει από την εκδρομή στην Κωνσταντινούπολη είναι γλυκιά και υπάρχει στη μνήμη μαζί με την προσδοκία, αυτό το ταξίδι να είναι το πρώτο και σύντομα να έρθει η ώρα για το επόμενο, τα επόμενα ταξίδια μας.... στους ανοιχτούς ορίζοντες του Βοσπόρου, στην Αγια-Σοφιά..... στα μέρη που δεν προλάβσαμε να επισκεφτούμε ή θέλουμε να δούμε ξανά και ξανά..... στους ρωμιούς που ζουν εκεί κρατώντας άσβηστη μια σπιθαμή, ... στη «Βασιλεύουσα» !!!

Φωτογραφικά στιγμιότυπα

Από τη νέα πόλη. Στη νησίδα της οδού "περιμένουν" στα καφάσια φυτό για φύτευση

Νέοι glamorous κλειστοί οικισμοί

Μπουγάδα στο Φανάρι

Εικόνες από το Φανάρι

Θέα προς την ασιατική πλευρά από τον Αη Γιώργη Κουδουνά. Αριστερά διακρίνεται το κτίριο του Ορφανοτροφείου

Στο Προξενείο μας, ιστορική ενημέρωση

Επίσκεψη στο Ζάππειο

Η Αγία Ειρήνη μέσα από τους κήπους του Τοπ Καπί

Ο Βόσπορος από τη βεράντα του Παλατιού -Τοπ Καπί

Στους μήκους του Παλατιού Τοπ Καπί

ΕΠΙΛΟΓΟΣ: ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΗ⁴³

την Πρωτεύουσα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, «των
δυο ηπειρών και των πέντε θαλασσών»

Γεώργιος Μ. Σαρηγιάννης, ομότιμος καθηγητής ΕΜΠ

Ξεινάμε !! Το Μπόϊνγκ 737 της Turk Hava Yolu πολύ περιποιημένο και καθαρό. Απογειώθηκε στην ώρα του, και αμέσως έφεραν απίθανο κολατσιό, με σαλατικά, ομελέττα, σαλαμικά, γλυκά και άλλα, και καλό ...γαλλικό καφέ. Οι αεροσυνοδοί χαριτωμένες και η μία μάλιστα είχε χαρακτηριστικά εντελώς στέππας: όμορφο στρογγυλό πρόσωπο, με φωτεινό ασιατικό χαμόγελο και έντονα μάλα με ελαφρώς λοξά μάτια, ήταν η πρώτη γνωριμία μας με τις ρίζες του τουρκικού πολιτισμού (και της τουρκικής ομορφιάς!).

Το αεροδρόμιο της Πόλης, (που φυσικά λέγεται Kemal Ataturk όπως του Ισραήλ Μπέν Γκουριόν, το καινούργιο του Παρισιού Σαρλ Ντε Γκώλ, της Νέας Υόρκης Τζών Κέννεντυ και το δικό μας Ελευθέριος Βενιζέλος ή κατ' άλλους El Venezuelos) είναι στην δυτική άκρη της Πόλης και δεν περνάς πάνω της εκτός αν φυσάει δυτικός άνεμος. Πάντως πετούσε ώρα πάνω από νέες περιοχές κατοικίας οργανωμένης δόμησης – σ' αυτό προηγούνται οι τούρκοι εργολάβοι πολύ, νομίζεις ότι πετάς πάνω από την Ισπανία ή την Γερμανία, τεράστια συγκροτήματα πολυώροφων πολυκατοικιών.

Η παλιά βυζαντινή και οθωμανική Πόλη είναι γύρω στην Αγιά Σοφιά, το Σουλείμανιγιέ και το Φατίχ Τζαμί, το τρίγωνο δηλαδή τείχη-Κεράτιος-Μαρμαράς με συνοικίες πυκνές και παλιές, όπως το Φανάρι, το Κουμ Καπί, το Ζεϊντέν, κ.α. αλλά και στην απέναντι πλευρά του Κεράτιου, ο Γαλατάς, η παλιά γενοβέζικη συνοικία.

Η νέα Πόλη του 19ου αιώνα, της ακμής της, είναι το Πέραν με κέντρο του το Τακσίμ (= «διαχωρισμός» όπου χώριζαν τα ποτιστικά νερά, σταυροδρόμι, από τον καιρό στις αρχές του 19ου αιώνα που ήταν αγροτικός δρόμος και χωράφια). Κέντρο των ελλήνων, φράγκων, λατίνων, άγγλων, γάλλων, πορτογάλων και ευρωπαϊών γενικά. όλα τα προξενεία και οι πρεσβείες, οι ξένες σχολές κ.α. Η Ζωγράφειος, η Αγία Τριάδα Σταυροδρομίου, το Γαλλικό Ινστιτούτο, άλλες ξένες σχολές, το Γερμανικό Νοσοκομείο και πολλά άλλα ξένα ιδρύματα. Κεντρικός δρόμος «η μεγάλη οδός του Πέραν» σήμερα Ιστικάλ Τζαντεσί, είναι ο δρόμος που οδηγεί από την έξοδο του τυνέλ έως το Τακσίμ, τότε χωράφια και μετά η πολυτελής συνοικία του Πέραν που αναφέρθηκε. Στο Τακσίμ, όλα τα καλά μαγαζιά, εστιατόρια, ζαχαροπλαστεία, πολυτελή σπίτια πολυώροφα νεοκλασικά και μπαρόκ, και άλλα, ευρωπαϊκής προέλευσης. Στο Τακσίμ πάμε μόλις περάσουμε απέναντι από το κέντρο (το Εμινονύ), στην άλλη πλευρά του Κεράτιου, με το τυνέλ (υπόγειος σχοινοσιδηρόδρομος όπως ο δικός μας του Λυκαβηττού, ένα ανεβαίνει, ένα κατεβαίνει) μέχρι την γέφυρα του Γαλατά και μετά με το τραμ.

Η Ιστικάλ γεμάτη κόσμος, σε εργάσιμες ώρες, από τα μαγαζιά, σε μη εργάσιμες από τα κέντρα, τα φαγάδικα τα κερμαπτζιδικα, όπως η Ερμού στις μεγάλες της φούριες. Μεγάλοι, μικροί, γέροι, και τηνέιτζερς, νεολαία, πολύ νεολαία με ό,τι πιο μοντέρνο κυκλοφορεί στον «πολιτισμένο κόσμο», «ο αφαλός έξω» σε μπερδεύει αν είναι σύγχρονη Ευρώπη ή ανατολίτικη παράδοση από τον «χορό της κοιλιάς». Και μέσα στο χάος, να κυκλοφορεί και το τραμ, ένα ανεβαίνει, ένα κατεβαίνει, σε μονή γραμμή και στο κέντρο διασταυρώνονται σε διπλή, νταν, νταν το καμπανάκι περνά με χαμηλή ταχύτητα μέσα στο πυκνό πλήθος εξυπηρετώντας την τοπική εμπορική κίνηση αλλά και την σύνδεση Τακσίμ-Πόλης με το τυνέλ.

Από τα τζαμιά στις τακτές ώρες ακούγεται το «λα ιλ-λαχέ ιλέλ λαχ, Μουχαμεδούν ρεσούλ-ουλ-λαχ», δεν υπάρχει θεός ειμή ο Θεός, ο Μωάμεθ είναι ο προφήτης αυτού, σε μακρόσυρτο νοσταλγικό ανα-

43. «Οδηγίες για φίλους» του Γ. Σαρηγιάννη από ένα ταξίδι το Πάσχα του 2004.

τολίτικο ήχο. Την Παρασκευή, μέρα της Μεγάλης Προσευχής, ακουγόταν περισσότερη ώρα και σε πιο πυκνά διαστήματα.

Γέφυρα του Γαλατά, διόρωφη με μαγαζιά, καφέ και εστιατόρια με θέα τον Κεράτιο και την Πόλη, μπορείτε να ξεκουραστείτε άνετα με καφεδάκι ή τσάι (δοκιμάστε οπωσδήποτε τσάι-μήλο).

Βόσπορος. εκδρομή που είναι απαραίτητη. Με καραβάκι που πάνει μιά στην Ασία και μιά στην Ευρώπη, με θέα απίθανα παλάτια, εξοχικά αρχοντικά, τα «γιαλιά» (από το γιαλός, τα παραλιακά δηλαδή), όμορφα λιμανάκια κ.α. (και γεμάτα φαγάδια κυρίως με ψαριά). Όσο πιο πάνω πάτε, τόσο φεύγετε από την πολιτική ατμόσφαιρα και αρχίζει η σύγχρονη Τουρκία, πολύς στρατός, μαντήλες, όλα τα παιδιά του σχολείου με στολές και επιπλέον αγόρια με γραβάτες και κορίτσια με μαντήλες, και οι ταξιτζήδες δεν ξέρουν παρά μόνο τούρκικα –και ο Αλλάχ να βάλει το χέρι του στην συνεννόηση. Είναι όμως τίμιοι στις συναλλαγές τους. Εμείς φθάσαμε μέχρι το Μπεϊνός, σχετικά μεγάλη πόλη με ονομαστή βιομηχανία υαλουργίας μπορείτε να αγοράσετε πολλά γυαλιά, φοντανιέρες ποτηράκια, πιατάκια, κ.α. Στο Αναντολού Καβαγί μπορείτε να φάτε σουβλάκι με χαμσία (ξαδερφάκια του γαύρου) αλλά πολύ τηγανόλαδο, μα τον Αλλάχ, σκέτη χοληστερίνη και διοξίνη).

Στο ταξιδάκι του Βόσπορου αξίζει να πάτε ως το τέρμα ή έστω ως εκεί που πάει το καραβάκι, στο Αναντολού Καβαγί και το Ρουμελί Καβαγί. Η θέα της Μαύρης Θάλασσας, του Καρά Ντενιζ, που φαίνεται γκριζοπράσινη, φουρτουνιασμένη και ατελειώτη στο άνοιγμα ανάμεσα στα στενά και τον τελευταίο φάρο, τον Αναντολού Φενερί είναι μεγαλειώδης και έντονα υποβλητική. Γκριζοπράσινη προς το μαύρο, σε αντίθεση με τον Βόσπορο που εξακολουθεί να είναι γαλάζιος ή έντονα μπλέ καθώς τον διασχίζει το καραβάκι.

Μην πάτε στο Πολονέζιοι, μέσα στην ασιατική περιοχή μετά το Μπεϊνός. Παρ' όλα όσα λένε δεν έχει ενδιαφέρον, μόνο δεκάδες εστιατόρια με (ίσως) πολωνικά φαγητά, η διαδρομή βέβαια αξίζει, όλο δάση και βουνά, θαύμα. Είναι χωριό αιχμαλώτων πολωνών του 19ου αιώνα, που έχοντας βαρεθεί την πατρίδα τους, είπαν «και σιχτίρ» στον Τσάρο, και ζήτησαν και έμειναν στην Τουρκία, και εγκαταστάθηκαν εκεί. Πιθανόν παληότερα να είχε «πολωνικό κλίμα» αλλά δεν πάς στην Πόλη γι' αυτό («πήγες στην Πόλη, είδες τον αράπη;» ρωτάνε, δεν λένε «τον πολωνό» !)

Μουσειά

Μουσειά, δείτε όσα αντέξετε, είναι πάρα πολύ ωραία και ασυνήθιστα (βαθειά Ανατολή, η αρχή της τούρκικης ιστορίας στις μογγολικές στέπες και ερήμους, Μεσοποταμία: Ασσύριοι και Βαβυλώνιοι, Ανατολία: Χετταίοι, κ.α. ...) Στο Μουσείο του Τοπ Καπύ απίθανη η αίσθηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ΕΚΠΑΗΚΤΙΚΟ. (ελπίζω να μην έχετε δει το ομώνυμο φιλμ του Ντασέν, ούτε να το δείτε, το «ισοπέδωσε» ο δυτικός αμερικανοευρωπαίος σε ρηχό τουριστικό μελό...) Στα Μουσειά είναι επιληκτικά και τα κτήριά τους, ανάκτορα (Τοπ Καπύ), μέγαρα πασάδων (Ισλαμικό και Εθνολογικό Μουσείο, μέγαρο του Ιμπραήμ Πασά) κ.α. Το Ντολμά Μπαχτσέ (γεμιστός Κήπος, όπως λέμε «ντολμαδάκια» εδώ εννοεί ότι είναι κήπος «σε γέμισμα» της θάλασσας, κοινώς μπάζωμα !!!) δεν λέει πολλά πράγματα είναι τουρκομπαρόκ αντιγραφή ευρωπαϊκών προτύπων με περισσή χλιδή, έργο τούρκων, ελλήνων και αρμένιων αρχιτεκτόνων και διακοσμητών. Εμείς δεν το είδαμε.

Εκκλησίες και τζαμιά. Οπωσδήποτε την Αγιά Σοφιά και το Σουλεϊμανιγιέ –υπερέχει κατά παρασάγγας η πρώτη, αλλά και το άλλο είναι πολύ ωραίο και αξιόλογο. Μην χάσετε τον καιρό σας με το «Μπλέ Τζαμί», καρικατσάτο του 19ου αιώνα και πολύ βαρύ (θα πήγαινε κανείς να δει τον ... Άγιο Παντελεήμονα Αχαρνών ακόμη και αν ήτανε εντυπωσιακά επενδεδυμένος με πολύχρωμα πλακάκια μπάνιου;!!).

Δείτε οπωσδήποτε την Μονή της Χώρας (Καχριέ Τζαμί) με εκπάγλου καλλονής μωσαϊκά και περίφημο κτίσιμο με πέτρα και τούβλο.

Θα πάτε βέβαια σε κάποια λειτουργία στο Φανάρι να δείτε (και να βιώσετε) και την βυζαντινή μεγαλοπρέπεια (ή ό,τι απέμεινε από αυτήν). Στην Πόλη είναι αποδεκτή, ενώ όταν τα χρυσά τα φοράνε οι δικοί μας είναι μάλλον ένδειξη προπέτειας και θράσους, οι αθεόφοβοι!

Συνοικίες

Στην περιοχή του, ζωντανή συνοικία –αν θέλετε εικόνα της σημερινής Τουρκίας- είναι ισλαμική συνοικία γύρω από μεντρεσέ (Θεολογική Σχολή) με βιβλιοπωλεία, (σε πολύ φθηνή τιμή ωραιότατα κοράνια με χρυσό και χρώματα στην αραβική, -αν θέλετε και τουρκικά- έργα τέχνης), πολυς κόσμος, αγορά, κίνηση, γέροι, νέοι παιδιά, γυναίκες, μαντήλες, πραγματικά σεβάσμιοι ιμάμηδες με τις γεϊάδες τους κ.α.

Επίσης τώρα φτωχογειτονιά με τούρκους και κούρδους από την Ανατολία, είναι η παλιά μεσοαστική ελληνική συνοικία «Κοντοσιάλι», το σημερινό Κούμ καπύ. Βλέπεις αρχοντικά μεσοαστών του 19ου αιώνα, με νεοκλασικά, μπαρόκ, κ.α. περίτεχνα στολίδια, μάρμαρα και άλλες ξεπεσμένες δόξες. Τώρα είναι γεμάτες πολύχρωμο κόσμο, πάρα πολλά παιδιά καθαρά και με χρωματιστά ρούχα σε αντίθεση με τις μανάδες τους στα γιρί με μαντήλες. Σωστή αντίληψη, «στον έξω κόσμο δεν φαινόμαστε, την ομορφιά μας την έχουμε για την οικογένειά μας» (το'χαν και οι αρχαίοι έλληνες αυτό πριν ξεπέσουν τότε με την ρωμαϊκή κατάκτηση, σήμερα με την αμερικανική !)

Για μαγαζιά

Βιβλιοπωλεία πολλά και με αντίκες, γκραβούρες και άλλα επί της Ιστικάλ, περίπου στην μέση της, ανεβαινοντας προς το Τακσίμ δεξιά, ένα μικρό στενόχωρο με παλιά βιβλία και αντίκες, και ένα μεγαλύτερο μοντέρνο με πλήθος βιβλίων, ανατυπώσεις παλιών λιθογραφιών και άλλα, συνήθως όχι και ιδιαίτερα γνήσια !. Ακόμη, μαγαζί συνεταιρισμού(;) ή ορφανοτροφείου; με πολύ ποικιλία τουριστικών ειδών σε πολύ καλές τιμές, μιλάν και ελληνικά.

Ορτάκιοϊ. Παραλιακό προάστιο στον Βόσπορο (ευρωπαϊκή πλευρά) πολύ ωραία σπίτια, και γεμάτο φαγάδικα κυρίως με ψαρικά. (είχαμε φάει λαβράκια ψητά και ήπιαμε και μύρα τουρκική). Πας με ταξί γρήγορα και φθηνά.

Εμίονού. Είναι η «έξοδος» της παλιάς πόλης στην θάλασσα. Έχει χιλιάδες μαγαζιά, μικροπωλητές, τουρίστες, πλήθος κόσμος, οι αποβάθρες για τα πλοία είτε του Βοσπόρου, είτε για το Σκούταρι (ταχυκότατα, ένα έρχεται - ένα φεύγει, είτε των Πριγκιπονήσων σε διάφορες αποβάθρες, εκεί είναι και η Μισίρ τσαρσί (=Αιγυπτιακή Αγορά) παλιά αγορά μπαχαρικών αλλά τώρα κάθε είδους αντικειμένου, τουριστικών, ασημικών, τροφίμων κ.α.

Η μεγάλη σιεπαστή αγορά, (Καπαλί Τσαρσί) σήμερα δεν λέει πολλά πράγματα. Έχει τα ίδια με την Μισίρ Τσαρσί, και όλα τα σχετικά μαγαζάκια, θυμίζει Μοναστηράκι στα καινούργια πράγματα που έχει, έχει πλάκα να την γυρίζεις, μπαχαρικά, γλυκά, μπρούντζινα της καιιάς ώρας αρκετά κίτς, έχει φθηνά ασημικά (αν είναι σωστό το κράμα και δεν είναι όλο χαλκός) για δερμάτινα ρωτήστε με πολύ προσοχή, όλοι οι έλληνες αυτά αγοράζουν και μας μάθαν και μας κοπανάνε (και καλά κάνουνε, αφού και η κάθε κουτσή Μαρία θέλει να φέρει από την Πόλη μαύρο δερμάτινο και να κυκλοφορεί στην Σταδίου σαν νταλιέρης που έχει παριάρει στην Πεσματζόγλου ...!)

Όταν φωνάζουν «Μαρία!» μην γυρίσετε όσες σας λένε Μαρία ή Μάρα ή Μάρω ή Μαράκι ή Μαριγώ ή Μαριγούλα, ή παρόμοια: για τους τούρκους όλοι οι έλληνες είναι «Γιώργηδες» και όλες οι ελληνίδες «Μαρίες» και έτσι και πάρουν είδηση ελληνικό γκρουπ στην αγορά αντηχεί όλο το τσαρσί «Γιόργος, Γιόργκος, Μαρία, Μαρία, γκελ μπουρντά, τσοκ γκιουζέλ παστουρμά βαρ μπρέ! βε ντερμάτινο βαρ ! γκέλ, γκέλ γκέλ !!»

Μακιριά από στιλβωτές υποδημάτων στο Καχριέ Τζαμί (Μονή της Χώρας), φιλομιλάν ελληνικά και σε γδύνουν, εγώ πλήρωσα για βάψιμο 2000 δρχ. ο κόπανος !! χάρια η καζούρα από την γυναίκα μου. Επίσης μακιριά από τους δύο σερμπετιτζήδες με εθνικές ασιατικές ενδυμασίες που κατοικοεδρεύουν στην πύλη του Σουλεϊμανιγιέ. «κερνάν» ένα βρομόνερο (τάχα ρόδι, ίσως και ηπατίτηδα Α) και μετά στο χρεώνουν όσο θέλουν, χώνουν και το χέρι τους στο πορτοφόλι σου για «πληρωμή σελφ σέρβις». Γενικώς πριν από κάθε παροχή υπηρεσιών πρώτα παζάρι και συμφωνία, και μετά αγοράζεις ή μπαίνεις στο ταξί, ή βάφεις τα παπούτσια σου. Στο ταξί, καλύτερα μόνο όσα έχουν ταξίμετρο, εκεί δεν χρειάζεται παζάρι (δεν έχουν ακόμη ελληνική τεχνολογία που να παρεμβαίνουν στο ρολόι).

Για μετακινήσεις χρησιμοποιείτε ταξί, τραμ, μετρό, καραβάνια και λεωφορεία. Αποφύγετε το ΙΧ, στην Τουρκία οδηγούν απείρως αλλά το ξέρουν όλοι και προσέχουν (οδηγοί και πεζοί) Είναι εκπληκτικό το πώς και με πόση ταχύτητα γίνονται ελιγμοί ανάμεσα σε ταξί, λεωφορεία φορτηγά και ΙΧ χωρίς να ξυστεί λαμαρίνα – με τέτοια οδήγηση στην Αθήνα θα είχαν γίνει όλοι βίδες, και ο κίνδυνος είναι αντίστοιχα και σε έλληνες οδηγούς στην Πόλη ο ίδιος. Στην Πόλη, οι οδηγοί κάνουν ελιγμούς λόγω πηξίματος, αλλά προσέχουν, στην Αθήνα κάνουν ελιγμούς για εξυπνάδα και όποιον πάρει ο χάρος... Ο τούρκος οδηγός σέβεται και τον άλλο οδηγό και τον πεζό, ο έλληνας είναι γαϊδούρι. Στα ταξί, δεν μας γέλασε κανείς, μόνο δύο φορές από τις 20 που το χρησιμοποιήσαμε: ο ένας μας πήγε μέσω Καπερναούμ και πληρώσαμε 1 1/2 φορά παραπάνω (είπε ότι είχε κίνηση ο άλλος δρόμος – μπορεί και να' χε και δίκιο) ο άλλος μας είπε τιμή εξωφρενική, (Εμινονύ-Τακσίμ), βγήκαμε έξω από το ταξί και τότε άρχισε το παζάρι και η μειοδοσία από τους άλλους ταξιτζήδες ! τσατιστήγαμε, και πήγαμε με τα πόδια απέναντι και από κει τονέλ και τραμ της Ιστικιάλ. Σ' ένα ταξί προς το Ορτάκιοϊ, είχα χάσει τα γυαλιά μου, και μου τα φέραν στο ξενοδοχείο ! Όταν ξεκινάτε από το ξενοδοχείο, καλέστε από κει ταξί, είναι χρήσιμο, «δένεται» ο ταξιτζής με το ξενοδοχείο, δεν είναι πλέον άγνωστος.

Μακριά από μαγαζιά αντικών στο Τακσίμ!! χτυπάνε όπου σε βρουν ! εμείς δεν ψωνίσαμε τίποτα. (ζήτησα 200 δολάρια ένα μπρούντζινο γουδί ο έξυπνος !!! αμ δε !! αλλά και στο Μεγάλο Παζάρι δεν ήταν φθηνότερα, το ίδιο περίπου το είχε 100 δολάρια ή Ευρώ, ούτε και ο ίδιος ήξερε).

Δεν προλάβουμε να πάμε στο Μπαλουκλί, στα Πριγκηπόνησα, στον φάρο του Λέανδρου, η Πόλη είναι ατελείωτη και γεμάτη ιστορία, πρέπει να μείνεις μήνες εκεί για να την γνωρίσεις.

Στο ξενοδοχείο (αλλά και αλλού φυσικά) πουλάνε έναν οδηγό «Ιστανμπούλ, η κοιτίδα των πολιτισμών» ο οποίος είναι πολύ ακριβής και σωστός, με πάρα πολλά στοιχεία ιστορικά και τοπογραφικά και πολύ καλή εικονογράφηση, μόνο που δεν έχει χάρτη (7 ευρώ αν θυμάμαι καλά). Επίσης στον Ελευθερουδάκη έχουν της σειράς routard το τεύχος Istanbul (εκδόσεις Hachette) νομίζω 12 ευρώ.

Για φαί

«Εστιατόριο του Παντελή» στην είσοδο του Μισίρ Τσαρσί, στον όροφο, αν είστε τυχεροί βρίσκετε και τραπέζι με θέα όλο το Μισίρ Τσαρσί. Εκεί έτρωγαν και τρώνε πρωθυπουργοί και επίσημοι, έλληνες και τούρκοι, Μεντερές, Καραμανλής και άλλοι. Έχει σερβιτόρο που μιλάει ελληνικά, αλλά προσοχή στο τι θα πάρετε !! κανονικό φαγητό με την σπεσιαλιτέ του, λαβράκι με βούτυρο στο χαρτί, σαλάτες και ορεκτικά από τον κατάλογο, σε κανονικές τιμές εστιατορίου –πιο ακριβά από τα άλλα βέβαια αλλά πάντα για τα ελληνικά δεδομένα πολύ καλές. Εμείς την πάθαμε γιατί μας πρότεινε ο σερβιτόρος αντί για να διαλέγουμε, να μας φέρει πριν τα λαβράκια μια ποικιλία, είπαμε ναι, και έφερε έναν τεράστιο επάργυρο δίσκο με μαύρο χαβιάρι, καπνιστό σολωμό, παστοურμά, σαλάμια, λακέρδες, λικουρίνους και άλλα φοβερά ορεκτικά και μεζέδες και πληρώσαμε τελικά μαζί με το φαί τρία άτομα 140.000.000 λίρες, περίπου 90 Ευρώ, για τα ελληνικά δεδομένα αρκετά φθηνά, απλά μας κακοφάνηκε γιατί είχαμε καλοσυνηθίσει στα άλλα (μέχρι τότε τρώγαμε με 20 ευρώ στα απλά και το πολύ 40-50 στα πολυτελείας –Αμπντουλάχ και Χατζή Μπαμπά!)

Μην παραλείψετε να πάρετε μπακλαβάδες και παρόμοια από το διεθνώς γνωστό ζαχαροπλαστείο του Γκυλόγλου στο Καράκιοϊ απέναντι από την αποβάθρα του Γαλατά (Γκαλατά ρεχτιμέ). Έχει ουρά, αλλά και έτοιμα συσκευασμένα πακέτα για ευρωπαϊκά και ασιατικά ταξίδια και δεν καθυστερείς. Ο Γκυλόγλου (στα ελληνικά «Τριανταφυλλόπουλος!»), έχει ανοίξει και μαγαζί στην Αθήνα, στην οδό Νίκης απέναντι από το Υπουργείο Οικονομικών και φέρνει μπακλαβάδες κάθε μέρα, φρέσκους και αυθεντικούς από την Πόλη, πανάκριβους βέβαια!.

Πύργος του Γαλατά. Στον τελευταίο όροφο έχει εστιατόριο (βραδινού φαγητού, τις άλλες ώρες σνακ μπαρ) με θέα όλη την Πόλη, τον Βόσπορο, το Σιούταρι κλπ. Μπορείτε να χαζέψετε και χωρίς να φάτε. Στην Ιστικιάλ καντεσί, και στις παρόδους της υπάρχουν πλήθος φαγάδικων κάθε είδους.

Πρώτον, στην Πλατεία Τακσίμ, γύρος (Ντονέρ κεμπάπ), δεκάδες μαγαζάνια. Λαϊκά Σελφ σέρβις συμπαθέστατα με διάφορα τούρκικα φαγητά λαδερά, πιλάφια, πίττες, απίθανα.

Δεύτερον, επάνω στην Ιστικιάλ καντεσί είναι το Σαράϋ, ζαχαροπλαστείο πασίγνωστο, κυριολεκτικά στάζει σορόπια, (στην βιτρίνα έχει ένα βουνό από μπακλαβά που στάζει σορόπι στο σινί και κάθε λίγο παίρνουν το σορόπι από το σινί και το ξαναβάζουν στην κορυφή του βουνού και ξαναστάζει, ώ Αλλάχ !) αλλά μέσα μπορείς να φάς και γύρο και πιλάφια κ.α. φαγητά. Περιμένεις όμως δυο-τρία λεπτά να βρεις θέση, γίνεται ο χαμός. Επίσης το ζαχαροπλαστείο Χατζή Μπεκήρ, δεν χρειάζεται συστάσεις ή περιγραφή !

Στις παρόδους της Ιστικιάλ είναι η ταβέρνα του Γιώργη «Ιμρόζ» (=Ιμβρος), ο Γιώργης, ιμβριώτης, φοφάει για κουβέντα στα ελληνικά, έχει απεριόριστη ποικιλία μεζέδων κυρίως θαλασσιών, πρέπει να πάτε νωρίς για να βρείτε θέση (έχει και φαί αλλά συνήθως χορταίνουμε με τους μεζέδες του).

Άλλο εστιατόριο στις παρόδους της Ιστικιάλ, είναι του Χατζή Μπαμπά. χαμηλές τιμές στο σελφ σέρβις του όπου δεν ξέρεις τι να διαλέξεις από την ποικιλία ψαριών, κρεατικών, σαλατικών, γλυκών (και τώρα που γράφω μου τρέχουν τα σάλια και μπλοκάρουν το πληκτρολόγιο), στο τμήμα εστιατορίου του οι τιμές τσιμπημένες αλλά για τα ελληνικά μέτρα πάμφθηνα. Ευρωπαϊκό σέρβις, πολυτέλεια και καλό φαγητό. Σερβίρει και κρασί. Προσέξτε να το ζητήσετε από τον σερβιτόρο και όχι από τον σεφ, μεγάλη αγένεια, και κατεβάζει οχτώ πήχες μούτρα.

Εστιατόριο του Χατζή Αμπντουλάχ. Ακόμη πιο πολυτελές περιβάλλον, αλλά για τα ελληνικά μέτρα πολύ φθηνό ακόμη. Εκπληκτική ανατολίτικη κουζίνα, κρέατα, αρνί, μοσχάρι, κοτόπουλα κ.α. απίθανες σαλάτες. Ισλαμιστές και κεμαλικόι ως τ' αυτιά, δεν σερβίρουν κρασί (φαίνεται ότι τσαντίζονται και όταν το ζητήσεις !), αλλά ζουμί από ρόδι, πάρα πολύ ωραίο, είχα να πιώ από τον καιρό που έφτιαχνε ο πατέρας μου από τις ροδιές του κήπου μας. Γεμάτες βιτρίνες με τουρσιά κάθε είδους, δεκάδες είδη, φοβερή ποικιλία και φαντασία: λαχανικά τουρσί, φρούτα τουρσί, όλα τουρσί, κίτρινα, κόκκινα, πράσινα σε βάζα στην σειρά, φοβερό και να τα βλέπεις χορταίνεις! το μαγαζί είναι γεμάτο κάμερες παρακολούθησης και εικόνες του Κεμάλ που σε κοιτάν βλοσυρά από παντού !!!

Γενικά οι φωτογραφίες του Κεμάλ είναι σε κάθε μαγαζί, μεγάλο ή μικρό, περίπτερο, σουπερμάρκετ ή τρύπα για τσιγάρα, στους δρόμους, στις πλατείες, στα πλοία, τα καΐκια και τις βάρκες, σε κάθε στάση και πόζα, με φράκο, με σαλβάρια, με φέσι, με καπέλο, να οδηγεί άλογο, μοτοσυκλέτα, γαϊδούρι, αυτοκίνητο, γκαμήλα, αεροπλάνο, να διασχίζει κολυμπώντας τον Κεράτιο όπως ο Μάο τον Κίτρινο ποταμό, με τον Ινονού, τον Βενιζέλο, τον Βιτόριο Εμμανουέλε, τον βασιλιά της Ρουμανίας, τον βασιλιά της Βουλγαρίας, τον βασιλιά του Μαυροβουνίου, τον βασιλιά της Μεγάλης Σερβίας, τον βασιλιά της Μεγάλης Αλβανίας και τον βασιλιά της Μεγάλης Βρετανίας, με χωρικούς, με καθηγητές, με υπουργούς, με παιδιά, πατέρας του Έθνους...

Στους χώρους συγκέντρωσης πλήθους, υπάρχουν πωλητές κάθε είδους πραγμάτων, πλαστικών, εργαλείων, μπρούτζινων, ρούχων, φρούτων, μπιστοτικών, κρεατικών, ντονέρ κεμπάπ, ψαριών, πιλάφια μέσα σε γυάλινα κουτιά (Ο Αλλάχ είναι μεγάλος –Αλλάχ Ακμπάρ- (= Μέγας εί Κύριε) και τους φυλάει από δυσεντερία, τύφο, ηπατίτιδα, χολέρα, πανούκλα και δεν ξέρω τι άλλο). Και βέβαια φτώχεια και των γονέων, αλλά απλότητα και αφέλεια που σε αφοπλίζει: στα λαϊκά τούρνια της στέππας Αλλάχ Μπουγιούκ, ο Θεός είναι μεγάλος, (που λέμε εμείς, «έχει ο Θεός!»), επίσημη αναφώνηση στα αραβικά του Κορανίου: Αλλάχ Ακμπάρ, (μέγας εί Κύριε). Επίσημη αναφώνηση: στα αραβικά του Κορανίου (Αλλάχ Ακμπάρ), λαϊκή αναφώνηση: στα τούρνια (Αλλάχ Μπουγιούκ). Βλέπεις οικογένειες ολόκληρες να κάθονται σε πεζούλια, σε σκαμνάκια, σταυροπόδι κατάχαμα, και να παίζουν τάβλι, να πίνουν το τσάι τους, να τρων τα φρούτα τους, το πιλάφι ή το ντονέρ κεμπάπ τους, οι άντρες με ευρωπαϊκές φορεσιές απλές και «επίσημες» (π.χ. σακάκι συνήθως χωρίς γραβάτα) οι γυναίκες με τις μαντίλες τους και τα παιδιά πολύχρωμα να στριφογυρίζουν γύρω-γύρω τιτιβίζοντας.

Η Τουρκία κροβατεί ανάμεσα στον αραβικό και περσιό πολιτισμό από την μια, και στον πολιτισμό της στέπας από την άλλη, (Αλλάχ Ακμπάρ και Αλλάχ Μπουγιούκ), αλλά έχει και το ίδιο πρόβλημα και ανάμεσα στον ανατολικό αυτό πολιτισμό και την Δύση: έχουμε μαγαζάκια μπαρμπέρηδων «μπαρμπέρ» και κουρέων «κουαφέρ», άλλωστε και μείς το ίδιο, όπως έλεγε και ο ..Σημίτης που ο «κουρέας» του στην Σίφνο εισυγχρονίστηκε σε «κομμωτής» (και ήθελε έτσι να μας εισυγχρονίσει όλους!).